שבועה חמורה בכתובה ספרדית

Shevuah Chamurah in the Sephardic Ketubah

Table of Contents

שבועה חמורה בכתובה ספרדית.....1
Shevuah Chamurah in the Sephardic Ketubah.....1
Summary – סיכום.....1
שלחן ערוך אבן העזר סימן א:יא.....3
שלחן ערוך אבן העזר סימן קיח:טו.....3
שלחן ערוך אבן העזר פירוש סדר חליצה סעיף מו.....3
שו"ת רב פעלים חלק ב אבן העזר סימן כח.....4
שו"ת הרב הראשי [תשמח-תשמט] סימן רלט.....4
שו"ת מאמר מרדכי כרך א אבן העזר סימן א.....4
קובץ אור תורה תשרי תשנא עמ' ל (קישור).....7
עלי הדס עמ' 760 (קישור).....14
שו"ת שמע שלמה חלק ה אבן העזר סימן כ (קישור).....14
פעמי יעקב No. 67 Adar 5768 עמ' ריב (קישור).....27
שו"ת בית נאמן חלק א אבן העזר סימן א-ב.....27
שו"ת תשובות והנהגות כרך ד סימן רפז.....27
שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן א אות א.....27
שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן יג.....28
שו"ת יביע אומר חלק ז אבן העזר סימן ב אות א-ג.....28
טהרת הבית חלק א עמ' רפג.....31
ילקוט יוסף שובע שמחות פרק ט סעיף יא וכד.....31
עין יצחק חלק ג' עמ' שנג.....33
חופת ציון (מוצפי) עמ' רמז.....33
בית חתנים (הרב משה פנירי) חלק א פרק ח סעיף נב עמ' רלד (קישור).....33
משפט הכתובה (הרב אליהו בר שלום) חלק ה עמ' קו-רסב.....44

Summary – סיכום

The Sepharadic custom is for the Chattan to take an oath, written in the Ketubah, to fulfill his marital obligations of providing food, clothing, and intimacy, and to not take another wife without his new

wife's consent (even when it was accepted to have more than one wife). After this part of the Ketubah is read, the Chattan shakes the hand of the Mesader Kiddushin to oblige himself. (Shulchan Aruch Even HaEzer 1:11, 118:15, Seder Chalitzah 46, Yabia Omer vol. 7 Even HaEzer 2:3, Yalkut Yosef Sova Semachot 9:11 and 24, Ein Yitzchak vol. 3 page 353).

This subject was of great debate in the 1980's. Some claim, that this custom is not universally accepted in the Sephardic world and that, in fact, of Moroccan Jews, only those whose origins lie in pre-Expulsion Spain have the custom. Meanwhile, those of cities like Meknes specifically opposed the custom. (Ateret Avot vol. 3, 28:24) Also, the custom in Tunis was reportedly not to do this; therefore, Rav Meir Mazuz, who also points out there are many Ketubot from Sepharadic countries all over that omit the Shevuah, argues one cannot forced to include it in Eretz Yisrael either. (Alei Hadas page 760)

Nevertheless, due to the widespread acceptance of the custom spanning generations among Sepharadim in Eretz Yisrael, HaRav Shlomo Amar (Shema Shlomo vol. 5 Even HaEzer 20) argues the oath is intrinsically binding by force Minhag and state law, as an implicit stipulation. One can't bring proof from authentic Moroccan communities, because they still practiced bigamy (Rav Mazuz disputes this claim). While others are satisfied with the state law forbidding bigamy, Rav Amar prefers that Torah law be just as proscriptive via the Shevuah.

HaRav Zalman Nechemiah Goldberg, esteemed Dayan, world renowned Halachic authority, and son-in-law of HaRav Shlomo Zalman Auerbach, opposes the inclusion of fulfilling one's marital obligations in the Shevuah for several reasons. For one, nobody seems to take the obligations any more seriously because of it, and Shevuot are an extremely serious matter one should always steer clear of. Additionally, it's impossible to be exacting in these matters over the course of what we pray will be a lifetime of marriage. If the man's wife needs something from the supermarket or an article of clothing from the department store and he slacks off in purchasing it, he may very well be in violation of his Shevuah! Also, the Shevuah takes all of his monetary obligations to the level of Issurim, prohibitions, which can have tremendous ramifications if the couple ever has to appear in Beit Din.

In an exchange of letters between rabbis, Rav Ben Tzion Abba Shaul, Rosh Yeshivat Porat Yosef, wrote to uphold the Minhag and deflate many of the above arguments. A Shevuah cannot take effect in place of an existing Shevuah, and Mitzvot have the status of Shevuot we received at Har Sinai. Therefore, the Shevuah Chamurah can't take effect on one's marital obligations, as one is already under oath for them on a Torah level. Altogether, in his view, the Shevuah binds the Chattan in four ways: to not pawn her jewelry, marry another wife, divorce her without her permission, or flee to another country.

HaRav Mordechai Eliyahu, at the time, Rishon LeTzion (Chief Sepharadic Rabbi of Israel), responded with a series of sources spanning half a millennium of Sepharadi Chachamim affirming that nonetheless this is the Minhag in Eretz Yisrael, though some write the Ketubah with those obligations on the back and stipulate that the Shevuah not take effect on that side of the page.

Though these two approaches would reconcile many of Rav Zalman Nechemiah's concerns, Rav Eliyahu concludes in favor of the long standing Minhag, as who are we to argue with the generations of giants who upheld it. He has harsh words for anyone who fools himself into thinking he's greater than the Shulchan Aruch, Mabit, Chida, etc. and thus causes the bride to lose out. (Shu"t HaRav HaRoshi 5748-

5749 Siman 239, Shu"t Ma'amar Mordechai vol. I Even HaEzer I) Rav Ben Tzion Mutzafi is also a strong proponent of this custom. (Chuppat Tzion page 347)

Rav Meir Mazuz remains unsatisfied and argues against the use of the Shevuah, like all the that should be taken in Beit Din but are no longer done so in practice. The Chachmei Yisrael should nullify this Minhag or, at least, reduce its scope to just prohibiting polygamy. (Ohr Torah Tishri 5751 page 35, Bayit Ne'eman vol. I Even HaEzer 1-2, 3:19)

Alternatively, Rav Amar and Rav Yitzchak Yosef (Ein Yitzchak vol. 3 page 354) suggest the oath is taken with respect to one's general accord and behavior at home, not exceptional circumstances. The Shevuah is violated only through acting rebelliously.

On a different note, although there are Ashkenazi authorities such as Rav Yosef Shalom Elyashiv and Rav Shlomo Zalman Auerbach who openly condoned/endorsed this custom, Rav Shternbuch (Teshuvot veHanhagot vol. 4 Siman 287:5) is uncertain of the Shevuah's efficacy, as it's no more than a written Kinyan Devarim – a verbal Kinyan – on a not yet in existence target coupled with an existing one, making both of them null and void. Rav Hershel Schachter argues that the Halacha at the very least follows the opinions that it works partially and is not rendered entirely invalid.

See also Shemesh uMagen (vol. 4 Orach Chaim 77:9) regarding the effectiveness of a written Shevuah. For a comprehensive encyclopedic discussion of the Halachic history, efficacy, and contemporary debate about the Shevuah, see Mishpat HaKetubah (vol. 5 pages 106-262), by Rav Eliyahu Bar Shalom, Chief Rabbi of Bat Yam, who has written extensively on all matters related to Ketubot in his voluminous monograph.

שלחן ערוך אבן העזר סימן א:יא

טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו.

שלחן ערוך אבן העזר סימן קיח:טו

הנושא אשה שפסקה מלדת, ונשבע שלא ישא אשה אחרת עליה שלא מרצונה, אין יכולים להתיר לו שבועתו שלא מדעתה.

שלחן ערוך אבן העזר פירוש סדר חליצה סעיף מו

אם נשבע לחלוץ מתירין לו. כי היכי דלא להוי אנוס בחליצה זו מפני שבועה זו וכמו שכתב הטור בסוף הלכות גיטין ושם כתב אך ערבות יתן אם ירצה שאין זה דומה לאונס ואם נשבע שלא לחלוץ מתירין לו כדי שלא יהא עבריין ודע שאף על פי שכתב המרדכי והגהות מיימון שרא"ם סא] היה נוהג להתיר חרם לישא שתי נשים כדי שלא תהא חליצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחים כלומר הויא פסולה משום דכל שאינה עולה ליבום אינו עולה לחליצה ובזמן הזה אף על גב דליכ' חרם דר"ג שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי מ"מ כל אדם משביעין אותו בעת נשואין שלא ישא על אשתו ואפילו הכי לא נהגו להתיר אותה שבועה משום דנקטינן כשאר סב] רבנן דפליגו ארא"מ כמו שכתבו המרדכי והגהו' מיימון וטעמייהו דכיון דיבמה שריי' ליבומי אלא דארי' דשבועה רביע עליה ראויה ליבום היא וגדולה מזו כתוב בהגהות מיימון גבי חליצה מעושת שאם יש לו אשה אחרת מנדין אותו עד שיחלוץ וכתב הרא"ש בתשובות כלל י"א על יבם שנשבע לחלוץ ליבמתו וטוען שנשבע לבטל המצוה לא אמר כלום דבדידיה תלה רחמנ' אי ניח' ליה לייבם אי ניחא ליה לחלוץ כיון שבאותה שעה נתרצה לחלוץ זהו מצוה ומתוך דבריו משמע שא"צ להתיר לו שבועתו כדי שיחלוץ:

שו"ת רב פעלים חלק ב אבן העזר סימן כח

...נמצא בעיקר הדין הזה שחידש הב"ש ז"ל יש חולקין ומערערין, והגם שהרב דברי חיים הנז' קיים דבריו היינו מטעם דאיכא חר"ג =חרם דרבינו גרשום=, אבל פה עירנו דליכא חר"ג כלל וגם עוד אין נשבעין פה עירנו שלא לישא אשה אחרת כמנהג ארץ ישראל ושאר ארצות, לכן ליתיה להאי דינא דהב"ש, שכתב שתהיה חליצת הקטן עדיפה בהיכא שיש לגדול אשה, ולפ"ז לא נשאר מקום לספק של מעלתכם בנ"ד, וגם עוד ראיתי להגאון מהרי"ש בשואל ומשיב תליתאה ח"א סי' רפ"ד שהביא דברי הגאון בית שמואל הנז', וגם הוא פירש טעמו משום דאיכא חר"ג ולכך חשיב אינו עולה ליבום קצת, ולכן מצוה בקטן ע"ש, וא"כ נמצא לפ"ז ליתיה להאי דינא דב"ש לדידן כלל כיון דאין כאן חר"ג.

שו"ת הרב הראשי [תשמח-תשמט] סימן רלט

שו"ת מאמר מרדכי כרך א אבן העזר סימן א

וזה לשון מכתבו של הרז"נ גולדברג: "הנני בזה להעיר הערה נחוצה מאוד לענ"ד. בכתובות שכותבים הספרדים, מופיע שהבעל נשבע לקיים את שלושת החיובים: 'שאר כסות ועונה'. וגם ראיתי שהרב נותן לחתן תקיעת כף. ולענ"ד יש למנוע דבר זה משום ש:

א' - אין בזה תועלת, שלא ראיתי מי שהשבועה גורמת לו להקפיד יותר ממי שלא נשבע. ומה לנו להוסיף שבועות על אנשים בזמן שחומר איסור שבועה חמור מאוד, צא וראה שכל המצאת היתר עסקא מיוסד שמשלם הלווה גם בלא הריוח כדי להפטר משבועה. ואנו מתירים לתת מה שאינו חייב, שאילולא השבועה היה בזה איסור ריבית.

בדין שבועה בכתובה*

לכבוד הרה"ג ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א אב"ד האזורי ירושלים.

השלום והברכה!

העתק מכתבו מיום כ"ז תמוז השתא ששלח כת"ר לרבני ירושליסא, נשלח אלי ע"י יו"ר המועצה הדתית וכן העתק תשובתו של הרה"ג בן ציון אבא שאול [זצ"ל] המצ"ב.

[וזה לשון המכתב של הגרב"צ אבא שאול זצ"ל: "אודות מה ששלח אלי לענין מנהג הספרדים להשביע את החתן שבועה חמורה בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה. וכבוד ידיד נפשי הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א העיר על מנהג זה שכדאי לבטלו משום שיש חשש לאיסור, שהרי אין אחד שאינו עובר פעמים על מה שנכתב בכתובה, ועוד, דכיון שנשבע לא יהא בו דין סידור לבעל חוב, ולכן ראוי לדעתו לבטל מנהג זה וסמך עצמו על כתובות עתיקות שאין נוסח השבועה שבהן אלא שלא ישא אשה על אשתו ולא יגרשנה בעל כרחה, עכת"ד.

הנה לענ"ד אין לבטל מנהג הראשונים שקטנם עבה ממתנינו שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך, וכמבואר בספר ארץ החיים (סתהון) עיי"ש. ויש ליישב את כל הערותיו. דחשש איסור ביטול השבועה, כיון שהוא מושבע ועומד מהר סיני על שאר כסות ועונה, ואין השבועה חלה בין כך לעניין זה, ואף בכולל, כשיטת רוב הראשונים האומרים דבביטול מצוה לא שייך איסור כולל וכמו שמבואר בתוס' במסכת שבועות (כ"ד ע"א). ויעויין באבני מילואים (סימן י"ד) שהאריך בענין זה. ובפרט בשבועה בנדון דידן שאינו מוציא אותה מפיו וגם אין בה הזכרת ה'. ובהערתו השניה נראה דאם לעניין אלמנה בין כך לא חלה שבועתו לענין היתומים, ובנתגרשה, כיון שאסור בין כך לגרש בעל כרחה, וכשמסכים הרבה פעמים נותן לה הרבה יותר ממה שכתב בכתובה. אלו מעשים בכל יום, כידוע לרבנים יושבי על מדין. והשבועה הזו הועילה רק לענין ד' דברים, שלא ימשכן תכשיטיה, ושלא ישא אשה על אשתו, ולא יגרשנה בעל כרחה, ולא יסע מחוץ לגבולות הארץ שלא מידיעתה. ואני יודע אודות כמה אברכים שעמדו לברוח מנשותיהם לחו"ל ומכח שבועה זו אסרתי להם. ולכן ראוי להמשיך במנהגנו, כפי מסורת רבותינו ואבותינו, ואני תמה על אותם ראשי ישיבות מאחינו האשכנזים אשר עורכים חופה וקידושין לתלמידים

מבני עדות המזרח ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם, ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות, אינם מוכרחים לסדר את הכתובה ויתנו לאחר לעשות כן", עכ"ד].

להלן חו"ד בנושא השבועה שנוהגים הספרדים באר"י בכתובה וכותבים שם "וגם נשבע על כל הנ"ל". הענין מחולק לשני חלקים: א - שבועה. ב - שבועה על כל הנ"ל.

ידוע לכל, שדעת מר"ן, שאנו הספרדים כאן באר"י הולכים לאורו, שחדר"ג כיום לא נוהג, וכתב באהע"ז (סי' א' סעי' י"א): "טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו". ועיין עוד בסי' קס"ט בפירוש סדר חליצה (ס"ק מ"ו) שכתבו: "אע"ג דליכא חרם דר"ג, שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי, מכל מקום כל אדם משביעין אותו בעת נישואין שלא ישא על אשתו". ועיין למבי"ט (ח"ב סי' רכ"ב וח"ג סי' קע"ו) שנוהגין להשביע. ועיין עוד שם (ח"ג סי' רי"א) שדן אם אדם התחייב בכתובה שאם יהיה ח"ו דבר בעיר, שיבריח את האשה מעיר לעיר, ועתה אומר הבעל שיבריח אותה מכפר לכפר. ופסק שם שעל הבעל להחמיר להבריח אותה מצפת לטבריה או לג'נין, ומשם לשכם ומשם לעזה שהוא סוף תחום אר"י, וסיים שם: "ויש שבועה בסוף כל התנאים, וראוי לחתן זה שהוא ת"ח לחוש לשבועתו ולהבריחה מעיר לעיר כמו שכתוב".

ועיין באבני האפוד (סי' א' ס"ק ל"ה) שהביא מהרדב"ז (סי' רכ"א) ומשו"ת מהריב"ל (ח"ב סי' פ"ח) שנהגו להשביע "לקיים כל הכתוב לעיל". ועיין שם (בס"ק נ"ג) משם יד אהרן (מ"ב הגב"י סק"י) שהביא משם מהר"ש ויטל שאם עשו קנין שלא ישא אשה על אשתו ולא עשו שבועה, הוי קנין דברים. וכ"כ התשב"ץ (ח"א סי' צ"ד).

ועיין בחיים שאל (ח"ב סי' ל"ח סעי' מ"ח) שכתב: "והנה בארץ ישראל מנהג פשוט שמתנים בכתובה וכותבים כלשון הזה, ולא ישא אשה אחרת עליה בחייה, אא"כ שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא, ונשבע שבועה חמורה ע"ז ועל שאר התנאים".

ועיין בארץ חיים (סי' ס"ו) שהביא נוסח כתובה משנת תקצ"ג הנהוגה בצפת, "... וקנינא מיד החתן הנזכר בקנין גמור ושלם במידי דכשר למקני ביה מעכשיו כראוי וכתקנת חז"ל. וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת לאשר ולקיים את כל הנז"ל מראש ועד סוף בלתי שום שינוי ותמורה כלל".

ועיין באבני האפוד (סי' א' ס"ק ל"ב) נוסח סלוניקי בכתובה: "נתחייב החתן הנ"ל שלא לישא אשה אחרת עליה וכו', ונשבע החתן הנז' לקיים כל התנאים הנ"ל שבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא וע"ד הנשבעים באמת וכו'". וכתב: "ובתוך הכתובה אינו מפורש כיצד היא סדר השבועה, אולם המנהג הוא שבעת הקידושין חזן הכנסת דהיינו שליח צבור, נוטל בידו סודר ונוטל מהחתן קגומ"ך ואומר קנין! ושומט הסודר מידו ותוקע כפו אל כף החתן ואומר שבועה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת וע"ד הכלה לקיים כל התנאים הכתובים בכתובה", עכ"ל.

וע"ע בארץ חיים (סי' ס"ו). וכתב הרב שבט בנימין (סי' ש"א דף ק"מ ריש ע"ג) דבכתובות של עיה"ק ירושלים ת"ו וצפת ת"ו, וכיוצא, שכותבים חיובי הכתובה עם התנאים בשלב אחד, בלתי הפסק בין החיובים לתנאים, ובסוף כתוב קנין אחד ושבועה לקיים את כל הנז"ל וכו'. נראה דאין ספק שהשבועה חוזרת על כל חיובי הכתובה כמו על התנאים.

ועיין באבני האפוד (סי' ס"ו קונטרס ביאור הכתובה עמ' עז) שהביא נוסח הכתובה הנהוגה בשני דפים, ובמיוחד כתבוה כך מכמה טעמים הלכתיים, בדף ראשון יש החיובים הרגילים ובעמוד השני תנאים מיוחדים, וביניהם שלא ישא אשה על אשתו ולא יגרשנה שלא מדעתה ולא יפתנה למחול כתובה וכו', וקבל בקנין. "וגם נשבע החתן הנ"ל שבועה חמורה ע"ד המב"ה וע"ד הנב"א וע"ד הכלה לקיים כל הנ"ל".

וכתב על זה (שם ס"ק מ"ד עמוד פ"א) ששבועה זו חלה רק על חלק של העמוד השני שבכתובה, ולא על העמוד הראשון. וכ"כ מוהרח"ש (ח"ג סי' מ"ד). ולדעת ירך אברהם (חאבה"ע סי' ה') השבועה חלה על כל מה שכתוב בכתובה כנוסח "לקיים כל הנ"ל", היינו גם מה שכתוב בעמוד ראשון. ועיי"ש מה שהביא מספר ידי דוד (סי' ס"ז) שסובר כמהרח"ש.

ועיין שם (בס"ק ע') שהביא את סברת הרא"ם, שמי שרוצה לגרש את אשתו והיא מסרבת, ואינו יכול לגרשה מחמת תקנת הקהילות, לדעת הרא"ם הוא פטור ממזונותיה. ויש פוסקים הטוענים שהבעל יכול לאמר קי"ל

כרא"ם. ועיין פתחי תשובה (בסי' ע"ז ס"ק ב'). ויש אומרים שכל זה מדובר אם האיסור הוא משום תקנת הקהל או חדר"ג, אבל אם הוא נשבע, זה יותר חמור ואין לומר קי"ל כרא"ם. ובעמוד פ"ג הביא (בס"ק ד') סברא שבכתובה שכתוב בה "ועלי מזונייכי וסיפוקייכי" הנהוג, ובסיום יש קנין ושבועה, גם הרא"ם מודה שלא יכול לומר צאי ואין לך מזונות, כי חיוב השבועה חל גם על המזונות. וסיים שם שכל זה טוב לכותבים הכתובה בעמוד אחד ואז השבועה חלה על כל הנ"ל, אבל לכותבים בשני עמודים חיוב השבועה לא חל על המזונות, וכסברת המהרח"ש שהזכרנו לעיל (ח"ב סי' ע"ד). ועיין שם עוד ספרים שהזכיר המדברים בנושא זה.

ועיין שם (סי' קי"ח אות כ"ו) בענין אם השבועה חלה גם על ההשבון ותנאיו.

ועיין בסי' קנ"ד ס"ק טו"ב בענין אם האשה טוענת שהבעל מבחינה רפואית אינו יכול לקיים מצות עונה, ובינתיים הבעל מטופל ברופאים והיא בבית אביה, אם מגיע לה מזונות. והביא שם מערכה מול מערכה אם יש לחייבו, ולבסוף כתב שאם מצד החיוב יכל לטעון הבעל, קים לי כמ"ד פלוני, ואי אפשר להוציא ממנו ממון, זה אם חיוב המזונות הוא בלי קנין ושבועה, אבל אם יש בו קנין ושבועה, לא אומרים קי"ל, ומוציאים ממנו ממון (שם בעמוד קכ"ב), ואם לא משלם הוא עבריין על השבועה. ועיין שם שהביא להקת פוסקים שאין טענת קי"ל אם יש שבועה.

וכל זה כאמור לעיל אם השבועה היא בכתובה בעמוד אחד, אבל אם היא בשני עמודים אז אין השבועה חלה על המזונות, כסברת המהרח"ש דלעיל, אע"פ שיש שחולקים עליו.

הראית לדעת כי גם לסברת המהרח"ש, אם הכתובה כתובה בעמוד אחד כמנהג אר"י, השבועה חלה על הכל, גם בענין חיוב המזונות שלא יכול להפטר בטענת קי"ל או טענות אחרות, כי אריה דבי עלאה של שבועה רביץ עליה.

ועיין בשער המפקד (חלק אבה"ע עמוד ל"ג) בנוסח הכתובה. ובסוף כתב בנוסח הנוהגים היום הספרדים: "קנינא מיד החתן הנז"ל קגו"ש במדל"ב מ"ק כתקנת חז"ל על כל הנזכר לעיל. וגם נשבע החתן דנן שבועה חמורה בתקיעת כף ע"ד המב"ה ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים כל הכתוב עליו בשכ"ד בלתי שום שינוי וכו'".

והנה הקשה הב"י בחו"מ (סי' צ"ז) על תשובת הרי"ף שבע"ח קודם למזונות של אשה. הרי בכתובות שלנו יש קנין וזה שעבוד מיוחד, עיין שם אם הקנין חל על כל מה שכתוב בכתובה, או על ענין מיוחד. בכל אופן סובר הב"י שהקנין בכתובה חוזר על ענין המזונות, אם כתוב "מזונייכי"ב. והב"ח שם כתב שהקנין לא בא להוסיף חיובים, אלא לקיים חיובי חז"ל. ועיין שם בפרישה (ס"ק מ"א). ולמעשה זה גם סברת מר"ן הב"י באבה"ע (סי' ס"ו), שזה רק קנין על שופרא דשטרא וכל הקנין הוא רק על מה שחז"ל חייבו. ועיין שיטה מקובצת (כתובות דף י' ע"א ד"ה ונ"ל להביא) משם הרשב"א, שאם יש קנין, שעבוד המזונות נהפך לדאורייתא. ועיין לרמ"א בשו"ע (סי' צ"ג סעיף כ"א), ועיין אבני מילואים שם (ס"ק כ"ה) שכוונת הרמ"א שעשה קנין מיוחד למזונות ולא קנין כולל על הכתובה.

מסקנא דמילתא, לכאורה היה אפשר לפרש שהשבועה חלה רק על ענין שלא ישא אשה על אשתו, ולא משמע כן, וכך הם תקנו לקיים הכל בשבועה מטעמים הלכתיים כנז', ומי אנו שנבוא ונהרהר אחר גדולים ועצומים, החל ממר"ן הב"י שכתב להנהיג שבועה והאחרונים שכתבו בפירוש שנשבע על כל הנ"ל, ונכתב בפירוש בעמוד אחד לחייבו על כל הנ"ל, שיתחייב בענין המזונות בשבועה, ולא יכול לטעון קים לי וכן שאר טענות. אמנם פעם חשבתי לתקן ולהוסיף "וגם נשבע שבועה חמורה" בלי "על כל הנ"ל", אלא לתקן שישבע רק בענין שלא ישא אשה על אשתו, ואח"כ נסוגתי ואמרתי לעצמי, מי אנו קטני קטנים שנבוא לתקן נוסח הכתובה בארץ הנהוגה מדורי דורות, בשביל להקל על הבעל או מטעם שאינו נראה לנו. לפיכך יש להשאיר את הנוסח כמות שהוא ואין לתקן בו או לשנותו. ועיין בנוסח הכתובה שקוראים בחג השבועות שהוא מקדמת דנא, ששם כתוב "נשבע החתן וכו'".

ואולם לצערי יש משפחות או חתנים שחדשים מקרוב באו, הרוצים להתחכם או להדמות או שרבניהם מתרעמים על הנוסח הזה. ובזמן האחרון החלו גם בכתובות ספרדיות להשמיטו, ולא כותבים שבועה כלל ועיקר ואפי' בלי "על כל הנ"ל". הרבנים והחתנים עתידים ליתן את הדין לפני ארזי הלבנון גדולי עולם שקדמונו, ולפני בורא עולם, שמפסידים את האשה ומשנים מהנוסח המקובל מדורי דורות, ומראים עצמם שהם יותר חכמים ונבונים מהדורות הראשונים שקוטנם עבה מכרסנו, וד"ל.

הדרנא לדינא, הבאתי אפס מזעיר, ולא הזכרתי כל הפוסקים שכותבים שכן נהגו להשביע "על כל הנ"ל" ואין לשנות.

בברכה, מרדכי אליהו ראשון לציון

קובץ אור תורה תשרי תשנא עמ' ל (קישור)

משם מהרי"ט שאין טעם לזה שנקיף בידים ונמשיכה בענין שתקיף הבועה בבשר מאחר דבידי שמים כבר ניטלה ההקפה דאין לנו לשער אלא בכמות שהיתה הבהמה מחיים דלא נראה דהמשמוש הזה מועיל אלא היכא דכשהיתה בלא נפיחה נראית הבשר מקיפה וכשנפחוה נתגלית הבועה ונשמט הבשר בזה אמרו ממשמשין בו עכ"ל אלמא משמע דהיכא דאין בשר מקיף בלא נפיחה לא מועיל הקפה אח"כ ולפ"ז בנ"ד כיון דקודם נפיחה לא היה בשר מקיף לא אכפת לן.

סימן ו

אברהם חיים אשכנזי / בני ברק

בענין שבועה בכתובה

הנה קראתי בכל לב את דברי הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (שבט התש"ן סימן נח אות ד) בענין שבועה לחתן בכתובה שהעלה בכל כחו לבטל את המנהג של שבועה בכתובה, וכן הוא מורה לאחרים, ומסתייע מעובדא דמרן מלכא הגרע"י שליט"א שמחק הרה"ג הנאמ"ן את השבועה וכו' יעו"ש. ואחר המחי"ר אין אני בא להכריע אלא להעיר דמה שכתב בפשיטות דלדידן שלא נהגנו להשבע בכתובה בחו"ל מעולם, פשיטא שבא"י אין להכריח אותנו להשביע את החתן, הוא דבר תימה לפי מה שראיתי את דברי הרב שלמה דיין בקובץ „המאסף" (חוברת 8 שבט תשמ"ה עמוד 170) שראינו בכל הכתובות של המערב הפנימי שהיו כותבין בשבועה ומאריכים בנוסח השבועה שהחתן נשבע יותר ממה שהיום נשבע החתן, וכמו שמעתיק שם את לשון הכתובה של קאשטיליא, וכן הביא מס' ויאמר יצחק וס' כרם חמר, וכ"כ הרב דוד עובדיה שליט"א בס' נהגו העם שכך הוא הנוסח בצפרו שבמרוקו, וכן בס' נהר מצרים, ורבני מכנס עד שנת תקנ"ט ומתק"ץ ואילך, ובס' התקנות כרם חמר, וכמו המנהג שהיה בא"י שיסודו ע"פ מרן וכמ"ש בס' ארץ החיים בשם שבט בנימין וכמו שהביאו הנאמ"ן יצ"ו שהיה המנהג בירושלים ובצפת להשביע החתן, וכן בס' נתיבי עם כותב שכך המנהג בירושלים, וכן בשו"ת תורת חיים למהרח"ש מובא שכך המנהג (ע' בקונטרס כרם עוללות), וכן משמע מהרבה ראשונים ואחרונים שדנו בענין שבועה זו לכל מיני נפ"מ לדינא, שהמנהג היה פשוט במשך כל הזמן להשביע החתן; מהריב"ל (ח"ד סי' קיד), האלשיך, המבי"ט, מהרי"ט (ח"א סימן ס), עבודת השם (אה"ע סוס"י כז), עדות ביעקב (סימן ל), חקרי לב (ח"ב יו"ד סימן פז), החבי"ף בשו"ת חיים ושלום (סימן ו), ובשו"ת מר ואהלות (אה"ע סוס"י יב), ובשו"ת פני יצחק (ח"א אה"ע סימן טו), בשו"ת טוב לישראל (דף יח ע"ב), בשו"ת שמחה לאיש (אה"ע סוס"י טז) וכידוע הוא היה ראש"ל ומשמע שכך

המנהג בירושלים, נוכח השלחן (אה"ע סימן טו), צל הכסף (ס"ה וח"ב סימן יב ויג), בשו"ת דברי שמואל (אה"ע סימן ח), בס' לב שלמה, פרח מטה אהרן (ח"א סימן קכא), אהל יצחק (אה"ע סימן ז), עדות ביהוסף (ח"ב סימן י), שופריה דיעקב (סימן סז), משפטים ישרים (ח"א סימן קסז), בני יעקב (סימן ח), בני אברהם (סימן יח), כרם שלמה (אה"ע סימן יב), נאמן שמואל (סימן מב), ועוד אחרונים יעויין בס' טהרת הבית עמוד רפג.

הראת לדעת מכל דברי הראשונים והאחרונים שהיה פשוט אצלם השבועה אלא שדנו בהנפ"מ של השבועה לכל מיני שאלות, וא"כ איך נבוא, ואפילו בשב ואל תעשה, לחשוש לכל מיני תקלות שכל האחרונים לא חששו להן, והחילוק שכתב הרה"ג נאמ"ן שהיום רוב האברכים מקבלים שכר זעום וכו', אחר המחי"ר לא רק שבזמנם הפרנסה היתה יותר קשה מהיום וכידוע לכל ובכ"ז לא חששו, אלא שהיום רוב האברכים יכולים לזון ולפרנס את משפחתם כדבעי תלי"ת, ואם אשתו של אברך אחד רוצה בשמלות יקרות ופאות וכדומה אין לו חיוב מצד הכתובה לתת זאת. וכי נאמר שאם אשה תרצה מבעלה דירה של עשרה חדרים ומכונית וכו' חייב הבעל לתת לה מצד הכתובה ואם לא יתן יעבור על שבועה שהתחייב בכתובה, הרי חיוב של הכתובה היינו על החיובים שנצטוינו מחז"ל וא"כ בזה אברך יכול לעמוד. ובפרט שמקבל כסף מביטוח לאומי הבטחת הכנסה וכו', ומה גם שרובם ככולם של האברכים שלא מסתפקים במשכורת זעומה של הכולל דואגים לפרנסתם דרך מקור אחר, ואין צורך להאריך בענין זה וד"ל. ואיך לא יספיק כל זה לעיקר חיובי הכתובה. ואם תחשוש שפעמים לא יהא לו כסף אף לפרנסה א"כ גם בזמן הקודם היו מצבים כאלו, ובאמת שהרב הכותב ב„המאסף" שם מוכיח שאין לחשוש לעבור על השבועה. ומה שנסתייע הרה"ג נאמ"ן יצ"ו מדברי מרן הגרע"י שליט"א בעובדא שחתם וכו' אולי מפני כבוד תורתו דמר חתם ע"ז בשוא"ת ומה אכפת לו לחתוט על כתובה שאין בה שבועה, אבל עיקר דעתו שבכתובה משביעים את החתן, וכמו שכתב בפשיטות בס' טהרת הבית (שם) שלדידן נשבעים בעת החופה. וכך אמרו לי מגידי אמת שמרן הגרע"י שליט"א היה בחופתם מסדר קידושין והשביע אותם ובתקיעת כף וכו'.

וכן מה שכתב הנאמ"ן יצ"ו איך נשבע על מה שאומר ואוקיר ופעמים שלא מוקיר וכו', הנה חשש זה היה שייך גם בזמנם ובכ"ז לא חששו, ועיין בדברי הה"כ בהמאסף (שם). וכן מה שכתב שהיום באברכים שלא יכול לפרנסה וכו' והפרנסה תלויה באשה וכו', וכי מיגרע גרע מדיני הכתובה שאפלח ואזון וכו' אם אשתו ג"כ עובדת הוא מצדו מתחייב לזה ואם היא רוצה עוד כסף בשביל אפשרות קניה יותר, ירווח לו, עכ"פ הוא יכול מצדו לעמוד בחיובים שנשבע אודותם, ושאר הוצאות של מותרות אם יכול להשיג תמורה לזה דרך פרנסת אשתו לא עבר על שבועתו וכנ"ל. וליכא כתובה

דלית בה תיגרא ואת והב בסופה, ועמד המנהג במקומו להשביע בכתובה כנכסי צאן ברזל, עד כי יבוא גואל, וכמו שאמרנו אין בכוונתי לחלוק אלא להביא את מנהג הדורות. וצוי"מ וימ"ן.

ויאמר המעיר, אח'ד מאי'ר

קראתי בכל לב דברי הרב הכותב עליון למעלה רב אח'א הי"ר, וגם ראיתי מה שכתב הרב שלמה דיין שליט"א בחוברת המאסף הנ"ל, ושם הביא דברי הגאון מהר"י בירדוגו בשו"ת שופריה דיעקב (אה"ע סימן ע) שכתב לבטל השבועה בכתובה, והיה טעמו יען ראינו שהיא כמעט שבועת שוא כיון דבלא"ה הוא מתחייב שאם ישא [אשה אחרת] שיפרע לה וכו' ומה מקום להרבות בשבועות חנם, וכבר ראה והתקין זה הר"ב [הרב רפאל בירדוגו] ז"ל בחייו בשנת תקנ"ט לפ"ק וכו' אלא שלא פשטה כל כך ועתה ראינו להחזיר עטרה ליושנה למען קדושת שמו הגדול שלא יצא לבטלה, ועוד בר מן דין טעם גדול יש שכמעט היא עדות שקר שעינינו הרואות וגלוי הוא לכל שאין החתן מוציא שום שבועה מפיו [או] דבר המורה שקיבל שבועה ובשבועה כתיב לבטא בשפתים שצריך שיוציא שבועה מפיו או שיענה אמן וכו' ובשבועות החתנים אנו רואים שמפני הבושה אין החתן מנענע שפתיו כלל ולא אפילו מרכין בראשו אלא יושב ודומם, וא"כ היכן היא השבועה שמעידין עליו שנשבע, ולכן אנו אומרים שב ואל תעשה עדיף. ומה גם שהיא ללא צורך שכל מה שמתחייב ע"י שבועה מתחייב ע"י קנין וכו'. עכת"ד. וכל זה השמיט הרב הכותב נר"ו ולא הביא תרי גברי רברבי דמסייעי לן רק מאן דפליג עלן וכן לא יעשה, ואין זו ממדת החכמים המחפשים את האמת. ועם שהרב השד"ר נר"ו ב„המאסף" שם האריך לקיים מנהג המשביעים וכתב דאמאי לא חששו רבותינו הראשונים כמלאכים מקיימי השבועה מהרבות בשבועות חנם וכו' ע"ש באורך, במחכ"ת דבריו תמוהים, והרואה יראה כל ש"ע חושן משפט ותשובות רבותינו הראשונים והאחרונים מלאים מזן אל זן כל מיני שבועות, שבועה דאורייתא ושבועת היסת ושבועה בנקיטת חפץ וכדומה, וכל אלה בטלו בדורות האחרונים (ושמעתי ממגידי אמת שבבית דינו של הרב פראנק זצ"ל היה תיק של ס"ת ריקן מונח למעלה לאיים בו על מי שחייב שבועה, ואח"כ ביטלו גם את זה, אולי נתגלה „הסוד" בינתיים), ומה נשתנית „שבועה חמורה" זו שבכתובה מכל השבועות, שכולן חלפו ובטלו וזו אין לבטלה? ומה גם שהטענות שכתב מהר"י בירדוגו הנ"ל הן קשות כברזל, שאין החתן מוציא שום שבועה מפיו רק נכתב כן בכתובה. ואפי' לדעת הפוסקים דשבועה בכתב חשיבא שבועה, כבר כתב החת"ס (חיו"ד סוס"י רכ"ז) שאם נכתב בשטר שכבר נשבע לא מיחשב כנשבע אלא מודה שכבר נשבע, ולכן אם נותן אמתלא מספקת למה כותב כן ואומר שמעולם לא נשבע אז אפי' כתוב בפועל ממש אין בית דין

יכול לכופו וכו' ע"ש. וממילא נמצא שעדים שחתמו בכתובה שנשבע החתן וכו' אשיקרא חתמי שהוא לא נשבע כלל לא בעל פה ולא בכתב, ובפרט שהם חותמים ואח"כ חותם החתן (וכיו"ב העיר החיד"א לחכמי תונס בס' מעגל טוב עמוד 62 והבאתיו באור תורה התשמ"ז עמוד תרנ"ב ע"ש). וכל שכן דלדינא סוגיין דעלמא כדעת רוב הפוסקים ומרן ז"ל דשבועה בכתב לאו כלום היא וכמ"ש בס' עת דודים (עמוד צ"ח) ע"ש. (וכן השתמש בזה הגרע"י שליט"א בתקופת הבחירות בחשון התשמ"ט לבטל שבועות שעשו אחרים עבור מפלגתם).

ומה שכתב הרב השד"ר נר"ו בהמאסף שם דתקיעת כף היא עצמה השבועה דאי לא ניחא ליה לחתן בהכי למה יתן את ידו. ע"כ. איברא שכן כתב הרמ"א בחושן משפט (סימן פ"א סעיף כ"ח) דתקיעת כף הוי כשבועה ע"ש, מכל מקום בנ"ד החתן בלא"ה נותן את ידו בשביל קנין סודר, ולא ראינו שנותן את ידו פעמיים לקנין סודר ולתקיעת כף. (ואדרבא ראיתי למרן הגרע"י נר"ו שאמר לחתן „תגיד אני מתחייב", וחזיתיה לדעתיה דמר שלא רצה לומר „תגיד אני נשבע" שלא יישאר הדבר עליו בחומר שבועה. ועיין בספרו הבהיר טהרת הבית ח"א עמוד רפג ורפד). ומה שכתב עוד איזה עדות שקר יש כאן מאחר שהחתן „הסכים" לכל הכתוב בה ע"ש, במחכ"ת הסכים כן, אבל לא נשבע. ואין לך עדות שקר גדולה מזו שחותמים שהחתן נשבע בשבועה חמורה וכו' והוא לא נשבע ולא ידע מאי קאמרי רבנן ולשם מה תקע לזר כפו, וצריך לבאר לחתן שתקיעת כף זו דינא כשבועה חמורה וכו' וכולי האי ואולי.

וידי"ן החו"ש והכולל העו"ד ר' אליהו אמויאל נר"ו הראני ספר „הכתובה בעיטורים" מאת דוד דוידוביץ, ושם נקבצו ובאו צילומי כתובות כמעט מכל העולם ורובן ככלן בלי שבועה. ממקנס אשר במרוקו (התק"ח) כמנהג מגורשי קשטיליא בלי שבועה, וכן מקושין אשר בהודו (התרפ"ט) ומיניציא (הת"י) ומרומא (התקל"א, התקנ"ז) ומאנקונה (התקל"ב) מנטובה (התקפ"ה) אמשטרדם (שע"ז) קורפו (תקע"ט) חמדאן בפרס (תרל"ד) אצפהן בפרס (תר"ץ) אפגניסטן (תקע"ג, תרנ"ט) תונס (תקצ"ה) כלכתה (תר"ס) הודו (תרצ"ב). ולעומתן כתובה מעיר גיבראלטאר (תרל"ב) כמנהג מגורשי קסטיליא ויש בה שבועה, וכתובת הרה"ג ר' רפאל אהרן בן שמעון שנשא לאשה את בת מהר"י בן וואליד זצ"ל בי"א אלול התר"ך בירושלים ת"ו ויש שם שבועה ותקיעת כף (ולפי דרכנו למדנו שנושאים אשה בחדש אלול ועיין בשו"ת יחוה דעת ח"א סי' מ"ח, וסימניך ו-לקחת א-שה ל-בני ל-יצחק ר"ת אלול. גם ראיתי בכתובה הנ"ל הסכום מסתיים בחמש מאות חמשים וחמשה, כנהוג לכתוב היום בגלילותינו ואומרים נגד עין הרע, וכן בכתובת טבריא דבסמוך הסכום ח"י אלף וחמשה וחמשים. ובכלכתה התר"ס הסכום

כ"ה אלף ותקנ"ה). וכן בכתובת טבריא התר"ב יש שבועה. אתה הראת לדעת שרק שלש כתובות היו עם שבועה, ושתים מהן בא"י ואחת במרוקו ששם נשתנה המנהג עולה ויורד חליפות, ולעומתן ט"ז כתובות ברחבי העולם בדורות שונים בלא שבועה, בכל תפוצות יהדות המזרח, וכ"ש בארצות אשכנז שלא נהגו בשבועה זו כלל. וא"כ איך יתכן לכפות מנהג המעטים על הרבים בשעה שרוב ככל השבועות בש"ע אה"ע וח"מ בטלו כיום למעשה. וכי תאמר בלבבך אין לנו לזוז ממנהג א"י, הרי העיד בגדלו הגאון בעל שיעורי תורה (עמוד ש"ב) שהרבה נהגו תמיד שלא להשתמש בכתובה מודפסת והיו כותבים לבניהם כתובה בנוסח שהביאו אתם מחו"ל וכו' והרבנים הגאונים סידרו להם חופה וקידושין ומעולם לא שמענו מי שיערער על זה ע"ש. והוא פשוט וברור שאין הכתובה אלא נוסח של שטר, ואם אבי הכלה מוותר על תנאים מסוימים או מוסיף תנאים מסוימים מאן מרמי ליה מידיה.

גם מה שציין הה"כ נר"ו לכמה וכמה פוסקים (ויש להוסיף עליהם: הרדב"ז ח"ד סי' רכ"א, מהריב"ל ח"ב סי' פ"ח, חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ח - הובאו בתשובת ת"ח גדול נר"ו בכ"י). לאו רבותא למיחשב גברי, דאטו באנו להכחיש את המציאות שהיה מנהג זה בא"י, ואדרבא הבאנו אותו בהדיא מדברי מרן והבאנו סמך מן התורה שנשבע יעקב ללבן. אלא דא"כ צא ופרנס לי אלפי תשובות בשבועות דאורייתא ודרבנן, ובוא ונחזיר כל השבועות בבתי הדין כהיום הזה, וא"ת שנשתנו הדורות לקלקולא, מדוע בשבועת הכתובה לא נחוש לכך? ומלבד כל הטענות שביארתי בחוברת שבט (והרב הכותב לא תירץ עליהם כלום כמו שיראה כל הישר הולך) הנני יוסיף עוד שאם כותבים „הדירה בארץ ישראל" ולמחר נאלצים בני הזוג לרדת לחו"ל, יצטרכו לעשות התרה על שבועתם, ואם לא יעשו יישארו באיסור שבועה כל ימיהם ח"ו. וממש משחקים באש כל משביעי „שבועות חמורות" אלו בדור יתום ופרוץ זה.

ושמעתי טוענים שיש לחוש פן ישכח המסדר קידושין ולא יעשה קיום בסוף הכתובה על מחיקת השבועה. ואני אומר שמוטב למחוק השבועה שלא יילכדו באיסור שבועה (או לאידך גיסא שלא יחתמו אשיקרא) מאשר לחוש שלא יעשו קיום. ועוד שאפי' לא יעשו קיום אין בכך כלום שהרי כתב מרן בח"מ (סימן מ"ד ס"ה) שאם יש בשטר מחקים או תלויות וכו' ולא קיים אינם פוסלים השטר אלא שאין למדים מהם ע"ש, וא"כ לדינא לא נפקא מינה מידי.

וכן ראיתי תשובה אחת להרה"ג ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א (חבר ב"ד הרבני האזורי ירושלים) שפקפק על השבועה שהבעל מתחייב לקיים שאר כסות ועונה בתקיעת כף מכמה טעמים. א' שאין בזה תועלת שהשבועה לא תגרום להקפיד יותר ממי שלא נשבע וחומר איסור שבועה

חמור מאד וכו'. ב' קשה מאד לקיים שבועה זו במשך כל שנות נישואיו שלעולם לא יאחר מלקנות איזה מאכל או בגד שחייב (דלשון איזון ואפרנס כולל גם שאר צרכים ולאו דוקא צרכים חיוניים כמבואר בפירש"י גיטין י"ב ע"ב ועוד). ג' נפקא מינה להלכה שבכל ממון ספיקו לקולא לנתבע ואילו כשנשבע הדבר הוא ספק איסור ואזלינן לחומרא וגם אין ב"ד מסדרין לו חייב להתפשט ערום וכמבואר בח"מ סימן ע"ג (וסוף סימן צ"ז). ובאמת מספרים קדמונים נראה שנשבעו שלא לישא אשה על אשתו וזה דבר נכון וכו' ומזה כנראה נשתרבב שנשבעים גם על שאר כסות ועונה. עכת"ד. ואף שראיתי תשובה לשני רבנים גדולים שהשיבו על דבריו והוכיחו שכך היה המנהג מקדם קדמתה בא"י (והובא בארץ חיים סתהון ועוד) מ"מ במחכ"ת אין בדבריהם כדי שביעה. ולא תהא שבועה זו עדיפא משאר שבועות בב"ד שנתבטלו בזמננו ולא יזכרו ולא יפקדו. ואדרבא זו חמורה מכולם שנמשכת לכל החיים, והאמת יורה דרכו. השומע ישמע והחדל יחדל.

ולמען האמת חייב אני לציין (*) שמה שכתבתי בחוברת שבט התש"ץ (עמוד שח) שהגרא"מ שך שליט"א אינו משתתף בחופה שמשביעין החתן, אין זה מדוייק, אלא כך היה מעשה (כפי ששמעתי מר"מ אדלר נ"י) שאברך אחד ספרדי מישיבת פוניבז ביקש מהרב שך שליט"א לסדר לו קידושין, ולא ניאות לסדר לו חופה וקידושין אלא בתנאי שלא יכתבו שבועה בכתובה. גם מה שכתבתי בסוף המאמר על מרן הגרע"י שליט"א שחתם על הקיום בסוף הכתובה וכו', כתבתי כן מתוך הזכרון ולצערי נתברר לי שאין זה מדויק, אלא שחתמו בפניו העדים על הקיום ועל הכתובה (והעדים היו הרה"ג ר' משה פארדו והרה"ג ר' משה הלוי שליט"א) והרב נר"ו בירך לחתן שבע ברכות אחר שעבר על נוסח הכתובה בעיון מראש ועד סוף (וכך כתבתי בשולי הכתובה: „הועבר קולמוס מן **וגם נשבע** וכו' עד **הנשבעים באמת** כפי מנהגנו, ועיין רב פעלים ח"ב אה"ע סי' כ"ח, ודין קיומיהון". ועל זה חתמו העדים בפני הגאון נר"ו. והיה עוד קיום על מחק בסכום שנכתב בכתובה ונמחק ב„טיפקס", והוא נר"ו הסיר משקפיו והסתכל בעיניו הטהורות להבחין במחק). ולמדתי מכאן שנוח לו להרב נר"ו מנהגנו ושאין לכפות עלינו מנהג המשביעים. ומיהו אנא דידי אמרי בס"ד שאם יאותו חכמי ישראל לבטל מנהג השבועה לגמרי (או לפחות להשאירו רק לענין שלא ישא עליה אשה אחרת כמנהג הקדום בא"י, אף שאין בזה צורך בזמננו) תבוא עליהם ברכת טוב. ואשרי אזן ששמעה, לברוח מחומר שבועה, ותמוש ותנתק זו היתד התקועה, והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, ומטוב בית ה' נשבעה, בבוא יום הישועה, בקול שופר ותרועה. אכי"ר. נאמ"ן ס"ט.

(*) תוקנו בינתיים במאמר „בשולי הגליון" אלול התש"ץ ע' תתע"ב **העורך**.

עלי הדס עמ' 760 (קישור)

יח. אין מנהגנו כלל להשביע את החתן בתקיעת כף בנוסח הכתובה, ודלא כמנהג ארץ ישראל.

כן הוא בכל הכתובות מתתנס שראיתי, וכן בנוסח הכתובה שהעתיק מהר״ם חדאד בספר דברי סופרים (סי׳ ב). והגאון רבי מאיר מאזוז באור תורה (שבט תש״ץ סי׳ נח) הוכיח שאין צורך בהשבעה זו, ע״ש שהביא כמה טעמים לזה. ובתוך דבריו כתב: לדידן שלא נהגנו להשבע בכתובה בחו״ל מעולם, פשיטא שבא״י אין להכריח אותנו על כך וכו׳, וכן בקודש חזיתיה להגאון מוה״ר רפאל כדיר צבאן זצ״ל שנהג להעביר קולמוס על המלים ״וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת ... ועל דעת הנשבעים באמת״, ועל המלים ״המקום ברוך הוא״ מעביר קו למעלה ולמטה מפני כבוד השם. עכ״ל. וע״ע באור תורה (תשרי תשנ״א סי׳ ו עמ׳ לב). ולמודעי אני צריך שראיתי בכמה כתובות מק״ק ״גראנא״ (ליוורניזים) השבעה לחתן, אולם אין שבועה זו חוזרת על הכתובה עצמה אלא על ארבעה תנאים מיוחדים שנפרט בסעיף הבא.

שו"ת שמע שלמה חלק ה אבן העזר סימן כ (קישור)

ואשר ע"כ מכל האמור עולה שלא היו בזה לא קידושין ולא נישואין לא כדת משה ולא כישראל.

והואיל והיא מחכה כבר זמן גדול והוא מסרב לשמוע לקול ב"ד לפוטרה בגט אפי' לחומרא, על כן יש להתירה לעלמא, ואינה צריכה גט.

זה הנראה לעניות דעתי.

והראיתי הדברים לידידי הגדול הגר"צ בוארון שליט"א אב"ד מקודש דעי"ת פתח תקוה ת"ו והסכים עמי ת"ל. ושוב הרצתי עיקרי הדברים לפני ג"ע פאה"ד מרן בעל יביע אומר שליט"א וסמך ידיו על ההיתר הזה.

ע"ה שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

סימן כ

בעהית"ש. בשלישי בשבת חמשה ימים לחדש כסלו התשס"ג

אם לכתוב שבועה בכתובה של ספרדים

למכובדי הנעלה לשם ותהלה
הרב הגאון רבי יעקב אריאל שליט"א
הרב הראשי לרמת גן ת"ו.

שלום שלום בכפלים, וברכות משמים, וחיים עד העולם.

במאי דשאיל מעכ"ת לפני מרן הראש"ל גאון ישראל רבינו עובדיה יוסף שליט"א, בכתובה שנכתבה בשביל חתן ספרדי, והשמיטו ממנה את השבועה הנהוגה באה"ק אצל הספרדים זה דורות רבים. ומרן נר"ו לרוב טרדותיו אשר רבו כמו רבו, מסר השאלה לידי יד כהה, לחוות דעתי העניה.

א. הנה הדבר ידוע ומפורסם שכך נהגו הספרדים באה"ק מדורי דורות לכתוב השבועה בכתובה, שלא ישא ולא ישדך אשה אחרת על אשתו בלי רשות ב"ד הצדק. וכמו כן ידוע שבזמנינו יש כמה מערערים על מנהג זה בטענות שונות, עד שיש שהדפיסו כתובות מיוחדות בלא נוסח השבועה הידוע. אך ברוב הגדול והניכר של הכתובות הנפוצות בין הספרדים בכל רחבי הארץ, כתוב בהם, הנוסח של השבועה המקובל מאז ועד עתה, וכן נוהגים להלכה ולמעשה כל גדולי חכמי ירושלים תובב"א.

ובראשם מרן הראש"ל ג"ע בעל יביע אומר שליט"א וסיעת מרחמוהי, והדברים ידועים. וגם רבים מראשי הישיבות האשכנזים שהתענינו בשרש הלכה זו, וקיבלו דבר ה' זו הלכה מפי רבותיהם, נוהגים לכתוב נוסח השבועה בכתובות של בני הספרדים.

ובדידי הוה עובדא לפני ט"ו שנים, נתבקשתי לקרא כתובה של אברך ת"ח בן ישיבה. והיה שם ראש הישיבה הגאון רבי דב שוורצמן שליט"א, ואמרו לי שהוא מקפיד שלא יעשו שבועה בכתובה, ושאלתיו לפני החופה, ואמר לי, אמנם הייתי מקפיד על זה, אבל היום איני מקפיד כלל, ואדרבה תקרא ותשביע כמנהג. ושאלתיו מה נשתנה: ואמר לי, שבאחת החתונות פגש את מרן הראש"ל נר"ו יבלחט"א, וכן הגאון רב"צ אבא שאול זצ"ל, ואמרו לו שכן מנהג הספרדים מכמה וכמה דורות. והוסיף, ומי אני שאתנגד למנהגן של ישראל.

עוד נזדמנתי כמה פעמים בחתונות עם הגאון ר' יגאל רוזן שליט"א ראש ישיבת אור ישראל בפתח תקוה ת"ו. ואמר לי ששאל פעמיים להגאון הגדול רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, ואמר לו בפשיטות שבודאי שצריך להקפיד לכתוב שבועה בכתובה של הספרדים. והדברים ידועים.

ב. וכבר כתב מרן ז"ל בש"ע אהע"ז (סימן א' סי"א) וז"ל, טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. והוא מתשובת הרא"ש ז"ל (כלל מ"ג ה"ז) שנשאל על פחותים וגרועים מבעלי מלאכות שנהגו לישא כאן אשה, ונותן עיניו באחרת והולך למקום אחר ונושא אותה, וחוזר למקומו בעזות מצח, ובאים לידי קטטה וגירושין שלא כדת וכו'. והשיב דראוי לעשות גדר וסייג בדבר הזה. כי אמרו רבותינו ז"ל ביומא (י"ח ע"ב) ומלאה הארץ זמה, זה הנושא אשה במקום זה ונושא אחרת במקום אחר, ונמצא אח נושא אחותו, וגם מעגן אשת נעורים, לכן טוב שיסכימו הקהל לעשות תקנה לדבר, חרמות ונידויין וקנסות על מי שישא אשה אחרת על אשתו במקום אחר. ואם תשלחו לי על התקנה אשר הסכימו מיותר אני מסכים עמכם ואחתום עליה. עכ"ל. והנה מ"ש הרא"ש ז"ל באותם פחותים וגרועים שנהגו שנושא אשה כאן ונושא אחרת במקום אחר, דכפי הנראה הוא ז"ל נשאל על מקום שנהגו בחרם דר"ג מאור הגולה ז"ל, שתיקן שלא ישא אדם אשה על אשתו. וע"כ כתב שטוב שיעשו חרמות ונידויין על מי שישא אחרת על אשתו במקום אחר. דעל מקומו אינן צריכים לתקן בזה כלום, דבמקומו נהגו בתקנת רגמ"ה ז"ל. ואינן צריכים להוסיף ולתקן.

אבל מרן ז"ל שינה בזה מהרא"ש ז"ל, וכתב טוב לעשות תקנה וכו', על מי שישא אשה על אשתו. ולא כתב: במקום אחר. כי כונתו דמרן ז"ל פשוטה דצריך לתקן גם על מקומו, דאיירי במקומות שלא נתפשטה בהם התקנה דר"ג מ"ה ז"ל, וכמ"ש מרן ז"ל שם (סעיף י') דתקנת רבינו גרשם ז"ל לא נתפשטה בכל הארצות, וכתב עוד, דלא החרים אלא עד סוף האלף החמישי. (וע"ש בדברי מור"ם ז"ל). ואחרי זה כתב (בסעיף י"א) טוב לתקן בחרמות וכו' על מי שישא אשה אחרת על אשתו. דכיון דמדבר באותם מקומות כמו בארץ ישראל ותוגרמה ושאר ארצות שלא התפשטה בהם תקנת רגמ"ה ז"ל, דבזה הם רשאים לשאת אשה אחרת, ובזה הוא דכתב, טוב לתקן וכו', דמן הדין היא מותרת לו, ומ"מ טוב שיתאספו ויתקנו בחרם וכו'. ואין להקשות למה לא כתב כלשון הרא"ש ז"ל דמשמע מיניה דגם במקום שנוהג בו החדר"ג גם כן מתקנים ומחרימים, כדי שלא ישא אשה אחרת במקום אחר וכנ"ל. די"ל דמרן ז"ל לא ס"ל בזה כהרא"ש ז"ל, אלא סבר לה מר דאם בא למקום אחר אין לאסור עליו.

ג. וכאשר דימיתי כן ראיתי למרן ז"ל בתשובת ב"י אה"ע הלכות כתובות (סימן י"ד) שם דחה את דברי מהר"י דימולינא ז"ל שערער על פסק מרן ז"ל שם, וז"ל, כי מה לו נזעק לצאת לריב מהר, ולתקוע עצמו לאסור בדבר זה, (אשכנזי הדר בא"י לשאת אשה על אשתו), והנה לפני זמן לא רב היה חכם אשכנזי בירושלים ת"ו, זקן ויושב בישיבה, שהיתה לו אשה ובנים, ונשא אחרת עליה, והיו שם הרה"ג הזקן ר' קלונימוס וחכמים אשכנזים אחרים, ולא היה פוצה פה ומצפצף, ולמה לא הציל בעת ההיא לצאת לקראת נשק למחות בידו. וכי משוא פנים יש בדבר. ועוד דהא קי"ל דהלכתא כסוגיין דעלמא, והנה בשאלוניקי וקושטא ויתר קהלות תוגרמא אשר שם קהלות גדולות מהאשכנזים, וגם במלכות הזאת מעולם לא נשמע שינדו לשום אשכנזי שנשא אשה על אשתו, ואיך יקים הוא לעשות דבר שלא נשמע ולא נראה כמוהו, ולהתעבר על ריב לו לא, כי הוא ספרדי שמעולם לא קיבלו עליהם תקנת רבינו גרשום. עכת"ד. וע"ש שהסכימו עם מרן ז"ל המבי"ט ומהר"ר ישראל ב"ר מאיר. ושכן הסכימו כל בעלי הוראה שבעה"ק צפת. ע"ש.

נמצא דמרן ז"ל וסיעתו ס"ל דגם אשכנזי אם הלך למקום שלא נוהגים שם כתקנת ר"ג מאור הגולה, ונשא אשה אחרת אין בו איסור. נמצא דבזה לא ס"ל כהרא"ש ז"ל וע"כ לא כתב שיתקנו שלא ישא במקום אחר, דבמקום אחר דהיינו במקום שלא נהגו לאסור באשה אחרת, לדעת מרן ז"ל מותר במקום ההוא גם לאשכנזי לישא אשה אחרת. ורק כתב דטוב לתקן בכללות, שגם במקום של יישוב ספרדי שמתירים באשה אחרת דלא נתפשטה שם תקנת רגמ"ה, גם במקומות אלו טוב לתקן ע"י ראשי הקהל, בחרמות ונידויים שלא ישא אחרת על אשתו.

ועוד י"ל שגם הרא"ש ז"ל מודה בעיקר הדין, שאשכנזי שבא למקום שאין בו חדר"ג, מותר לו לישא אחרת, וע"כ כתב דהפחותים שהולכים למקום אחר ונושאים אשה אחרת טוב לתקן נגד זה וכו'. וכן עיקר, דאם היה סובר שיש בזה קפידא ואיסור, לא היה צריך לומר, טוב שיסכימו הקהל לעשות תקנה לדבר וכו'. דהא אסור הוא מדין חרם דרגמ"ה. ומה צריך עוד לתקן. ועוד דהרא"ש ז"ל כתב שם, דראוי לעשות גדר וסייג, כי אמרו רז"ל ביומא (י"ח ע"ב) ומלאה הארץ זמה זה הנושא אשה במקום הזה ונושא אחרת במקום אחר ונמצא אח נושא אחותו, וגם מעגן אשת נעורים וכו'. ואם איתא דיש חדר"ג גם בכה"ג לא היה צריך לכל זה, אלא ודאי שגם הרא"ש ז"ל מודה דבמקום אחר שאין נוהגים באיסור דחדר"ג מותר גם לאשכנזי לשאת אשה אחרת, וכמו שמפורש בדברי מרן ז"ל בתשובה הנז'. אלא דהרא"ש ז"ל ראה לאותם פחותים וגרועים שהולכים למקום אחר ונושאים אשה אחרת, ובאים לידי קטטה וגירושין שלא כדין. וגם דיגרם שאח ישא אחותו רח"ל, על כן יעץ להם לתקן תקנה שלא ישא גם במקום אחר. ומשו"ה קראם פחותים וגרועים, ולא עבריינים ולא רשעים, דמן הדין אין בזה איסור באותם מקומות. אלא שאין דרך אנשים חשובים ומכובדים לעשות כן, ולהרוס את ביתם ולצער את בניהם ובני משפחתם, וע"כ נקט לישנא דפחותים וגרועים.

ד. והגם אמנם שבתשובת הב"י הנזכרת, בפירוש אמר מרן ז"ל דהספרדים מעולם לא קיבלו עליהם תקנת רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל, וכ"כ גם בב"י אה"ע (סוף סימן א') בשם תשובת הרשב"א ז"ל שאותה תקנה שתיקן רבינו גרשום ז"ל שלא לישא אשה על אשתו, לא פשטה בכל גבולותינו ולא בגבולות פרובינציא הסמוכים לצרפת ג"כ לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומותינו בתלמידי חכמים ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם וכן אחרים רבים, ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם. עכ"ל.

ומרן הראש"ל שליט"א ביבי"א ח"ה (חאה"ע סימן א' אות א') כתב עוד, שגם מהר"ם אלשקר (סימן צ"ה) כתב, וכבר ידע כת"ר שרוב הגלויות לא קבלו

עליהם מעולם תקנת ר"ג (שלא לגרש בע"כ) כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח. וכ"כ בתשובת הרדב"ז ז"ל (סימן שע"ד) שבמקומותינו לא נתפשטה תקנת ר"ג כלל, הלכך דוקא למאן דמתני בהדיא שלא לשאת אשה על אשתו מהני התנאי, ומאן דלא מתני נשאר כדינו שמותר לישא שתי נשים. ע"ש. והכנה"ג (סימן א' הגב"י אות ג"ן) הוסיף שכ"כ מהריב"ל ז"ל ס"א (כלל ב' דף י"ח) והוכיח כן ממה שנהגו לכתוב בכתובה שנשבע שלא לישא אשה אחרת עליה בחייה. ושכ"כ מהר"א ששון (סימן רכ"ח). ע"כ. וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סימן ס"ו). דאעיקרא דדינא לא נחלקו הפוסקים אלא על אודות האשכנזים שמנהגם להחמיר בזה, אם מפני שמנהג אבותיהם בידיהם מקודם האלף החמישי, ורצו להמשיך אותה חומרא וכו', אבל על אודות הספרדים שאין להם מנהג ידוע להתנהג ע"פ החרם דר"ג, נראה שדעתם שלא חל החרם אלא עד סוף האלף החמישי בלבד. וממה שנהגו להשביע החתן על זה מוכח שאין לנו חומר החרם דר' גרשון. וכ"כ מרן מהריק"א בתשובה, ואיך יקום לעשות דבר על ריב לא לו, כי הוא מהספרדים שמעולם לא קיבלו עליהם תקנת רבינו גרשון. וכן דעת מהרשד"ם ז"ל (חיו"ד סימן ק"מ) שלא נתפשט החרם כי אם בין האשכנזים, ומי לנו גדול כמוהו שמעיד על זאת. עכת"ד. והרב יד אהרן (סי' א' הגב"י אות מ"ב) הביא תשובת רבו בכת"י שכתב, וז"ל, והנה לענין חרם דר"ג הדבר ידוע לכל רואי השמש שלא נתפשט רק בין האשכנזים ולא בין הספרדים, והרה"ג מהר"א ששון (סי' רכ"ח) הכריח כן מלשון התנאי הנהוג בינינו, שלא ישא אשה אחרת עליה אלא ברשותה וברשות ב"ד. והרב בעל פני משה ח"א (סי' נ"ה) דחה ראיה זו. ובשו"ת משפט וצדק ח"ב (סימן ע') רצה להכריח כן ממה שהוצרכו לשבועה. ודקדק כן מתשובת מהריב"ל, והפני משה ח"ב (סי' ט') דחה הכרח זה בשתי ידים. אולם מהר"ש פרימו ז"ל בשו"ת כרם שלמה (חאה"ע סימן ט"ו) מפרק לה בטוב טעם ודעת. ותפס במושלם שלא נתפשטה התקנה בינינו, והכריח כן מתשובת הרשב"א ומהריב"ל. וכ"כ מהרשד"ם (חיו"ד סימן ק"מ) שחרם דר"ג לא נתפשט אלא בין האשכנזים, ובודאי דלא שבקינן פשיטותייהו דכל הרבנים הנזכרים מפני ספקו של הפני משה. ועוד דידוע מ"ש מהריק"ו בשם הרשב"א שחרם ר"ג לא היה אלא עד סוף האלף החמישי, וכן האריך להוכיח מרן ז"ל בתשובה (הלכות כתובות סימן י"ד) והסכימו עמו המבי"ט ומה"ר ישראל ב"ר מאיר, וכל בעלי הוראה שבעה"ק צפת, ומעתה מי ראה כל עמודי הוראה אבות העולם כאלה ויעצור כוח לפקפק. וגם הפני משה ח"ב (סי' ט') שפקפק ע"ז מדעת מהר"י מינץ הדר תבריה לגזיזה (בסימן קי"ז), מדעת מרן הנ"ל. והתשובה דסי' קי"ז מאוחרת ט"ו שנים אחר התשובה דסימן ט' הנ"ל, ועוד דאפילו את"ל שהדבר ספק אם נתפשט החדר"ג בין הספרדים, מ"מ יש בזה ס"ס להקל, שמא לא גזר אלא עד סוף האלף החמישי, ואת"ל גזר עולמית, שמא מעיקרא לא נתפשט בין הספרדים. והוא ס"ס המתהפך. עכ"ד מהר"ש פרימו ז"ל. וכ"כ בשו"ת משאת משה חח"מ (סימן ג'), ובשו"ת קול אליהו ח"א (חאה"ע סימן י"ג) וכ"כ בנו בשו"ת קול אליהו שם ח"ב (חאה"ע סימן י"ב), וכ"כ בשו"ת ראש משביר (חאה"ע סימן א' וסס"י ל"ב) ועיין עוד ח"ו (חאה"ע סימן ז' אות ב'). ע"ש. עכ"ד יבי"א ח"ה שם.

העולה מכל האמור דפשוט היה לכל רבותינו ומרן ז"ל בראשם דאצל הספרדים לא נתפשט חדר"ג מ"ה ז"ל, וכן עמא דבר בכל הפוסקים שראינו ונדעם ראשונים ואחרונים שגור בפיהם ובפי כתבם דאצלנו לא נתפשטה תקנת רגמ"ה ז"ל, ולא אשתמיט חד מן הפוסקים שיפקפק בזה עוד. ואפ"ה פסק מרן ז"ל בשלחנו הטהור בפשיטות דטוב לתקן בחרמות ובנידויים שלא ישא אשה על אשתו. ופסק כתשובת הרא"ש ז"ל.

ה. ולא עוד אלא כל התקנה להשביע ולהחרים שלא ישא אשה על אשתו, לא נאמרה אלא במקום דלא נוהגת תקנת רבינו גרשום מ"ה ז"ל. דבמקום שנוהגת תקנתו אינן צריכים לשבועה ולחרם בשעת הנישואין. וכמו שדקדקתי בדברי הרא"ש ז"ל בתשובתו הנזכרת, שכתב דטוב לתקן בחרם ובשבועה שלא ישא אחרת במקום אחר, ולא כתב לתקן להשביעו ולנדותו שלא ישא אחרת בסתם, דע"ז הוא מוחרם ועומד מפי ר"ג מאור הגולה ז"ל, אבל מרן ז"ל דקאי במקומות שלא פשטה בהם תקנת ר"ג, שיכל ידיו ושינה מלשון הרא"ש ז"ל וכתב, טוב לתקן שלא ישא אשה אחרת על אשתו. וכנ"ל.

תדע שהכנה"ג (סי' א' הגב"י אות ג"ן) בשם מהריב"ל ז"ל ספר א' (כלל ב') כ' להוכיח שלא פשטה תקנת רגמ"ה אצל הספרדים ממה שנהגו לכתוב בכתובה שלא לישא אשה אחרת עליה בחייה, וכ"כ מהר"א ששון ז"ל (סימן רכ"ח), ושו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' ס"ו) וכנ"ל, הא קמן דברור ופשוט להו לרבנן דלא תיקנו להשביע או לנדות החתן בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו אלא במקום שאין נוהג שם חרם דר"ג ז"ל. והוא פשוט וברור.

ואשר לפי זה ברור דאין לנו ללמוד ענין השבועה בכתובה מהכתובות של חכמי אשכנז, כמו הנוסח של נחלת שבעה וכיוצא בהם, שלא כתוב בהם, ונשבע החתן וכו', דהם שנוהגת אצלם תקנתו של ר"ג ז"ל עד היום הזה, אינם צריכים להשביע החתן בעת הנישואין, דהוא מושבע ועומד מכוח תקנת ר"ג ז"ל, אבל אנן בדידן דלא נהוג קמן חדר"ג, אצלנו הוא שאמרו לתקן בשבועה ובחרם שלא ישא אחרת עליה.

ואשר על כן תיקנו בדורות הראשונים להשביע החתן בעת חופתו בשבועה חמורה ובתקיעת כף שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה כי אם ברשותה וברשות ב"ד. ודבר זה נתפשט ברוב המקומות, ובפרט בארץ ישראל וסביבותיה.

ו. וכבר כתב כן מרן הב"י ז"ל בביאורו על סדר החליצה שבש"ע (סימן קס"ט). [שאחרי הדינים שבסימן קס"ט, הביא סדר החליצה שעיקרו מהר"י מרגליות ז"ל כמ"ש בהגה שבראשו, וגם הוא סומן בסי' קס"ט, ויש עליו פירוש סביב שהוא ממרן ז"ל עצמו וכמ"ש בחידושי רעק"א ז"ל שם אות א' משם הב"ח סימן קס"ז אות ט"ז ע"ש]. ובס"ק מ"ו דן במי שנשבע לחלוץ והביא דברי המרדכי והגהמ"י שכתבו משם הרא"ם, שהיה נוהג להתיר החרם שלא לישא שתי נשים קודם החליצה שלא תהא חליצה פסולה דכל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה. ובשו"ת אבני נזר חאה"ע (סימן רי"ב ד"ה איברא) הביאו. והמרדכי כותב ביבמות פ' מצות חליצה (דף ק"ד ע"א ד"ה ומורי) וז"ל הרב ר"א ממיץ היה נוהג להתיר חרם לישא שתי נשים ליבם, כדי שלא תהא חליצה פסולה וצריכה לחזור על כל האחים, והיה אומר שבמקום מצוה לא נגזרה גזרה, והשתא היא עולה ליבום ולחליצה, ואחרי החליצה תעמוד הגזרה במקומה, ושאר רבותי לא נהגו כן. עכ"ל. ומרן ז"ל בפירושו הנז' הוסיף בזה"ל: ובזה"ז אע"ג דליכא חדר"ג שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי, מ"מ כל אדם משביעין אותו בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו, ואפ"ה לא נהגו להתיר אותה שבועה, משום דנקטינן כשאר רבנן דפליגי ארא"מ כמ"ש המרדכי והגמי"י, וטעמייהו כיון דיבמה שריא ליבומי, אלא דאריה דשבועה רביע עלה, ראויה היא ליבום, וע"ש.

והנה מפורש בדב"ק דמרן ז"ל דכל אדם משביעין אותו בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו. ומזה ידעינן שהיה מנהגן פשוט בשבועה זו, רק דן אם צריך להתיר השבועה קודם החליצה, והעלה דהעיקר כהחולקים על הר"א ממיץ, וס"ל דא"צ להתיר החדר"ג לפני החליצה, וה"נ א"צ להתיר השבועה. וכדרכנו למדנו שאינו יכול לישא אחרת בלא התרת השבועה. ופשוט דאין להתירה בלא רשותה ובלא רשות הב"ד, שכן נשבע שלא ישא אחרת עליה בלא רשותה ובלא רשות ב"ד, וכן ראיתי שכתבו כן משם שו"ת דברי חכמים חאה"ע (סימן ה' ד"ה אמנם נשאר) שכתב דבמקום שנהגו להשביע את האיש, או שנשבע לה שלא ישא אשה אחרת, את זה כתב מרן בש"ע (סימן קי"ח סט"ו) הנושא אשה שפסקה מלדת ונשבע שלא ישא אחרת עליה שלא מרצונה, אינו יכול להתיר לו שבועתו שלא מרצונה. ע"כ. וכתב הב"ש (סקט"ז) בשם הרשב"ץ, ולא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, כיון שיכול לפייסה בממון. עכ"ל.

וכן עולה בפשיטות מדברי מהריב"ל ז"ל שהובא בכנה"ג אה"ע (סימן א' הגב"י אות ג"ן) הנ"ל שמהריב"ל ז"ל הוכיח דלא נתפשט חדר"ג אצל הספרדים, ממה שנהגו לכתוב בכתובה, שנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה, וכתב שכן כתב מהר"א ששון ז"ל (סימן רכ"ח). וכן בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' ס"ו) דממה שנהגו להשביע החתן על זה, מוכיח שאין לנו חומר החדר"ג. וגם בספר יד אהרן (סימן א' הגב"י אות מ"ב) כתב שהרה"ג מהר"א ששון הכריח שלא נהוג החדר"ג אצל הספרדים, מלשון התנאי הנהוג בינינו, שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה אלא ברשותה וברשות ב"ד. וכמ"ש כל זה לעיל לענין דלא נהוג חדר"ג אצלינו. והרי כל אותם גדולי עולם מעידים מגידים שכך המנהג פשוט בינינו להשביע החתן שלא ישא אשה אחרת עליה.

ז. וכבר כתבתי בתשובה אחרת והיא נדפסה בשו"ת שמע שלמה ח"ב (חאה"ע סימן ט"ז) שמצאתי בס"ד צילום של כמה כתובות עתיקות ונמצא בהם הנוסח של השבועה שהחתן נשבע בשבועה חמורה שלא ישא אשה אחרת עליה בלא רשותה ורשות ב"ד, והאחת היא משנת התק"ח ונכתבה בעיר מכנס שבמרוקו, וכתוב בה ונשבע החתן וכו', וכן הבאתי כתובה מעה"ק טבריה של נכדו של גדול הדור ההוא רבינו חיים אבולעפיא ז"ל וגם שם יש בה שבועה, וכן נמי הבאתי שם שמצאתי הצילום של כתובה של הרב הגדול רבי אהרן בן שמעון ז"ל בנו של הגאון רבי דוד בן שמעון בעל צוף דבש, ונשא את הכלה אסתר בת הרה"ג רבי יצחק ן' ואליד ז"ל וכתוב בה ונשבע החתן וכו' כהנוסח שאנו כותבים היום בכתובות, וכמו שהוא ז"ל גופיה כתב בספרו נהר מצרים, וכ"כ בספר מנהגי א"י, וכן הוא בנתיבי עם להג"ר עמרם אבורביע ע"ה.

והלום ראיתי למרן הראש"ל נר"ו ביבי"א ח"ז (חאה"ע סי' ב') שכתב אמנם המנהג פשוט בירושלים ובארץ ישראל לכתוב בטופסי הכתובה בזה"ל: וקנינא מיד החתן הנ"ל בקנו"ש על כל הנזכר למעלה, וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ב"ה, וע"ד הנשבעים באמת לאשר ולקיים כל הכתוב בשטר כתובה דא וכו', ובין התנאים של הכתובה שלמעלה, נכתב, שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה, כי אם ברשות הב"ד.

וכבר הוזכר מנהג זה בשו"ת תעלומות לב ח"ב (חאה"ע סימן ה' דף כ' ע"א) שכן המנהג באה"ק ובערי תוגרמא, ועיין עוד בשו"ת ויקרא אברהם חא"ח (ריש סימן א'), ובשו"ת הון יוסף למהר"י זאמירו (סס"י א') כתב, ומנהג עה"ק ירושלים ת"ו שכותבים בכתובה ונשבע שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך אשה אחרת עליה, אא"כ שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא. ועדותי זו נאמנה שראיתי כתובה אחת כתובה בעט סופר מומחה ופקיע, וחתומים עליה מרן הגאון מהרי"ט אלגאזי והגאון מהר"ם סוראנזה ז"ל. וכתוב בה כאמור. (ר"ל כתוב בה שהחתן נשבע וכו'). ונמשך דבר זה עפ"י מה שכתב מרן בש"ע (סימן א' סי"א) טוב לעשות תקנה וכו'. וכן נראה גם מדברי המבי"ט ח"ב (סימן רכ"ב) שהובא ג"כ ביבי"א שם, שכתב דמנהג א"י שהרוצה לישא אשה אחרת על אשתו, ומביא ממנה רשות בכתב, שאין צריך להתיר לו שבועתו שכתב בכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה, ושם ח"א (סימן ק"א) כתב שכן מעשים בכל יום. ומשמע מדבריו ז"ל שכן היה המנהג פשוט בא"י לכתוב שבועה בכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה. ורק דן אם צריך התרה כשנתנה לו רשות בכתב לישא אחרת.

וכ"נ גם מדברי הכנה"ג אה"ע (סימן א' הגב"י אות ס"ו) שכתב ובכתובות שלנו שכותבים בהם, ונשבע החתן שלא ישא אשה אחרת בלי רשות ב"ד, סגי ברשות ב"ד, וא"צ רשותה. וכתב כן משם מהריב"ל ספר ב' (סימן כ"ב), ושכן מתבאר מתשובת מהראנ"ח ח"א (סימן מ"ו) וסיים, אמר המאסף, והמנהג פשוט בזמננו שברשותה לבד סגי ומעשים בכל יום הוא, ואין מוחה בידי האיש העושה זאת. וכתב שכן כתב המבי"ט (הנ"ל), ח"א (סימן ק"א) וח"ב (סימן רכ"ב) וח"ג (סימן קי"ט) דסגי ברשותה וא"צ התרה. וכ"כ מהר"ח די בוטון (סימן ט"ו), ומהר"א ששון (סי' רכ"ח) ולצאת ידי כל ספק יתירו לו ב"ד ויורו לו לישא אחרת. ומכל הדיון שדנו אם די ברשות ב"ד בלבד להתירו משבועתו או די ברשותה של אשתו בלבד, ואם צריך להתיר לו השבועה, כל זה מוכיח כמאה עדים שהיה מנהגם של גדולי האחרונים לכתוב בכתובה את שבועת החתן. וע"ע שם ביבי"א שהזכיר עוד מדברי הפוסקים שגם מהם נראה שהמנהג הזה היה פשוט באה"ק וסביבותיה.

וכן ראיתי ביבי"א ח"ה (חאה"ע סימן י"ג) שדן באומרת מאיס עלי ומסרבת להתגרש בלי כתובה, וכתב שבשו"ת עבודת השם (חאה"ע סימן י"ח) האריך להסביר שאין לחוש למה שנוהגים הספרדים להשביע החתן בתקיעת כף ועל דעת המקום ב"ה, בלי שם וכינוי, כיון שלדעת ר"ת ורא"ש ריש נדרים, לא הויא שבועה כלל, כשהושבע מפי אחרים. וע"ש שציין עוד כמה ספרים בזה, וכן את השד"ח מע' אישות (סימן ב' אות ב'). וכדרכנו למדנו גם מזה כמה היה פשוט אצלם להשביע החתן בתקיעת כף וכו'. וכמו הנוסח של הכתובות שלנו.

ח. ומאחר וכן הוא מנהג א"י וסביבותיה מקדמת קדמתא שמשביעין החתן בתקיעת כף וכותבים בכתובה שנשבע בשבועה חמורה על דעת המקום ב"ה וכו'. א"כ גם מי ששינה ממנהג א"י ולא כתב כן, אסור לישא אחרת, והרי הוא כמושבע ועומד דמי, דמאחר והתקנה קיימת עוד מימות הראשונים כמלאכים ואין מי שביטלה שהרי עד היום כותבים כן ברוב ככל הכתובות שבאה"ק, מלבד לכתובות של האשכנזים שאין צריכים לזה, דהם נוהגים עד היום בתקנת רגמ"ה ז"ל, וע"כ התקנה במקומה עומדת, ואולי יש מקום לומר שהתקנה היא להשביע את החתן על זה, ואם עבר ולא נשבע, הגם שעבר בזה על התקנה מ"מ לא מחוייב בזה בשבועה, שאין תקנה לאסור ב' נשים כתקנת רגמ"ה ז"ל, אלא התקנה היא להשביע, וזה אינו כלשונו של מרן ז"ל בש"ע (סימן א' סי"א) שכתב טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו ע"ש. אלא בפועל תיקנו להשביע החתן שלא ישא אחרת על אשתו. וי"ל דמי שלא נשבע לא נשבע.

אך מ"מ כיון שכבר נהגו מאז עפ"י התקנה הנ"ל שלא נושאים ב' נשים כלל, וגם ובפרט בזמנינו שגם החוק אוסר את זה בכל תוקף. י"ל דהאשה יכולה למונעו אפילו כשלא נשבע ולא התנה על זה כלל, בטענה שעל דעת כן התחתנו ע"ד המנהג הפשוט שאין נושאין שתי נשים.

וכן מבואר בטור אהע"ז (סס"י א') וז"ל נושא אדם כמה נשים והוא דאפשר למיקם בספוקייהו. ומ"מ נתנו חכמים עצה טובה וכו'. ובמקום שיש תקנה שלא ישא אשה אחרת הולכין אחר המנהג. עכ"ל. וה"נ כו"ע נהוג שלא ישא אחרת.

וע"ש בב"י שכתב דהנמוקי יוסף ביבמות (דף י"ז ע"א) כתב דהריטב"א בשם רבותיו ז"ל כתב דבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת, ואינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו. דאומדנא דמוכח הוא דאדעתא דהכי אינסבא ליה, דלא לינסוב אחריתי, והוה ליה כחמר שאינו רשאי ליעשות גמל. עכ"ל. ופשוט דמיירי במקום שלא נהגו בתקנתו דרגמ"ה ז"ל, דאם במקום שנוהגים חדר"ג מה משמיענו בזה. וכן הוא בדרכי משה שם (אות ח') להדיא דזה במקום שלא נוהג שם חדר"ג אלא שנהגו כך. דבמקום דהחדר"ג נוהג אסור מחמת החרם אפילו אם תתרצה אשתו הראשונה. ומימי לא ראיתי נושא שתי נשים דבמקום שהחדר"ג נוהג אפי' אם תתרצה הראשונה. עכ"ל.

וכ"ו בזמנינו שהמנהג פשוט בכל העדות ללא יוצא מן הכלל שלא נושאין ב' נשים, והדבר מיוסד ומתוקן מתקנות הראשונים כמלאכים והזכירוהו כל האחרונים וכנ"ל. וכן נהוג בכתובות לכתוב הנוסח המיוחד. וגם נהוג מכוח החוקים הכלליים והו"ל מנהג מדינה. בודאי דיש אומדן גדול ומוכח שעל דעת כן נישאת לו, שלא ישא אחרת עליה. ומה שנמנע ולא כתב כן בכתובתה, לא מעלה ולא מוריד לענין זה.

ט. והנה עתה ראיתי למחותני הנעלה הרה"ג המופלא וכב' ה' מלא בפז לא יסולא כמהר"ר יחיה טובול שליט"א רב ואב"ד בעי"ת ליאון שבצרפת, בספרו שו"ת מראות ישרים ח"א (סימן כ"ו) שדן בענין השבועה בכתובה וראיתי לו שכתב מספר משפט הכתובה הנד"מ שבשער ח' פ"ב כתב בשם נוה שלום (למהר"ש חזן ז"ל אב"ד אלכסנדריה) בדיני אישות (ס"ב), דהמנהג פה להשביע החתן בשעת הנישואין שלא ישא אשה אחרת על אשתו, אא"כ שהתה עשר שנים ולא ילדה, ומנהג זה קדום הוא בארץ מצרים מזמן הרמב"ם ז"ל, כמבואר בתשובת הרמב"ם ז"ל שבספר לב שמח, וכתב שהיא בחיו"ד (סימן ב') שהביא ת' הרמב"ם בכת"י (סי' רכ"ב) וז"ל שאלה, אדם נשא אשה והתנה על עצמו בכתובה התנאים הידועים בארץ מצרים, שלא ישא אחרת עליה וכו'. ונפלה לפניו יבמה, ופסק ליבם אעפ"י שעשה תנאי, והלב שמח שם השיג ע"ד מהרי"ק שפסק שאין ליבם, ושגם הרמב"ם ז"ל לא אמר כן אלא בכה"ג דנידונו שלא נשבע רק התנה. אבל בשבועה יודה הרמב"ם שלא ייבם. וכתב הלב שמח שנוכל לומר בפה מלא שאין זו ראיה (שלא היתה שבועה ממה שלא הזכירה הרמב"ם ז"ל) דאחר שכתב "התנאים הידועים במצרים", ועד היום נעשים במצרים עם שבועה, ומסתמא נוהגים ובאים מימים הראשונים מזמן הרמב"ם ז"ל, והאומר שלא היו נוהגים כן עליו להביא ראיה. עכ"ד. והרהמ"ח נר"ו הוסיף להוכיח כן מהרדב"ז ז"ל ח"א (סי' קי"ד) שהביא תשובה זו של הרמב"ם ז"ל ולמד מזה לנידונו בענין השבועה וע"ש שכתב ללמוד כן גם מהנהר מצרים. ע"ש ויש מקום לדון בזה.

עוד ראיתי לו שם (במשפט הכתובה) בשם משפטי עוזיאל ח"ב (חאה"ע סימן פ"א אות ב') שהוכיח דהיה נהוג להשביע בימי הראשונים, ממה שדנו הרמב"ם והרשב"א ז"ל כמה פעמים במי שנשבע שלא ישא אשה על אשתו, והוא כמ"ש לעיל בעוניי ת"ל יתברך. וכן הביא שם דברי מרן ז"ל בפירושו לסדר החליצה, ולקחו מהרב נתיבי עם (חאה"ע סימן א' סי"א) כיע"ש. וכבר כתבתי לעיל שהובא ג"כ בשו"ת אבני נזר ע"ש. ובמראות ישרים שם כתב, אולם בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' ש"א) הזכיר כל נוסח הכתובה ופירושה, ולא הזכיר ענין השבועה כלל. וכן הביא שבשו"ת שופריה דיעקב (ברדוגו) (חאה"ע סימן ע') כתב שהרה"ג המלאך רפאל בעל תורות אמת, תיקן להם שלא ישבעו ועוד. וכן בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאה"ע סימן כ"ח) כ' דבעירם לא נשבעים שלא לישא אשה אחרת, וכידוע שכן הוא ג"כ בכל הכתובות שעפ"י הנוסח של מהר"ם מינץ (סימן ק"ט), ונחלת שבעה (סימן י"ב) לא נזכרה השבועה כלל ועיקר והוא מנהג האשכנזים דבלא"ה אית להו חדר"ג ז"ל.

ולא ידעתי מה זו ביאה שהביא מהנוסח של כתובה דמהר"י מינץ ונחלת שבעה דבודאי שאינן כותבים שבועה כלל ולא מזכירים תנאי זה כלל, כי הם מושבעים ועומדים מכוח החדר"ג. ואדרבה כבר כתבתי לעיל משם מהריב"ל ומהר"א ששון ועוד, שלמדו דאין אנו הספרדים נוהגים בחדר"ג, ממה שאנו כותבים בנוסח הכתובה ונשבע החתן וכו', דאם היה החדר"ג נוהג במקומות אלו, למה צריכים היו להשביע. וכנ"ל.

[**ומה** שכתב דהרשב"ץ ז"ל לא הזכיר ענין השבועה כלל, אין מזה ראיה, דהוא ז"ל בא לבאר ענין הכתובה מדינא, ולא לפי מנהגים מסויימים של איזהו מקומן. תדע שגם הרמב"ם ז"ל לא הזכיר שבועה בנוסח שלו, ורבים אומרים שהוא ז"ל תיקן להשביע החתן על זה, אלא ודאי כדאמרן].

ומה שהביא מתשו' שופריה דיעקב ברדוגו ז"ל, אדרבה משם ראיה בהיפך, ששם ח"א (חאה"ע סימן פ"א) דן ביבמה שהיבם הגדול נשוי והעני, ואינה רוצה בו דמאיס עלה, והקטן צניע ומעלי והיבמה רוצה בו והוא בחור, וכתב בשם זקנו הרב הגדול שכתב בצידי התקנות

(כנראה בתורות אמת) על מ״ש: שאין בכלל התקנה שלא ישא אשה אחרת עליה, אם נפלה לו יבמה. וז״ל, ואם יש לו אח קטן שאינו נשוי אפילו יש אחיו גדול ממנו והוא נשוי, מיבם אותה הקטן שאינו נשוי, ונמצאת השבועה קיימת והיבום קיים ע״י הקטן. וכן עשינו הלכה למעשה בכאן ובפאס יע״א. עכ״ל. ועם היות שמ״ש הטעם כדי שתהיה השבועה קיימת אינו מספיק דמעיקרא לא חלה השבועה לגבי יבמה, מ״מ בודאי שעיקר טעמם הוא דרך עצה טובה להיות התורה דרכיה דרכי נועם וגו׳, שלא להרבות במחלוקת כשישאנה הגדול הנשוי. ואשה מתקנאת מירך חברתה ובערה אש המחלוקת, שמזה הטעם תיקנו מעיקרא שלא ישא, וגם תיקנו להשביע הבעל על כך, וכמ״ש הב״ש (סימן א׳ ס״ק כ״א) וכו׳. עו״כ שכיון שעיקר טעמם אינו אלא דרך עצה טובה, מזה נלמד לדידן שביטלנו המנהג להשביע את החתן שלא לישא וכו׳, וגם הפקענו והתרנו כל השבועות שנעשו מקודם לזה, ביען שראינו שהן שבועות שוא ועדות שקר וכמ״ש אצלנו במקום אחר. שעם כל זה עצת הראשונים לעולם תעמוד אפילו לדידן (שהקטן שאינו נשוי ייבם אותה). ובפרט שבנדו״ז ידוע דלא מצי למיקם בספוקייהו, וגם שאינה רוצה בו וכו׳, והרוחנו בזה שתתקיים מצות יבום שהיא קודמת לחליצה. ויחתם באדר ראשון שנת צדק״ת ה׳ עשה. והנה תחילה תראה ששבועה זו היתה קיימת במשך הדורות גם במקנס שבמרוקו, והוא חידוש גדול דידוע שמרוקו היא גם מהארצות שנשאו ב׳ נשים והדבר מפורסם, וכנראה שאצל המגורשים מספרד שבאו למרוקו, שהיו יושבים חלקם בפאס וחלקם במקנס וצפרא ועוד, כנראה שהם היו מאותם הקהלות שקיבלו עליהם להמנע מלשאת שתי נשים, והיו משביעים החתן וכותבים בכתובה, ואולי זה בא להם מהרמב״ם ז״ל או מלפניו, וכבר כתבתי לעיל שמצאתי צילום מכתובה שנעשתה במקנס בשנת התק״ח ויש בה שבועה, והוא מחזק לכל האמור.

והגם שהרב שופריה דיעקב כותב שביטלו (כנראה הוא ובית דינו ולא המלאך רפאל ע״ה, שלא כמ״ש הרב מראות ישרים ומשפט הכתובה הנ״ל), הנה אין זה מלמד על הכלל, ובודאי היו להם נימוקים חזקים לבטלה, ואין לך בו אלא מקומו ושעתו, ובמקום שלא ביטלו נשארת התקנה במקומה, להשביע החתן ולכתוב בכתובה וכאשר עינינו הרואות בכתובות של א״י, שעד היום כותבים ונשבע החתן וכו׳, וכמו שהעידו גדולי הדורות.

ומ״ש בשם רב פעלים אמת הדבר שכן העיד בגודלו שם שאינם נוהגים להשביע, וז״ל שם, ובפרט כי כאן עירנו אין שבועה שלא ישא אשה אחרת, אלא רק מנהג הוא דאיכא בזה. ולכן ודאי אם לא תרצה האשה צלחה בת ששון להתגרש, אז בעלה הר׳ עבדאלה הי״ו פטור ממזונות, ויכול לישא אשה אחרת בסנגפור יע״א שיושב שם. והנה גם בתוניס לא נהגו להשביע שלא ישא אחרת, וגם במרוקו יש הרבה מקומות שלא כתבו בכתובותיהם ונשבע החתן וכו׳, והסיבה פשוטה דבמקומות ההם היו מתירים לשאת ב׳ נשים למאן דמצי למיקם בספוקייהו. וכידוע, ואולם בבגדד יש מנהג שלא לישא ב׳ נשים וכדברי הגאון ר״פ הנז׳. ואפשר שגם במקומו של הרשב״ץ ז״ל לא השביעו על זה ואפשר שגם שם נהגו לשאת ב׳ נשים כי לא התפשט שם החדר״ג, ולא נהגו בזה. אך מ״מ בארץ ישראל ובמצרים ובסביבותיהם כן נהגו שלא לישא ב׳ נשים וכן נמי נהגו להשביע החתן על זה וגם לכתוב את זה בכתובה. ואין לשנות.

וכנגד אלו נוסיף דברי מהרש״ך ז״ל בשו״ת שלו ח״ב (סימן ע״ט) באשה שנשאת לבעלה במדי וז״ל שם, ונשבע שבועה חמורה בכל חזוקי סופר שלא ישא אשה אחרת עליה בשום אשות בעולם, כעין כל הכתובות הנהוגות במדי, והוליד ממנה בנים ובנות ביני ביני רצה ללכת הבעל למדינת הים לצורי, וקודם הגעתו שם, נשבה לבין הנוכרים בעולם, וישב שם קרוב לעשר שנים, ובתחלת זמן שבייתו בשנה הראשונה מצא בעולם שבויה אחת ולקחה לו לאשה והוליד ג״כ ממנה בנים ובנות, ולסוף עשר שנים שנפדו שמעון ואשתו השניה ובניהם, חזרו למדי ורצה לחזור עם אשתו הראשונה, והיא מסרבת עד שיגרש את השניה. שע״מ כן נשאת לו שלא ישא שום אשה עליה וע״ש בכל זה.

והרי מבואר שכן נהגו להשביע במדי, ובכל הכתובות דשם כתבו שנשבע שלא לישא אחרת עליה. וחזי מאן גברא רבה דמסהיד עלה. ועיין עוד בשו״ת מהרש״ך ח״ב (סימן צ״ז) וז״ל שאלה מקום שיש להם הסכמה, וז״ל ברביעי בשבת חמשה ימים למרחשון שנת חמשת אלפים ומאה ושלושים ושבעה ליצירה למנין שאנו מנין פה קהל בדי״ן. הסכמנו אנחנו תושבי אנשי הקהל החתומים בסוף הכתב הזה לבקש תקנה לבנות ישראל, שלא תהיינה קלות בעיני בעליהן לגרשן, כי ראינו סדר שומת העברת נדוניא אשר בקהלנו משונה משאר קהלות וכו׳ וכו׳, וכל חתן בטרם שיכנס לחופה שיקבל עליו שבועה שלא ישא אשה אחרת על אשתו הן בעירו הן בעיר אחרת, אם לא יהיה מאותם שחייבו רז״ל שישא אחרת, והתנאים השנים האלה יכתבו בכל שטרי הכתובות הנכתבים בקהלינו זה, וכל איש מבני עמנו אשר יבא מארץ רחוקה אשר לא ידעוהו מאנשי המקום מתמול

שלשום, שלא ישיאו לו אשה מבנות קהלנו הן תושבות, הן אכסנאות, עד שיעברו עליו ימים ג׳ שנים תוך קהלנו, כדי שיבאר לנו אם הוא נשוי אשה במקום אחר אם לאו, ואם יכירוהו ג׳ אנשים נאמנים מבני עמנו כי אין לו אשה אחרת ואין עול בכפיו בעירו, יהיה לו רשות לישא תוך שנה. וע״ש עוד באורך, וכן שכל איש מבני עמנו שיש לו דין ותביעת ממון מדיני אישות שיהיה נדון בדיני ישראל, ואם יהיה האחד סרבן ולא ישמע לב״ד ישראל יהיה בעל דינו רשאי לילך בערכאות של נכרים ברשות דייני ישראל. וכל איש שירצה לבטל הסכמותינו אלה או אחת מהנה שלא יהיה שום אדם מבני עמנו שיתערב בשמחתו, ויהיו הוא ועוזריו וכל הנועצים עמו בנדוי ובשמתא, ולא יהיה שום אדם רשאי להתיר נדויינו זה, אם לא שיהיה ב״ד גדול יותר מהחתומים בכתב הזה בחכמה ובמנין שריר וקיים. זהו נוסח ההסכמה אות באות תיבה בתיבה. וכו׳. עכ״ל. והרי עדות גמורה שבאה בתשובת מהרש״ך שכן תיקנו בקהל ההוא להשביע שלא ישא אחרת עליה וכו׳.

י. נמצא דעל פי הרוב אותם מקומות שלא משביעים החתן שלא ישא אשה על אשתו, הן המקומות שנהגו בחדר״ג, וא״צ לשבועה, או המקומות שלא פשטה בהם תקנתו דר״ג ז״ל כלל ונוהגים לשאת ב׳ נשים. וכמ״ש בברית כהונה אה״ע (מע׳ א׳ אות ה׳) שלא פשטה תקנת רגמ״ה בא״י, וגם בכל מחוז תונסיה ואלג׳ריה ומרוקו, לא נתקבלה גזרת רגמ״ה. עכ״ד. ואולם יש מהם שכבר נהגו שלא לישא ב׳ נשים ועם כל זה לא תיקנו להשביע החתן על כך וגם לא הוסיפו מזה דבר בנוסח הכתובה, וכהיא דרבינו הגאון רב פעלים ע״ה הנ״ל. ובודאי טעמא רבה אית בה, דכיון דלא נהגו כן משום שהיו נוהגין לשאת שתי נשים, הגם דחזרו ונמנעו מזה, מ״מ הניחו הדבר כמו שהיה קודם מבחינת השבועה והכתובה, כדי לסמוך ע״ז בשעת צורך גדול. וגם שלא ראו שיצא תקלה במקומם.

אבל השתא הכא בארעא דישראל, דהמנהג ידוע ומפורסם מאז ומקדם להשביע ולכתוב בכתובה, שנשבע החתן וכו׳, וגם ובפרט בימינו שרבה העזובה, ואין לך יום שאין וכו׳, הלוך וחסר בעוה״ר וגם בארזים רח״ל, וכמה מכשולות קטנות וגדולות יוצאים מענינים אלו, וה׳ הטוב יכפר בעד עמו ונחלתו. מי יוכל ליטול עליו האחריות הגדולה לשנות מנהג הקדמונים ומצותם, ולפתוח פתח לחטאת הקהל, ולהוסיף בזעזוע יסוד המשפחות ויישובם, ומסיבה זו ראוי להנהיג כן גם בשאר דוכתי, אך בא״י אין אומר ואין דברים, שכבר נהוג הדבר בפשיטות, ואין פוצה פה.

ועוד ראיתי במראות ישרים שם (סי׳ כ״ו אות ב׳) שכתב, ועל כל פנים נראה דבק״ק צרפת בימינו אין לנהוג בשבועה כלל, ולא לכתוב שום שבועה בכתובה, וסגי רק בחיוב ע״י קנין, משום דעיקר האוכלוסיא היהודית שבצרפת הם מק״ק צפון אפריקא, מרוקו, אלג׳ירא ותוניס, שמעולם לא נהגו מנהג זה, של שבועה. דבמרוקו מבואר בשופריה דיעקב אהע״ז (סי׳ ע׳) שלא ישבעו וכן הוא בקזבלאנקא ומוגדור. וגם באלג׳ריא הנה התשב״ץ שהיה מרא דאתרא שם לא הזכיר השבועה כלל, וגם בג׳רבה לא נשבעו יעויין בברית כהונה (מע׳ כ׳ אות ב׳). עכת״ד.

ובמחילת כת״ר אין ללמוד מעיר אחת על כל אוכלוסי יהודי מרוקו, קהלות גדולות ומבוססות מימות הגאונים (וי״א מימי שלמה המלך ע״ה וכמ״ש הגאון רבי יעקב טולידנו ע״ה במחקריו הגדולים שבספר תולדות המערב ע״ש). ואדרבה גם במקנס גופה היו כותבים בכתובה ונשבע בשבועה חמורה, וכמ״ש לעיל, ורק בזמן האחרון עמדו ושינו מחמת איזה סיבות מוצדקות שעמדו לפניהם. ואין לך בו אלא חידושו ובכל מקום שלא שמענו ולא ראינו ששינו, נשארת השבועה על כנה בנויה ונטועה. ובפי׳ כתב הרב שופריה דיעקב ז״ל ששינו בעירם. וכבר הבאתי בשו״ת שמע שלמה ח״ב (חאה״ע סימן טז) משם הרב כרם חמר לרה״ג ר׳ אברהם אנקווא ז״ל בקונטרס עט סופר של הגאון היעב״ץ (רבי יעקב ן׳ צור ז״ל בעל משפט וצדקה ביעקב שהיה חבר בית דינו של הגדול בדורו רבי יהודה ן׳ עטר ז״ל בעי״ת פאס) ושם דף מ״ג ע״ב בשטר כתובה כדת בשישי בשבת וכו׳ שנת התקל״ז במתא פאס, כתוב שם בסוגריים ואם התנו שלא ישא וכו׳, יכתוב החתן שבועה חמורה כראוי שלא ישא אחרת עליה אלא על פיה ורצונה וכו׳, ושלא יוציאנה ממדינה וכו׳. עכ״ל.

ואני כעת בגולה ומחוסר ספרים וכותב זה עד כי אבא שילה בעה״ו ואברר עוד, וגם דבמקומות שלא כתבו, לא נפלאת היא דמקומות רבים נהגו לשאת ב׳ נשים עד לדורנו, ואין מהם ראיה לנ״ד. וקזבלאנקה זה יישוב חדש ומעורב מכל הערים והכפרים המפוזרים לרוב בכל מרוקו, ואפשר שלא רצו לתקן להם שבועה משום שרבים מהם הם מהמקומות שנהגו בזה היתר, וגם שהיה כוח ב״ד יפה ומחוזק ע״י הממשלה דשם, ואין איש יכול להרים ידו ורגלו, וכל החתונות היו נעשים רק ע״י ביה״ד הצדק דשם, והיו חוקרים ודורשים בזה (וכך סיפר לי מר אבי ע״ה ששם התחתנו הורי והכל היה עפ״י ב״ד צדק בדקדוק ובסדר מופתי), וממילא אין חשש התפרצות שישאו נשים נוספות למי שלא

נהגו, או למאן דלא יכול למיקם בספוקייהו וכל כיו"ב, דבלי היתר ב"ד, לא שייך הדבר כלל. [לענין תוניס ואלג'יריה צ"ע עוד בעה"ו].

יא. אבל במציאות של זמנינו שהחוק ברוב מדינות העולם אוסר ב' נשים, ואם אין תקנה ברורה בכתובה באים לידי הפקר באומרם אין איסור בזה רק מצד החוק, ונתלים בכל מיני בוקי סריקי למלאת תאות יצרם, ודאי טוב יותר לתקן ולכתוב בכתובה בכל חומר האפשרי אולי יועיל לעצור בעד פריצי עמנו ה' יחזירם בתשובה שלמה לפניו.

עו"כ שם, ומעתה י"ל עוד יותר דודאי עדיף לימנע מזכרון שום שבועה בכתובה, והוא בהקדם מ"ש בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סימן קנ"ב) שכתב בנוסחי השטרות שכתוב בהם שהחיוב הוא בשבועה ובתקיעת כף, שהוא רק שופרי דשטרי, שהכל יודעים שאין שם שבועה ולא תקיעת כף, רק שכותבים כן בכל נוסחי השטרות. וע"ש שהאריך בכל זה וכתב בשלמא במקום שהמנהג ברור כתוב בכתובה שנשבע וכו', אנו מוכרחים לסבול דוחק זה ולפרש דלשופרא דשטרא הוא. אבל כשאין מנהג או שיש ספק עדיף להמנע, דלמה לנקוט נוסח כזה שבפשוטו הוא שקר, ולהחתים ע"ז עדים.

והביא ראיה לדבריו ממה שכתב בנהר מצרים (אות י"ד) שכותבים ונשבע בשבועה חמורה. וכתב בשלולית הנהר שם (סק"ג) שהיה כתוב בתקיעת כף, ומחק אותה, כי א"א לקחת ת"כ מהכלה, והוי שקר גמור. וע"כ מחקו תיבות ת"כ, והוי פירושו שנשבעו בביטוי שפתיים, וק"ו לגוף השבועה שאם לא משביעין בפועל אין לכתוב כן בכתובה.

ואחר המחילה רבה, הנה המנהג לכתוב ונשבע שבועה חמורה בתקיעת כף ע"ד המקום ב"ה וכו', ואכן כן עושים שהרב שמסדר הקידושין כשמגיע הקורא לקטע הזה נותן ידו ביד החתן ואומרים הנוסח הנז', רק שאין החתן מוציא שבועה מפיו. ואין כאן שום שופרא דשטרי, ובודאי שאין שקר ח"ו. רק אמת פשוטה וברורה וכן ראיתי לכמה גדולי דורנו שעושים כן, וכן עושה תמיד מרן ג"ע בעל יבי"א שליט"א. וכן עושים כל מסדרי הקידושין. ואין שום מניעה מצד זה. עו"כ שם (באות ג') דכבר נודע חומר השבועה, שכל העולם נזדעזע כשאמר ה' לא תשא, וכמה מתרחקים משבועה גם בב"ד ובימינו בלא"ה אסור לישא אחרת מדינא דמלכותא ואין שום אדם שנושא ב' נשים, ואכשור דרי בזה וא"צ להשביעם. וע"ש.

הנה מצד עצם תקנת השבועה הלא גדולי עולם תיקנוה וכולם דיברו בה, ולא הרהרו ע"ז לומר שמשום חומרת השבועה כדאי להמנע, וגם דיש חילוק בין הנשבע שלא עשה דבר פלוני וכיוצ"ב, ובין מי שמקבל עליו דבר שתיקנוהו חכמי הדור, ולחזק בדק הענין תיקנו שיהיה ע"י שבועה בתקיעת כף. ומ"ש שבימינו אכשור דרי, במחילה, אמנם אין הם יכולים לינשא כחוק כלל ויש בזה גם עונש חמור, אך אין זה הכשר, ורבים מתוך תאוות וכדו' בונים להם חיי הפקר בלא נישואין כלל. אך מי שיש בו מעט יר"ש או מעט הגינות נמנע מזה, ויש בזמנינו שמורים היתר לעצמם לעשות טקסים פרטיים שאינם מוכרים בחוק כלל ומסתירים מעשיהם, וטוענים שהכל נעשה כדת, והם מפירי דת ופורצים גדרות הצניעות והטהרה, ומתכסים תחת טענות שוא שאין איסור מהדין רק מהממשלה וכהנה מדברי הבלם, והשבועה עומדת לנגדם וסותמת טענותיהם. ואדרבה מפני חומרת השבועה שעדיין היא חמורה בעיני הבריות גם בימינו אלה, ע"כ חיזקו בה דבר זה שצריך חיזוק גדול.

ומה שהביא בשם תעלומות לב ח"ג (סי' ל"ד) ונהר מצרים (כתובות אות י'), בענין תקנת הרמב"ם ז"ל (פאר הדור סי' קמ"ט) להשביע האשה בעת גביית הכתובה ששמרה נדה וטבילה, והחרים על כל בתי הדין שיעמדו במצרים לעשות כן, ועתה לא נהגו כן. ותירץ בנהר מצרים דעיקר התקנה לשמור ולחזק בנו"י במצוה זו שהיתה פרוצה, ואחר שהתחזקו בענין זה וכולם שומרים טהרה כדת וכדין שוב א"צ לשבועה וכיע"ש. ויש לחלק טובא הן מצד הסברא והן מצד השוני שבין הענינים, ודי בזה לעת עתה.

ובאות ד' שם הביא דברי הרשב"א ז"ל שבב"י (סי' ס"ו ד"ה וכתב עוד), במה שנהגו לכתוב בכתובה, אפילו מגלימא שעל כתפאי, אם הוא דוקא או הוי שופרא דשטרי. והשיב דכיון שהורגלו הכל לכתוב כן, מסתברא דשופרא דשטרי הוא, ואינו בדעת שיכתבו בדוקא ויפשיטום ערומים ע"כ. וע"ש שהאריך לשאת ולתת בביאור דברים אלו. ואח"כ כתב, ואדרבה לפי זה יש להוכיח מדברי הרשב"א שלא היו כותבים שבועה בכתובה. דאל"כ למה שאלו רק על לשון "מגלימא דאכתפאי" שזה לא כמו שמסדרין לבע"ח, והלא בלא"ה תיפוק ליה דכיון דנשבע אין לו סידור דבע"ח, וגם בתשובתו הו"ל למימר שאפי' שנשבע לא היתה הכונה להשאיר החתן ערום. ואינו אלא שופרא דשטרי. עכת"ד.

ובמחילת מעכ"ת אין צריך ראיה, דבזמן הרשב"א ז"ל ובמקומו אכן לא כתבו שבועה לכל אחד

רק למי שהיה עמו תנאי זה. וכמו שנזכר בתשובת הרשב"א ז"ל שהזכרתי לעיל, והיא בח"ד (סימן רס"ז) שנשאל במי שנשבע למשודכתו שלא ישא אחרת עליה, וקודם נישואין נפלה לו יבמה, והעלה שייבם ולא ישא את המשודכת שלו שלא נשבע שישאנה, אלא שלא ישא אחרת עליה, ועדיין לא נשאה. וכתב דאם לא נשבע ע"ד רבים טוב שיתירו לו בפני המשודכת וע"ש. וש"מ דלא נהגו כולם בזה רק יחידים, וע"כ אין צורך בהוכחה שלא כתבו שבועה ולא היה לו להביא ממרחק לחמו, ובפרט שבאמת אין משם שום ראיה ולא עת האסף, שא"צ בזה. ועוד דאפילו את"ל שבמקומו נהגו להשביע, מ"מ י"ל דשאלה זו הגיעה לפניו ממקום אחר דלא נהגו שם להשביע, רק אחד שנשבע לאשתו עפ"י דרישתה מה דינו. וכעין מ"ש הרב מראות ישרים גופיה בסוף התשובה הנ"ל (עמוד ר"מ טור א' ד"ה ובדעת הרמב"ם) שפירש דמה שהרמב"ם לא הזכיר השבועה בנוסח הכתובה שכתב בהלכות יבום וחליצה (פ"ד הלכה ל"ג), די"ל דבהלכות כתב דברים שהם מן הדין בכל מקום, ולא מתיחס למנהג מצרים לבד.

אלא שכתב שם, דאכתי יש להעיר דבשו"ת הרדב"ז ז"ל ח"א (סימן קי"ד) הביא תשובת הרמב"ם ז"ל, במי שהתנה עמה בשעת נישואין והעלה שאין יבמה בכלל התנאי, וכתב דמשמע דמדבר באופן פרטי שהתנה כך, ואם כך היה המנהג מימות הרמב"ם ז"ל הרי זו שאלה קבועה לכל חתן. וע"ש שכתב דאולי מיירי במי שהתנה שגם אחר עשר שנים לא ישא אחרת עליה, דבזה לא שייכת התקנה הנ"ל שבה נאמר: "אלא א"כ שהתה עשר שנים ולא ילדה". עכת"ד.

והוא דוחק גדול, ולא נרמז שם כלל מזה, אלא בפשטות י"ל שנשאל על זה ממקום אחר ששם לא נהגו בשבועה, והיה מקרה שהתנו כן ושאלו כדת מה לעשות. והשיבם לפי ענינם.

יב. ועכ"פ זה ברור דבארץ ישראל נהגו בשבועה זו, וגם כותבים אותה בכתובה וכמ"ש לעיל משם גדולי הדורות, וזה נמשך עד ימינו, וכמ"ש בנהר מצרים וגם במנהגי א"י, וכ"כ הרב תעלומות לב, וכן הוא בנתיבי עם לרב האי גאון רבי עמרם חסידא ע"ה, וכן מורה ובא ג"ע בעל יבי"א שליט"א, וכן מורים כל גדולי דורנו הספרדים. וכן הורה זקן הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש להקפיד לכתוב השבועה בכתובות של הספרדים וכנ"ל.

אני טרם אכלֶה לדבר בזה, אביא מה שטוענים עוד כנגד השבועה בכתובה, דזה מביא לידי מכשול, שאם לא יכבדנה כדבעי, או לא יוכל לפרנסה כראוי, וכן כל כיוצ"ב, נמצא שעבר על שבועתו החמורה. ואולם גם אם כן הוא כדבריהם ז"ל, מ"מ לא שייך לומר שאם לא יבא בזמן או לא ידקדק בשאר חיוביו דעבר על שבועתו, דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, וגם אם היה נשבע ע"ז, מ"מ אנן סהדי דלא נשבע אלא שלא יפר את התנאים הנ"ל במרד ובמעל, אבל מה שהוא כדרך בני אדם אין בו משום עובר על שבועתו.

ועוד דזה פשוט דעיקר השבועה היא רק על זה שלא ישא אשה על אשתו כי אם ברשות ב"ד, אבל שאר תנאים של הכתובה שהם מתנאי ב"ד דאפילו לא כתב לה, יש לה משום שהוא תנאי ב"ד ככל הני מתניתין דפרק אע"פ. ע"ז אין צריכים לשבועתו כלל ולא ע"ז נשבעים. אלא השבועה היא על התנאים הנוספים, שאינם מעיקר הכתובה, רק הוסיפו אותם בדורות האחרונים, שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך וכו' ושלא יצא מא"י כי אם ברשותה ובהסכמתה, וכו', ובכתובות הישנות היו כותבים את כל אלה בנפרד, שאחר עיקר הכתובה, היו חוזרים לשורה חדשה וכותבים באותיות גדולות התנאים שהתנו וכו', והרואה בצילומים הישנים, כמו בכתובה של הרה"ג רבי אהרן בן שמעון עם הכלה אסתר בתו של הרה"ג ר"י ן' ואליד ז"ל, שנעשתה בעה"ק ירושלים ת"ו. וכן בכתובה של נכדו של הגאון מוהר"ח אבולעפיא ז"ל שנעשתה בטבריה ת"ו, יראה שהתנאים הללו הם כיחידה בפני עצמה וע"ז הולכת השבועה. ואולי זה מדוקדק בלשון הכתובה שלפני השבועה כותבים, וקנינא מיד החתן הנז' קנין גמור ושלם וכו' על כל הנזכר למעלה, ולשון זה נראה דכולל הכל גם עיקר כתובה דעל כל זה עושים קנין כנהוג בכל שטר של התחייבות. ואח"ז כתוב, וגם נשבע ש"ח וכו', לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא בלתי שום שינוי ותמורה, ואפשר דהלשון את כל הכתוב עליו, שאינו בא לכלול כל האמור לעיל אלא רק הכתוב עליו במיוחד שהוא התנאים המיוחדים שקיבלם עליו.

וע"כ גם למי שחושש מהשבועה על כללות עניני הכתובה היה ראוי שלכל הפחות יתקנו שישבע בתקיעת כף שלא ישא אשה על אשתו, ויכתבו בפירוש: ונשבע החתן וכו' שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך אשה אחרת על אשתו בחייה, כי אם ברשות בית דין הצדק. ובזה יהיה מבורר בה"ט שנשבע בתקיעת כף רק על זה שלא ישא אשה אחרת עליה, וע"י שבועה זו ינצלו מכמה מכשולות חמורים, וכפי שגלוי וידוע למי שעוסק בענינים אלו. וזה למי שחושש לזה, אבל לפי עניות דעתי הנוסח שקבעו הקדמונים הוא טוב וישר ואין בו שום מכשול ח"ו, כי הם כבר שקלו בכוח מבינתם את

כל המשמעויות שבנוסח זה וניפוהו בשבע נפות, ואח"כ קבעו אותו למטבע קבוע שיכתב בכל הכתובות, ופוק חזי מאי עמא דבר.

יג. ומעתה נבא לדברי הרב הגאון מהר"י אריאל שליט"א,

הנה המעיין בדבריו יראה, דהא ברירא ליה שראוי להמנע מן השבועה מתרי טעמי, אי מצד חומרת השבועה, ועוד מצד שבלא"ה לא נשבעים בפועל רק כותבים כך בכתובה. ורק זאת שואל האם אין ראוי שלכל הפחות יתחייבו הספרדים שלא ישא אשה על אשתו, ומדגיש שתהיה התחייבות בלבד בלא חרם ובלא שבועה, ושוב חוזר פעמים רבות שהוא מבין את ההמנעות מחרם ומשבועה.

ואחר המחילה רבה לא ידעתי מה החרדה הגדולה להמנע מחרם ומשבועה, האם רבי' גרשום מאור הגולה ע"ה, לא החרים בכל תוקף וחומרה על דבר זה, ועוד שהוא עצמו כותב את מנהג הספרדים שנהגו בארצינו הקדושה, והרי ידוע שהמנהג כולל גם שבועה להדיא, ולמה לא להשאיר התקנה כמו שתיקנוה גדולי העולם וכבר נהגו בה כו"ע. אם מצד החומרא, אדרבה כך היא כונתם להחמיר ככל האפשר למען ישמעו ויראו ולא יזידון לעבור על תקנה חשובה זו, ואם מצד שלא נשבעים בפועל רק כותבים בלא שנשבעים, הנה גם זה אינו מדוייק, שהרי כותבים בכתובה, בהאי לישנא, וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף ע"ד המקום ב"ה וע"ד הנשבעים באמת וכו'. ובאמת הרב המסדר הקידושין נותן כפו בכף החתן בעת אמירת דברים אלו, ומדגיש כל מלה באופן שיהיה ברור "שנשבע בתקיעת כף" באמת. ומה לא נעשה כהוגן יש בזה.

וממילא מובן שלא טוב לשנות מנהג הקדמונים שפשט בכל ארץ הקדש מדורי דורות להשביע ע"ז ככל הנזכר בנוסחי הכתובות בלא שינוי. ובפרט שמרן ז"ל נתן לזה יסוד מוצק בשלחנו הטהור באבן העזר (סימן א' סי"א) שכתב דטוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים ע"ז, ואכן כך עשו מקדמת קדמתא.

ומה שכתב בסוף מכתבו, האם בדיעבד שכתב אברך ספרדי כתובה שאין בה הנוסח הנהוג, נתירה לו לשאת אשה שניה. ע"כ. והתשובה פשוטה וברורה. דבודאי שאין לו היתר לזה כלל ועיקר, דהקדמונים החרימו ע"ז וגם תיקנו להשביע החתן ולכתוב כן בכתובה, מיהו אם לא כתב, בודאי שלא בטלה בזה התקנה של קדמונינו ע"ה, והאיסור עומד בעינו, ועוד שהנושא אשה על דעת מנהג המקום הוא נושא אותה והמנהג היום פשוט כביעתא בכותחא שאין נושאין ב' נשים, ולא יוכל לשנות. וכבר כתבתי לעיל שהנמוקי יוסף ביבמות (י"ז ע"א) כתב דהריטב"א ז"ל כתב בשם רבותיו, דבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אחרת על אשתו, דאומדנא דמוכח הוא דאדעתא דהכי אינסבא ליה, דלא לינסוב אחריתי. והוה ליה כחמר שאינו רשאי ליעשות גמל. עכ"ל. והביאם מרן ז"ל בב"י (סס"י א'). וזה גם במקום שאין שם תקנה וכיע"ש, אך באה"ק שבלא"ה יש תקנה ומנהג ברור, אין אומר ואין דברים שהוא אסור בכל חומר הדין, לשאת אשה אחרת אלא ברשות בית הדין בלבד.

וגם בפסקי דין רבניים כבר כתבו כמה פעמים שנהגו הספרדים להשביע שלא ישא אשה אחרת, ועיין בכרך י"א עמוד ד' מזה, וכתבו שם שגם אם אין הכתובה לפנינו לראות אם עשו שבועה, מאחר ורוב הספרדים בארץ ישראל נוהגים להשביע החתן, נצא מתוך הנחה שהיתה שבועה, וע"ש מה שנשאו ונתנו בענין תקיעת כף אי חשיבא שבועה וציינו למרן הש"ע ביו"ד (סימן רל"ט ס"ב), ובסוף כתבו, ואדרבה מסתברא שרצו להחמיר יותר ע"ש. ויש הרבה מה להעיר ולהאיר בדברים אלו, ואין הספר עתה תחת ידי. ועכ"פ נראה דאישתמיט להו לשעה דברי הריטב"א ז"ל בשם רבותיו הנ"ל, באופן שגם אם ימצא שלא כתבו בכתובה מענין השבועה כלל, מ"מ ע"ד מנהג המקום נשאה. וגם דיש תקנה בחרמות שלא ישא אשה על אשתו בלי רשות ביה"ד ומכוח תקנה זו הוא שתיקנו לכתוב כן בכתובה.

זאת תורת העולה מכל האמור למעלה:

א) המנהג בא"י וסביבותיה להשביע את החתן בעת החופה (בתקיעת כף או באופן אחר), וכותבים בכתובה ונשבע החתן בתקיעת כף וכו', כהנוסח המובא בכתובות. והוא מנהג קדום ומוסכם מכל גדולי הדורות.

ב) אין להתיר לבעל לישא אשה אחרת בשום אופן שבעולם, כי אם על ידי ב"ד העוסק בדיני אישות באופן מוכר שדן בין הצדדים כראוי, וע"פ הנהלים הקבועים.

ג) מי שעשה כתובה בנוסח שאין בו שבועה כלל ועיקר, וגם נמנע משבועה, ואפילו תקיעת כף לא עשו. אסור לו לישא או לשדך אשה אחרת, כי אם עפ"י ב"ד כהנ"ל, דעל דעת כן נשאת לו שלא יוסיף לקחת אחרת עליה.

ד) מה טוב ונעים לתקן תקנה זו בכל אתר ואתר, ולהחיל עליהן את מנהג א"י בעוז ובהדר, ולכל הפחות יתקנו שבועה במיוחד שלא ישא אשה אחרת על אשתו וכך יכתבו בכתובה להדיא, ונשבע החתן דנן

שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ב"ה, וע"ד הנשבעים באמת שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך אשה אחרת על אשתו בחייה בשום אופן שבעולם, כי אם ברשות בית הדין הצדק. וכן שלא יצא מהמדינה כי אם מרצונה ועפ"י רשותה. כדרך הנשבעים באמת וכו'.

ה) גם מי שנמנע מהשבועה ולא כתבה גם בכתובה, אם הוא במקום שאין נושאין ב' נשים, אסור באחרת שלא ברשות ביה"ד, שיש אומדן גדול שע"ד כן נשאה, והו"ל כחמר שביקש ליעשות גמל. וכמ"ש הריטב"א ז"ל בשם רבותיו. מיהו בא"י וסביבותיה בודאי דלא אהנו מעשיו הפר תקנת קדמונינו, ונשאר באיסורו שלא ישא אחרת בלא רשות ב"ד.

זה הנראה לע"ד וה' יאיר עינינו בתורתו ויאר לנו בישועה ורחמים בב"א.

ע"ה שלמה משה עמאר

סימן כא

אשה שעזבה את ביתה שנים רבות מאוד, ועתה בעלה דורש לחייבה בגט

בבית הדין הגדול בירושלים בנשיאות כב' הראשל"צ נשיא ביה"ד הגדול הרה"ר הגר"א בקשי דורון שליט"א, והגר"א שרמן שליט"א והח"מ. בערעור שהגיש ורדינון יצחק ע"י ב"כ טו"ר צינגלאוב, נגד פסק הדין של ביה"ד חיפה שדחה את תביעתו לגרש את אשתו.

א. מתוך העיון בכל החומר שבתיקים של הצדדים, עולה, שבני הזוג נישאו זל"ז בזיווג ראשון בשנת התש"ט (1949), ונולדו להם ארבע בנות. האשה עזבה את הבית משנת התשל"ז, ומאז הם חיים בנפרד לגמרי עד עצם היום הזה. והאב המשיך לגדל את הבנות לבדו. כיום יש נתק מוחלט בין האם ובין בעלה, ובינה לבין בנותיה, ומזה שבע שנים שאינה מדברת עם בעלה כלל ועיקר. הבעל טוען שהיא מורדת בו זה שנים רבות מאד, ודורש מביה"ד לחייבה בגט, וגם לכפות עליה את הגירושין ובין היתר סמכו דבריהם ע"ד הגאון ר"ח פלאג'י ז"ל, שאם אינם חיים יחד שמונה עשר חדשים יש לחייבם להתגרש.

בכתב ההגנה של האשה וב"כ עו"ד... טענו שהבעל קיבל חצי דירה מהוריה העשירים, והם שפירנסו אותם. ובמקום להעריכה הוא משפילה ומזלזל בה וצועק עליה, והעדיף את הבנות עליה, עד שהרגישה שעושים קואליציה נגדה. ובאחת הפעמים טענה לבעלה שהבת משקרת עליה, וביקשה ממנו שיברר את הענין, והוא סירב לעשות כן, ואמר לה אם לא מוצא חן בעיניך הדלת פתוחה, אז כשל כוח סיבלה, וקמה גם עזבה את הבית, ואפילו את חפציה לא לקחה עמה. ואחר כמה שנים התברר לה שתיכף שעזבה הוא החליף את המנעולים של הבית, ומעולם לא ניסה לפייסה, ונראה שהיה נוח לו בעזיבתה. וסיפרה שמאז היתה גרה עם הוריה עד לפטירתם, ואח"כ עברה לגור עם חברה, אלמנת רופא המשפחה שלה (שהיא מלווה אותה גם באולם הדיונים). עוד הוסיפה שהבעל תבע פירוק השותפות בבית המשפט, וזה שלוש שנים שהם מתדיינים שם, וטוענת שהגיש תביעת הגירושין בגיל ע"ז שנים, ע"פ מה שיעצו לו כדי לקדם את תביעת הרכוש שלו.

עוד כתבה, שהיא לא מרדה ולא עשתה לו דבר, והוא הגורם לכל זה, ואין היא מוכנה לסייע לו במזימותיו, ולהתבזות בגירושין. וכן דורשת שיחזיר לה חצי הדירה שלדבריה הוריה הם שנתנו לו את זה וגם רשמו אותה על שמו, ועוד דורשת שיחזיר לה גם החצי דירה שקנתה לבתה והוא השתלט עליה.

ביום ו' בניסן התש"ס התקיים דיון, והצדדים חזרו על טענותיהם הנ"ל. באותו דיון הודיע ב"כ הבעל שהם מוכנים להעביר תביעת הרכוש לביה"ד הרבני האזורי, וב"כ האשה הגיב שאם יעשו כן הוא ישקול ענין הגירושין, וביה"ד החליט בהסכמת הצדדים שבאי כוחם יגבשו הסכם גירושין תוך ששים יום, ואכן בתיק נמצאת הצעה להסכם גירושין ערוכה ומסודרת (ולא ברור מי הכינה).

ב. ביום כ"ט בטבת תשס"א התקיים דיון נוסף, הבעל הציע להעיד את בנותיהם כדי שיצא הצדק לאור לדעת מי האשם, והאשה התנגדה. ביה"ד הציע להם בדיקת פולגראף הבעל הסכים לאלתר, והאשה ביקשה שהות של שבוע, ואח"כ הודיעה שמסכימים ע"פ שני תנאים שהבעל יממן את הבדיקה ושאם יצא שהיא דיברה אמת יתחייב הבעל מראש לתת לה מחצית הדירה שעל שמו וכל כתובתה. ב"כ הבעל הגיב שזו הצעה של ביה"ד ואין הבעל צריך להענש ע"ז. ביה"ד החליט שלפי החומר שבתיק אין בית הדין נעתר לבקשת הבעל לחייב את האשה בגט, וע"ז הגיש הבעל את ערעורו.

הבעל פירט בכתב הערעור את השתלשלות הענין, וכתב שמתחילת הנישואין היתה כרוכה מאד אחר הוריה, והזניחה את הילדות. שראתה בהם נטל כבד

פעמי יעקב No. 67 Adar 5768 עמ' ריב (קישור)

(ח"א סימן כו), ע"ש באורך. וכן ידידי הרה"ג ר' פנחס הכהן שליט"א, רבה של נתיבות, הוציא כתובה מעוטרת בהשמטת השבועה, יבורך מפי עליון.

ועי"ע במאמרי בירחון "אור תורה" תשרי התשנ"א (סימן ו), שהראוני בספר "הכתובה בעיטורים", צילום של עשרים כתובות מכל עדות המזרח במשך 400 שנה: ממרוקו, ויניציא, הודו, רומא, איטליא, אמשטרדם, פרס, אפגניסטן, תונס, וכולן בלי שבועה, חוץ משתי כתובות בארץ ישראל ואחת מגיבראלטאר שיש בהן שבועה, ע"ש. וראיתי להגר"ש עמאר נר"ו, במאמר אחד שכתב, שבתונס לא נהגו להשביע לפי שהיו נושאים שתי נשים כדין התלמוד. ובמחכ"ת אינו כן, ומעולם לא התירו הרבנים לשאת שתי נשים רק אם שהה עמה עשר שנים ולא ילדה. עיין בשו"ת איש מצליח כרך ד' (בספר משפט וצדק סימן סט עמוד קנז), ומשם בארה. וכעת עמד קנה במקומו. ועוד חזון למועד אי"ה.

שו"ת בית נאמן חלק א אבן העזר סימן א-ב

שו"ת תשובות והנהגות כרך ד סימן רפז

ה) בנוסח הכתובה של הספרדים והירושלמיים מוסיפים כמה התחייבויות, כגון שלא יסעו לחו"ל ולא ישא אחרת. אכן אנו מסופקים אם התחייבות כזאת מהניא, שאינה אלא קנין דברים, וכיון שזה נכתב בתוך הכתובה הוה כקני את וחמור שלא חל כלל, לכן נהגנו בכתובה שלנו להשמיט התחייבויות כאלו .

שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן א אות א

א. ראשית דבר עלינו להביא כאן דברי הבית יוסף אה"ע (ס"ס א): כתב הרשב"א בתשובה, שאותם /שאותה/ תקנה שתיקן ר"ג שלא לישא אשה על אשתו, לא פשטה בכל גבולותינו ולא בגבולות פרובינציא הסמוכים לצרפת ג"כ לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומותינו בתלמידי חכמים ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם, וכן אחרים רבים, ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם. עכ"ל. ובתשו' ב"י אה"ע (הל' כתובות סי' יד), כ' לדחות דברי מהר"י די מולינא שערער על פסק מרן וחכמים אחרים עמו להורות היתר לאשכנזי הדר בא"י לשאת אשה על אשתו, וכתב עליו מרן בתוך דבריו: זאת ועוד עמו אתוכח, כי מה לו כי נזעק לצאת לריב מהר ולתקוע עצמו לאסור בדבר זה, והנה לפני זמן לא רב היה חכם אשכנזי בירושלים ת"ו זקן ויושב בישיבה, שהיתה לו אשה בת בנים, ונשא אשה אחרת עליה, והיו שם הרה"ג הזקן ר' קלונימוס וחכמים אשכנזים אחרים ולא היה פוצה פה ומצפצף, ולמה לא הציל בעת ההיא לצאת לקראת נשק למחות בידו, וכי משוא פנים יש בדבר, ועוד דהא קי"ל דהלכתא כסוגיאן דעלמא, והנה בשאלוניקי וקושטא ויתר קהלות תוגרמא אשר שם קהלות גדולות מהאשכנזים, וגם במלכות הזאת, מעולם לא נשמע שינדו לשום אשכנזי שנשא אשה על אשתו, ואיך יקום הוא לעשות דבר שלא נשמע ולא נראה כמוהו, ולהתעבר על ריב לא לו, כי הוא ספרדי שמעולם לא קבלו עליהם תקנת ר' גרשון. עכת"ד. הנה מבואר להדיא שהספרדים לא קבלו עליהם תקנת ר"ג. וכ"כ בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' צה): וכבר ידע כת"ר שרוב הגלויות לא קבלו עליהם מעולם תקנת ר"ג (שלא לגרש בע"כ), כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח. ע"כ. וכ"כ בתשו' הרדב"ז ח"א (סי' שעד): שבמקומותינו לא נתפשטה תקנת ר"ג כלל, הילכך דוקא למאן דמתני בהדיא שלא לשאת אשה על אשתו מהני התנאי, ומאן דלא מתני נשאר כדינו שמותר לישא שתי נשים. ע"ש. והכנה"ג אה"ע (סי' א הגב"י אות נג), הוסיף שכ"כ מהריב"ל ס"א (כלל ב דף יח), והוכיח כן ממה שנהגו לכתוב בכתובה שנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה. ושכ"כ מהר"א ששון (סי' רכח). ע"כ. וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' סו), דאעיקרא דדינא לא נחלקו הפוסקים אלא על אודות האשכנזים שמנהגם להחמיר בזה, אם מפני שמנהג אבותיהם בידיהם מקודם האלף החמישי, ורצו להמשיך אותה חומרא עליהם וכו', אבל על אודות הספרדים שאין להם מנהג ידוע להתנהג ע"פ החרם דר"ג, נראה שדעתם שלא חל החרם אלא עד סוף האלף החמשי בלבד, וממה שנהגו להשביע החתן על זה מוכח שאין לנו חומר החרם דר' גרשון. וכ"כ מרן מהריק"א בתשו' וז"ל: ואיך יקום לעשות דבר על ריב לא לו, כי הוא מהספרדים שמעולם לא קבלו עליהם תקנת ר' גרשון. וכן דעת המהרשד"ם (בחיו"ד סי' קמ) שלא נתפשט החרם כי אם בין האשכנזים, ומי לנו גדול כמוהו

שמעיד על זאת. עכת"ד. והרב יד אהרן (סי' א הגב"י אות מב) הביא תשובת רבו ז"ל בכתב יד, שכ' וז"ל: והנה לענין חרם ר' גרשון הדבר ידוע לכל רואי השמש שלא נתפשט רק בין האשכנזים ולא בין הספרדים, והרה"ג מהר"א ששון (סי' רכח) הכריח כן מלשון התנאי הנהוג בינינו: שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה אלא ברשותה וברשות ב"ד. והרב בעל פני משה ח"א (סי' נה) דחה ראיה זו. ובשו"ת משפט צדק ח"ב (סי' ע) רצה להכריח כן ממה שהוצרכו לשבועה, ודקדק כן מתשו' מהריב"ל. והפני משה ח"ב (סי' ט) דחה הכרח זה בשתי ידים. אולם מהר"ש פרימו בשו"ת כרם שלמה (חאה"ע סי' טו) מפרק לה בטוב טעם ודעת, ותפס במושלם שלא נתפשטה התקנה בינינו, והכריח כן מתשו' הרשב"א ומהריב"ל. וכ"כ המהרשד"ם (חיו"ד סי' קמ) שחרם ר"ג לא נתפשט אלא בין האשכנזים. ובודאי דלא שבקינן פשיטותייהו של כל הרבנים הנ"ל מפני ספקו של הפני משה. ועוד שהרי ידוע מ"ש מהריק"ו בשם הרשב"א שחרם ר"ג לא היה אלא עד סוף האלף החמישי. וכן האריך להוכיח מרן בתשו' (הל' כתובות סי' יד), והסכימו עמו המבי"ט ומהר"ר ישראל ב"ר מאיר, ושם הובא שכן הסכימו כל בעלי הוראה שבעה"ק צפת. ומעתה מי ראה כל עמודי ההוראה ותופשי התורה אבות העולם כאלה היום ויעצור כח לפקפק. וגם הפני משה ח"ב (סי' ט) שפקפק ע"ז מד' מהר"י מינץ, הדר תבריה לגזיזיה (בס' קיז), ונסתייע מד' מרן הנ"ל. ותשובה קי"ז היא מאוחרת בט"ו שנה אחר התשובה דסי' ט', כאשר יראה הרואה מסדר זמנים. ואפילו אם תמצא לומר שהדבר מסופק בידינו אם נתפשט החרם דר"ג בין הספרדים או לא, יש לנו ספק ספיקא להקל, שמא לא גזר ר"ג אלא עד סוף האלף החמישי, ואת"ל שגזר עולמית, ספק אם מעיקרא נתפשטה גזירתו בין הספרדים. והוא ס"ס המתהפך. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת משאת משה (חחו"מ סי' ג). ובשו"ת קול אליהו ח"א (חאה"ע סי' יג), ובתשו' מר בריה דרבינא בשו"ת קול אליהו ח"ב (חאה"ע סי' יב). וכ"כ בשו"ת ראש משביר (חאה"ע סי' א, וס"ס לב). ע"ש. וע"ע בשו"ת הון יוסף זאמירו (סי' א). ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ו (אה"ע סי' ז אות ב). ע"ש.

שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן יג

שו"ת יביע אומר חלק ז אבן העזר סימן ב אות א-ג

א) הנה המנהג הפשוט בכל בתי הדין הרבניים בישראל, באיש ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, אף אם אין האשה מסכימה להתגרש מבעלה, כשהבעל הוא מעדות המזרח, בית הדין נותן פסק - דין שהבעל רשאי לישא אשה אחרת על אשתו, כדי לקיים מצות פריה ורביה, כל שיש יכולת לבעל למיקם בסיפוקייהו, ובאופן שכל אחת מהן יש לה דירה בפני עצמה. וזאת ע"פ מ"ש מרן בשו"ת בית יוסף (הל' כתובות סי' יד) בשם רבינו אליהו מזרחי (סי' יד), שאפי' רגמ"ה לא גזר שלא לישא שתי נשים במקום ביטול מצות פריה ורביה, ודלא כמ"ש מהר"י מינץ שלא התירו במקום מצוה אלא כגון מצות יבום, שאדרבה מצות פריה ורביה עדיפא ממצות יבום, שהיא מצוה כללית, ונוהגת בכל אדם, ושקולה כמצות תלמוד תורה וכו'. ועוד שהפליגו בה חז"ל ואמרו ביבמות (סג ב), שכל המונע עצמו מפריה ורביה הרי הוא כשופך דמים, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, הרי שמצות פו"ר גדולה עד לשמים ואין ערוך אליה בכל המצות שבתורה וכו'. ע"ש. גם בשו"ת מהרש"ך ח"ב (סי' לו) כתב, שאפילו לפי תקנת רגמ"ה אם לא קיים פו"ר רשאי לישא אשה אחרת עליה. וכמ"ש הרא"ם בתשובה (סי' יד). וסיים, ובתשובה אחרת הארכתי לדחות דברי מהר"י מינץ שהחמיר בזה, וקיימתי סברת הרא"ם. ע"כ. ואף הרמ"א בהגה (סי' א ס"י) שכתב וז"ל: "ובכל מקום שיש דיחוי מצוה כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה לא גזר רגמ"ה, אמנם יש חולקים וס"ל שחרם רגמ"ה נוהג אפי' במקום מצוה". הנה בכל כיו"ב קי"ל הלכה כסתם, וכמ"ש הפרי מגדים (בכללי הוראה בתחלת ש"ע יורה דעה). וכ"כ הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספר לבושי צדקה (סי' כב ס"ה), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חאה"ע ס"ס כ). ועוד. וכן ראיתי להגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק ח"ב (חאה"ע סי' נז) שכתב, שכל ששהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יש להתיר לבעל לישא אשה אחרת עליה, ואף שהרמ"א בהגה הביא מחלוקת בזה, מ"מ הרי הכלל ידוע שבכל כיו"ב העיקר כסברת הסתם, וכיון שסתם בדעה הראשונה שלא גזר במקום מצוה, הכי נקטינן. ע"כ. ועוד שמרן הש"ע (סוף סי' א) כתב, שלא גזר רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי. וכן כתב מרן בשו"ת בית יוסף (הל' כתובות סי' יד), והסביר, כי מה שנוהגים האשכנזים עוד היום שלא לישא שתי נשים, ואומרים שהם נמנעים מכך מכח תקנת רגמ"ה, בע"כ צ"ל שמנהג אבותיהם בידיהם, ולא מטעם חרם רגמ"ה, כי באמת לא שייכא בזה"ז תקנת רגמ"ה. עכת"ד. וכ"כ הרמ"א בדרכי משה (סי' א אות י). ע"ש. ואף שמהרש"ל בים של שלמה (פ"ו דיבמות סי' מא) חולק ע"ז, הנה בשו"ת יד אלעזר (סי' קכז) סוף ד"ה הנה, כתב שעם כל זה אין הגזרה של רגמ"ה בתוקפה, ובודאי דקילא טפי מהגזרה שלא יגרש בעל כרחה וכו'. ע"ש. (וע' במש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע סוף סימן א). ועכ"פ מידי ספק לא יצאנו, וחזי לאצטרופי לספק ספיקא. וכל שכן לדידן הספרדים ועדות המזרח שלא קבלנו בגלילותינו חרם רגמ"ה כלל,

וכמ"ש המהר"ם אלשקר (ס"ס צה), וז"ל: ומה שכתב כת"ר שלא היתה תקנת רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי, כבר ידע כת"ר דבלאו הכי רוב הגליות לא קבלוה עליהם מעולם, לא אז ולא היום, כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח, אלא שיש מקומות שקבלוה עליהם ונהגו בה עד היום וכו'. ע"ש. וכ"כ הרדב"ז בתשובה שהובאה בשו"ת מהר"י בי רב (סוף סימן סא), שבירושלים ובכל המקומות האלה לא נתפשטה גזרת רגמ"ה, ונהגו לישא כמה נשים ואין פוצה פה. ע"ש. וכ"כ הכנה"ג אה"ע (סי' א הגב"י אות נג), שתקנת רגמ"ה לא פשטה בספרד ובארצות המזרח והמערב, וכמ"ש מהר"ם אלשקר (הנ"ל). וכ"כ מהרלנ"ח (סי' כו) ומהריב"ל ח"א (כלל ב דף יח א). ובשו"ת משפט צדק ח"ב (סי' א וע'). ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קמ) שחרם רגמ"ה לא נתפשט אלא בין האשכנזים. ע"ש. וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב (סי' סו). ע"ש. וכ"כ בשו"ת חקרי לב (ח"ג מיו"ד סי' פז). ובשו"ת צל הכסף ח"ב (חאה"ע סי' י דל"ו ע"ב). ובשו"ת מעט מים (בקונטרס שארית הפלטה סי' כו). ע"ש. וכ"כ הגאון רבי רחמים יוסף פרנקו בתשובה שהובאה בשו"ת עולת איש (חאה"ע ס"ס ג). ע"ש. וע"ע בשו"ת טוב לישראל (דף יז ע"ג והלאה) שכתב, שבארצותינו לא נתקבל חרם רגמ"ה כלל, ואפי' את"ל שלא יצא הדבר מידי ספק, הרי יש כאן ספק ספיקא להקל, שמא לא פשט חרם רגמ"ה בארצותינו כלל, ושמא לא גזר רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי. ע"ש. גם הגאון רבי יוסף ידיד בשו"ת שארית יוסף ח"ב (סי' ב עמוד קסז) כתב, שמסתימת דברי כל הפוסקים מגאוני ירושלים מוכח שבירושלים וגלילותיה לא קבלו עליהם חרם רגמ"ה. ע"ש. ובספר ברית כהונה אה"ע (מע' א אות ה) כתב ג"כ, שלא פשטה תקנת רגמ"ה בארץ ישראל, וגם בכל מחוז תוניסיה ואלגיריה ומרוקו לא נתקבלה גזרת רגמ"ה. ע"ש. וכ"כ בארץ חיים (אה"ע סי' א). וע"ע בספר גט פשוט אה"ע (סי' קיט ס"ק כב). ובספר גט מקושר נבון (דף י רע"ד). ע"ש.

ב) אמנם המנהג פשוט בירושלים ובארץ ישראל לכתוב בטופסי הכתובות בזה"ל: "וקנינא מיד החתן הנ"ל בקגו"ש על כל הנזכר למעלה, וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא, ועל דעת הנשבעים באמת, לאשר ולקיים כל הכתוב בשטר כתובה זו" וכו'. ובין תנאי הכתובה אשר למעלה נכתב: "שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה כי אם ברשות בית דין". וא"כ דל מהכא חרם רגמ"ה, הא איכא שבועה, (וכבר הוזכר מנהג א"י להשביע את החתן שלא ישא אשה אחרת עליה, בשו"ת תעלומות לב ח"ב (חאה"ע סי' ה דף כ ע"א) וכתב, שכן המנהג בארץ הקודש ובערי תוגרמא. וע"ע בשו"ת ויקרא אברהם (חאה"ע ר"ס א). ע"ש. ובשו"ת הון יוסף למהר"י זאמירו (סוף סימן א) כתב, ומנהג פעה"ק ירושלים ת"ו שכותבים בכתובה: "ונשבע שלא ישא ולא יקדש ולא ישדך אשה אחרת עליה אלא אם כן שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא". ועדותי זו נאמנה שראיתי כתובה אחת כתובה בעט סופר מומחה ופקיע, וחתומים עליה מרן הגאון מהרי"ט אלגאזי והגאון מהר"ם סורנאגה ז"ל, וכתוב בה כאמור. ונמשך מנהג זה ע"פ מ"ש מרן בש"ע (סוף סי' א) טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. ע"כ). אולם בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' א) כתב, שאף מי שנשבע לאשתו שלא ישא אשה אחרת עליה, ושהתה עשר שנים עמו ולא ילדה, אנן סהדי שעל מנת כן לא נשבע לה, אע"פ שהשבועה היתה לדעתה ולתועלתה, אעפ"כ אם פייסה ולא נתפייסה אנוס הוא, ומתירים לו שבועתו, וישא לו אשה אחרת. ע"ש. וע' בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' רכב) שכתב, שהמנהג בא"י, שהרוצה לישא אשה אחרת על אשתו, ומביא ממנה רשות בכתב, שאין מצריכים אותו התרה על שבועתו שבכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה, ושם בח"א (סי' קא) כתב, שכן מעשים בכל יום. ע"ש. והכנה"ג אה"ע (סי' א הגב"י אות סו) כתב, בכתובות שלנו שכותבים בהן ונשבע שלא ישא אשה אחרת בלתי רשות בית דין, רשות ב"ד שלא ברשותה סגי. מהריב"ל (ספר ב סי' כב). וכן מתבאר בתשובת הרא"ם ח"א (סי' מו). ומיהו יש להסתפק אי מהני ברשותה שלא ברשות ב"ד וכו', וסיים, אמר המאסף, והמנהג פשוט בזמנינו שברשותה בלבד סגי, ומעשים בכל יום הוא, ולית דימחה בידי האיש העושה זאת לישא אשה על אשתו אחר שנתנה לו רשות. וכ"כ המבי"ט (ח"א סי' קא, וח"ב סי' רכב, וח"ג סי' קיט) דבהכי סגי, וא"צ התרה. וכ"כ המהר"ם די בוטון (סי' טו), והמהר"א ששון (סי' רכח). ולצאת ידי כל ספק יתירו לו ב"ד, ויורו לו לישא אשה. וכתב מהר"ם די בוטון, שאע"פ שאין צורך בזה מ"מ ראוי לעשות כן לצאת ידי כל ספק. ע"כ. והנה מ"ש הרדב"ז הנ"ל להתיר מטעם דאנן סהדי דאדעתא דהכי לא נשבע לה, אף שהשבועה היתה לדעתה ולתועלתה, אנכי הרואה שאין הדבר מוסכם, כי הכנה"ג בשו"ת בעי חיי (חיו"ד סי' כב) הביא דברי מהראנ"ח ח"ב (סי' ק), שנסתפק אם גם בבא לעבור על השבועה בקום ועשה אמרינן אדעתא דהכי לא נשבע וכו', וכתב, אך אומר אני שמכיון שהרב לא כתב כן בפשיטות, אלא נסתפק בזה, ולעומתו מצינו למהריב"ל ח"ב (סי' כב), ומהרשד"ם (בחיו"ד סי' קמ) דס"ל שאפילו בקום ועשה אמרינן אדעתא דהכי לא נשבע, לא שבקינן ודאן של מהריב"ל ומהרשד"ם מפני ספקו של מהראנ"ח. ע"כ. וכ"כ בספר יד אהרן אה"ע (סי' א הגב"י אות נא) בשם שו"ת פני משה ח"ג (סי' יט), שהנשבע שלא ישא אשה אחרת עליה שלא ברשות ב"ד, ומרדה מבעלה מתשמיש, יכול לישא אשה אחרת עליה, דאדעתא דהכי לא נשבע, ואף שמהראנ"ח ח"ב (סי' ק) נסתפק אי אמרינן הכי לגבי קום

ועשה, מ"מ מהריב"ל ומהרשד"ם ס"ל שאף בקום ועשה אמרינן הכי, ולא שבקינן פשיטותייהו מקמי ספקו של מהראנ"ח. והוסיף (שם אות נב) בשם הפני משה הנ"ל, שאם נשבע שלא ישא אשה אחרת עליה שלא ברשות ב"ד, אם הרשוהו ב"ד לישא אחרת אין חילוק בין קום עשה לשב ואל תעשה. ע"ש. וע"ע להמהרח"ש בשו"ת תורת חיים ח"ג (בקונטרס עוללות הכרם סי' ו' והלאה), בדין אשה שחלתה ואינה יכולה לשמש את ביתה כדרך כל הארץ, שכתב להסתמך על המהריב"ל ח"ב (סי' כב) הנ"ל, שמותר לו לישא אשה אחרת עליה, דאדעתא דהכי לא נשבע. ואפשר שאפי' התרה אין צריך. ע"ש. גם הגאון רבי יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"א (חאה"ע סי' ב דמ"ג ע"ד) כתב, שלענין הלכה ודאי דלא קי"ל כמהראנ"ח שמחלק בזה בין קום ועשה לשוא"ת, כיון שרבים חולקים עליו, ומה גם שמהראנ"ח עצמו כתב כן רק מספק, ואין לנו להניח ודאם של הרבנים שהתירו גם בקום ועשה, כל היכא דאיכא אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא נשבע, מפני ספקו של מהראנ"ח, וכמ"ש גם הפני משה (סי' קיז) וכו', אכן להיות כי לענ"ד נכון לחוש לכתחלה לדעת מהראנ"ח ודעימיה יש להצריך רשות ב"ד, שמהיות טוב אל תקרי רע וכו', ומיהו נלע"ד פשוט שאפי' אם היו הנישואין והשבועה בעיר קושטא, מהני רשות ב"ד של פה עה"ק ירושלם ת"ו להתירו לישא אשה אחרת, שכל מה שתלו הדבר ברשות ב"ד אינו אלא כדי שידעו בית הדין הדבר שמכריחו לישא אשה אחרת, וכל שהם ב"ד חשוב הבקיאים בהלכה מהני, אע"פ שאינו הב"ד של מקום הנישואין. ע"ש. וע"ע בשו"ת משנת רבי אליעזר די טולידו ח"ב (חאה"ע ס"ס לח). ובשו"ת שערי רחמים פראנקו ח"א (חאה"ע סי' א דף ז ע"ב), וח"ב (חיו"ד סי' כא, דף כז ע"ג וע"ד). ע"ש. ובשו"ת צל הכסף ח"ב (חאה"ע סי' יב דף מב ע"ג). ובשו"ת לב שלמה (חאה"ע סי' לד דמ"ח ע"ב). ודו"ק כי קצרתי.

ג) וכן בקדש חזיתיה להגר"ש מטאלון בשו"ת עבודת השם (חאה"ע ס"ס כז) שאחר שכתב להקל בנידונו משום דאדעתא דהכי לא נשבע, סיים, וכל שכן שעיקר השבועה שבכתובה קילא טובא שאין בה לא שם ולא כינוי, והוא מושבע מפי אחרים, שחזן הכנסת עושה תקיעת כף לחתן בעת הנישואין, ואומר בזו הלשון, וגם נשבע שבועה חמורה על דעת המקום ב"ה וע"ד הנשבעים באמת לקיים כל תנאי הכתובה הנ"ל, והרי אין כאן לא שם ולא כינוי, ולא חשיבא שבועה אלא מדרבנן, וכמו שכן מבואר בשו"ת עדות ביעקב (סי' ל) להקל בשבועה זו מטעם ששבועה זו היא דרבנן, כיון שאין כאן לא שם ולא כינוי, וכן החקרי לב (ח"ג מיו"ד סי' פז) מצא מקום להקל בשבועה זו מטעם הנ"ל, כי רבו הסוברים שמושבע מפי אחרים בלי שם וכינוי אין בו איסור לאו. [וע' בהר"ן ריש נדרים (ב סע"א). ובכסף משנה (פ"ב מהל' שבועות ה"ג). ע"ש]. וכן הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (סי' ו' דף יח והלאה) האריך בטעמים להקל בשבועה זו שהיא בתקיעת כף. ועוד יש להקל מטעם אחר, שהתקיעת כף לא נעשית מיד החתן לכלה, אלא לחזן הכנסת, ומבואר בשו"ת מהרי"ו (סי' קלז) שלא החמירו בשבועה של תקיעת כף בכה"ג. עכת"ד. [אולם הרמ"א בדרכי משה יו"ד (סי' רלט אות א) הוכיח מהמרדכי דלא כמהרי"ו הנ"ל. וכ"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' קעג). וע"ע בשו"ת דבר משה ח"א (חיו"ד ס"ס לח) בד"ה עוד. ובשמן המשחה (ס"ס עא). ודו"ק]. וכן העלה הרה"ג מהר"א חיון בשו"ת טוב לישראל (דף יח ע"ב והלאה). ע"ש באורך. וכן בשו"ת מור ואהלות (חאה"ע ס"ס יב) סמך להקל בשבועה זו ע"פ דברי העדות ביעקב (סי' ל) הנ"ל. והן אמת שהגאון רבי יצחק אבולעפייא בשו"ת פני יצחק ח"א (חאה"ע סי' טו) האריך למעניתו ע"ד הרב מור ואהלות הנ"ל, והעלה שאפילו לדברי העדות ביעקב, בנ"ד הויא שבועה דאורייתא, כיון שאומר על דעת המקום ברוך הוא וכו'. ע"ש. גם הגאון הראש"ל יש"א ברכה בשו"ת שמחה לאיש (חאה"ע ס"ס טז) כתב, דמ"ש הרה"ג הפוסק רבי יעקב קובו לצרף לסניף שהשבועה שבתקיעת כף לחתן, שאין בה לא שם ולא כינוי, אין בה אלא איסור בלבד, ואין כאן חומר שבועה, וכמ"ש בשו"ת חקרי לב (ח"ג מיו"ד סי' פז), והאמת שכן כתב גם מהר"א חיון בשו"ת טוב לישראל, אולם בשו"ת פני יצחק למהר"י אבולעפייא האריך הרחיב בזה, והעלה שכיון שאומר על דעת המקום ברוך הוא, הויא שבועה חמורה, וגם דעתי מסכמת כוותיה וכטעמיה. ע"ש. ובאמת שהגאון רבי יצחק אבולעפייא הניף ידו שנית בשו"ת פני יצחק ח"ב (דף סב סע"ב), והביא דברי הרב נוכח השלחן (חאה"ע סי' טו), שאסף וקיבץ חמשה ספקות הנופלים בדבר שבועה זו, והסכימה דעתו דעת עליון להקל בה, ושכן העלה להקל בספר שבט בנימין (סי' שו). וכן כתב בספר טוב לישראל (הנ"ל). וסיים, ועם שאני הדל הארכתי בזה בשו"ת פני יצחק ח"א (סי' טו), והסכמתי להחמיר, מכל מקום מודינא להו שאין שבועה זו אלא מדרבנן, כיון שאינה לא בשם ולא בכינוי, והילכך אין להחמיר בשבועה זו אלא בודאה, אבל בספיקה יש להקל. ע"ש. וע"ע בשו"ת צל הכסף ח"ב (חאה"ע סי' יב - יג). ובשו"ת דברי שמואל (חאה"ע סי' ח). ע"ש. ולפ"ז נראה דשפיר סמכינן על הרדב"ז ומהריב"ל ומהרשד"ם וסיעתם להקל ע"פ הסברא דאדעתא דהכי לא נשבע, אע"ג דהוי בקום ועשה, להתיר לו לישא אשה. ומכל מקום מנהג בתי הדין בירושלים, שבשעת מתן פסק הדין הסופי להתיר לבעל לישא אשה אחרת על אשתו, עושים לו התרה, לאחר שפותחים לו פתח לאמר, שאילו ידע שלא יזכה להבנות ממנה גם לאחר עשר שנים לא היה נשבע, והוא אומר הן, ואח"כ מתירים לו שבועתו, וכן ראוי לנהוג, ואפילו אם האשה מסכימה להרשות לו לישא אשה אחרת, וחותמת על כך

בבית הדין, אעפ"כ עושים לו ההתרה לצאת ידי כל ספק, וכמ"ש הכנה"ג הנ"ל, ומה גם שיש לחוש דשמא הסכמת האשה באה מתוך לחץ ואונס של בעלה, ואולי הוא גם מאיים עליה בינו לבינה ומכריחה שתבא לבית הדין להצהיר בפניהם על הסכמתה, וכמ"ש כיו"ב בשו"ת בני אברהם (חאה"ע סי' נב), והביאו הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום ח"א (סוף סי' ה), והעלה שלכן צריך לעשות ההתרה בפני ב"ד חשוב. ע"ש.

טהרת הבית חלק א עמ' רפג

ילקוט יוסף שובע שמחות פרק ט סעיף יא וכד

יא. כשמגיע הקורא למילת "וקנינא" יעצור, ויושיט את המטפחת, או העט, לחתן לשם קנין. ואחר כך ימשיך לקרוא, ותוך כדי אמירת "וגם נשבע שבועה וכו'" יושיט ידו לחתן לשבועה, ולתקיעת כף. [וראה להלן סעיף כא עוד בדין שבועה חמורה].

כד. המנהג אצל הספרדים שבעת קריאת הכתובה הרב מסדר הקידושין משביע את החתן בשבועה חמורה ובתקיעת כף, כפי הנאמר בכתובות שלנו. ומנהגינו מיוסד על פי דעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. ויש אומרים שכן המנהג מזמן הרמב"ם. וכן העידו על המנהג: הרדב"ז, המהרי"ט, המבי"ט מהר"י בן לב, המהרשד"ם, המהרימ"ט, המהר"ם אלשיך, מהר"ם חאגיז, המחנה אפרים, מרן החיד"א, ועוד. ולכן מה שיש כמה מראשי הישיבות האשכנזים הקוראים תגר על מנהג הספרדים בזה, ומונעים מהחתן לישבע מחמת חומר השבועה. אינם צודקים בזה כלל, אחר שמנהגינו מיוסד על אדני פז. וכל המשנה ממנהג רבותינו ידו על התחתונה

מנהגינו להשביע שבועה חמורה בקריאת הכתובה

בבית יוסף (אבן העזר סימן א') כתב, שלא החרים רבינו גרשום מאור הגולה שלא לישא אשה על אשתו, אלא עד סוף האלף החמישי. ושכ"כ בשלחן ערוך (סעיף יא) שטוב לתקן בחרמות ונידויים שלא ישא אשה על אשתו. וכן כתב עוד בשלחן ערוך בהלכות חליצה (סימן קסט אות מו), דאף על גב דליכא חרם דרבינו גרשום, שהרי לא גזרו אלא עד סוף האלף החמישי, מכל מקום כל אדם משביעין אותו בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו וכו'. ע"ש. ואמנם בשי למורא (סימן א') העיר, דהיכן מצא הבית שמואל דבר זה שכל אדם משביעין אותו בשעת נישואין שלא ישא אשה על אשתו, וגם המנהג אינו כן. ע"כ. ומבואר שהבין שאת סדר החליצה כתב הב"ש, ולא מרן השלחן ערוך. אך כבר העירו על זה האחרונים שזה אינו, אלא סדר החליצה כתבו מרן עצמו, וכמו שכתבו הלבוש (בפירוש סדר החליצה), ומרן החבי"ב בכנסת הגדולה (סימן קסט הגהות הטור ס"ק עה), והגאון רבי עקיבא איגר בהגהותיו (סימן א').

נמצא שכבר מזמן מרן השלחן ערוך נהגו להשביע את החתן בשבועה חמורה. ובספר נוה שלום (חזן, דיני אישות סעיף ב') כתב, שהמנהג להשביע את החתן בשעת החופה שלא ישא אשה על אשתו אלא אם כן שהתה עשר שנים ולא ילדה, הוא מנהג קדום מזמן הרמב"ם, כמבואר בתשובת הרמב"ם הובאה בספר לב שמח. ע"כ. ומצינו להרבה מגדולי האחרונים שהעידו על מנהגינו לפחות בחמש מאות השנים האחרונות, להשביע את החתן בשבועה חמורה, ובהם, בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן אלף רצב) שכתב, שנהגו עתה להשביע את הבעל על כל תנאי הכתובה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת המבי"ט חלק ב' (סימן נ') בזה"ל: ונשבע בשבועה חמורה ובתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא וכו' לגמור ולקיים כל הכתוב לעיל. ע"כ. וכן כתב בנו בשו"ת מהרי"ט חלק א' (סימן ס' וסימן קיח), שמעשים בכל יום שכותבים בכתובות, שנשבע שלא ישא אחרת עליה בחייה. ע"ש. וכן כתב ביד אהרן אלפנדארי (סימן א') בשם מהר"י בן לב ז"ל, דחרם דרבינו גרשום לא פשט בספרד, והראיה לכך שנהגו לכתוב בכתובות נשבע שלא ישא אשה אחרת עליה, ושכ"כ גם כן הרב משפט צדק. וכן כתב בשו"ת מהרח"ש (סימן מז), שרגילין לכתוב בכתובות שלנו תנאים רבים, ובכללם, שלא ישא אשה אחרת עליה, ולבסוף כדי לגמור ולקיים את כל הנזכר לעיל קנינא מפלוני וכו' ונשבע שבועה חמורה וכו', ומגו דחיילא אשאר תנאים חיילא נמי שלא לישא אחרת. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם (אבן העזר סימן כז), שהיו נשבעין בשבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעין באמת, ועל דעת ג' רבנים מפורסמים, לקיים את כל הכתוב לעיל בלי ערעור כלל ועיקר. ושם (סימן קכז) כתב, שהשבועה נותנת תוקף יתר לכתובה להחמיר בה בכל ספק ספיקא. ע"ש. וכן כתב המהראנ"ח במים עמוקים חלק ב' (סימן סז). וכבר כתבו מהר"י אבולעפייא ומרן החיד"א (בשם הגדולים), שהמהר"י בן לב, ומהרשד"ם ומהרש"ך חשובים בזמננו כהרי"ף הרמב"ם והרא"ש. וכן כתב בספר ויקרא אברהם (בכללים שבסוף הספר). גם מהר"ם אמארילו כתב בסוף ספר תורת חיים למוה"ר חיון שמואל, שמנהגנו לכתוב בכתובות שלנו שהבעל נשבע שלא יגרשנה בעל כרחה ושלא ישא אחרת עליה. וכן כתב מהר"ם אלשיך (סימן עח), ומהר"ם חאגיז (בשתי הלחם סי' כח), והמחנה אפרים (סי' א'). ע"ש.

גם מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן לח אות מח) כתב, שהמנהג פשוט בארץ ישראל שכותבים בכתובה בלשון הזה, ונשבע שבועה חמורה על זה [שלא ישא אשה על אשתו] ועל שאר התנאים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת בית יהודה עייאש (חושן משפט סימן ד') שהבעל מקבל על עצמו בשבועה לקיים כל פרט מהתנאים הנזכרים בכתובה. ובספר ארץ חיים סתהון (אבן העזר סימן א') כתב כן בשם מהר"ח מוצירי, והרב הון יוסף, ומהרי"ד אבולעפייא, והרב כד הקמח, והרב ויקרא אברהם. וכן כתבו החקרי לב (חלק ג' יורה דעה סימן פז), ומהר"ח פלאג'י בחיים ושלום חלק א' (סימן ו'). וכן כתב בשו"ת תעלומות לב חלק ב' (אבן העזר סימן ה') על דברי מרן בסימן א' [טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים על מי שישא אשה על אשתו], שלכן נהגו בערי תוגרמא וארץ ישראל להשביע החתן שלא ישא אחרת עליה כדי לכופו לקיים שבועתו. ע"כ. וכן כתב הגרי"ח בשו"ת רב פעלים חלק ב' (אבן העזר סימן כח), שכן מנהג ארץ ישראל. ע"ש. וגם במרוקו בהרבה מקומות נהגו להשביע, וכמ"ש בשו"ת משפט וצדקה ביעקב חלק א' (סימן סט). ע"ש. וראה במה שהאריך בזה בשו"ת שמע שלמה חלק ה'. ע"ש. [והגאון בעל שאגת אריה (בקונטרס חיי יוסף שבסוף ספר טורי אבן) כתב, דאף שמצד הסברא נראין דברי האומרים שבמקום ביטול מצות פריה ורביה לא גזר רבינו גרשום, מכל מקום עמא דבר להחמיר כדברי האחרונים דאי אפשר להתיר אלא בהסכמת

מאה רבנים. ולאו דוקא מאה רבנים, אלא אפי' בתלמידי חכמים שהגיעו להוראה די. וע"ש שכתב, שאין הדבר מוחלט אצל כל הפוסקים אם חרם דרבינו גרשום קיים גם לאחר האלף החמישי. ע"ש].

היאך לא חשו להשביע מחשש שלא יפרנס ויכבד כראוי והנה יש שהעירו על המנהג, שמאחר והדורות הולכים ויורדים, היאך אפשר להשביע כל אחד, דאם לא יפרנסנה, או שלא יכבדנה כראוי, יעבור על השבועה. ולא נאמרה שבועה זו אלא בדורות קודמים שהיו יראי שמים ויראים משבועות, אבל בזמנינו שבתי הדין ביטלו את כל השבועות המבוארות בשלחן ערוך חושן משפט, למה נחזיק בשבועה דוקא על הכתובה.

אך הגם שיש להשיב על הטענות כאשר יבואר להלן, עם כל זה למרות כל הטענות נגד השבועה, אין בכוחנו לבוא ולבטל מנהג כזה קדום, שיסודו מדברי מרן השלחן ערוך, ולמה נחוש למה שלא חשו הקדמונים. ובאמת ניחזי אנן, האם בזמנם לא היו רבים שלא היו יכולים לעמוד כל ימי חייהם בכבוד האשה, או ליתן לה מזונות כפי כבודה, ועם כל זה לא חשו שמא לא יכבדנה איזה פעם אחת, או לא יתן לה מזונות, האם היו מלאכים בזמנם, ואם כן למה לנו לחוש למה שהקדמונים דור אחר דור לא חשו לו.

ומה שבאמת לא חשו לשבועה חמורה זו, על כרחינו לומר או שאין השבועה מתייחסת לפרט זה שאי אפשר לעמוד בו, והשבועה חלה רק לד' דברים, שהם: שלא ישא אשה על אשתו, שלא יצא לחו"ל בלא ידיעתה, שלא ימשכן תכשיטיה, ולא יגרשנה בעל כרחה (ראה להלן).

ועוד י"ל שכוונת השבועה היא למה שהוא דרך העולם, ובדרך כלל, שהרי בדרך כלל ינהג עמה בכבוד ויתן לה מזונות. ולא יתנהג עמה מנהג של שפחה, שעל ידי שמכינה לו כל צרכיו ומנקה את ביתו יבוא לנהוג בה בזלזול כאחת השפחות. ובפרט שלדעת הרב נחלת שבעה (סי' יב) מה שכתבו בכתובה ואוקיר אינו ענין בפני עצמו, אלא נמשך לפניו ולאחריו, ואוקיר ואכבדך, ובמה, שאפרנסנה לכבדה במלבושים, וכדר"י דקרי למאני מכבדותא. ע"ש. ואמנם בשו"ת בנימין זאב (סי' נ') כתב ואוקיר היינו ואכבדך, על כל פנים ענין הכבוד אינו שייך לפגיעה או דיבור כנגדה, אלא שלא ינהג בה מנהג זלזול.

ועוד, שהרי זה ברור שאם האשה מוחלת בפירוש אינו עובר על שבועתו, וגם אינו צריך התרה על זה. שאל"כ מי שכתבו לו בכתובתו הדירה בארץ ישראל, לא יוכל כל ימיו לעבור להתגורר בחוץ לארץ עד שיתיר את שבועתו, ומבואר באחרונים דרשאי לצאת לחו"ל ודי בהסכמתה. וע"כ דכשהיא מתרצית אין שום שבועה. ואף על פי שיש הרבה פעמים שאין האשה מוחלת על מה שאינו מכבדה כראוי, הנה אם זה דבר שמסתמא לא נשבע אדעתא דהכי, אמרינן אדעתא דהכי לא נשבע, וכמו שכתבו בזה הפוסקים בכיו"ב, ראה בגט פשוט (סימן קיט אות לד). ובמחנה אפרים (סימן ב') שאם לא ילדה אשתו בנים, אינו צריך התרה אף שלא פירש כן בכתובה. ואפילו אם האשה אומרת בפירוש שאינה מוחלת, אם הוא בדבר שאינו מתקבל על הדעת, גם כן י"ל דאדעתא דהכי לא נשבע. וכבר כתב הרדב"ז בחלק א' (סימן תקט) דאורחא דמילתא שבשביל דוחק המזונות מוחלת כל תנאי שבעולם, וכיון דסתם נשים מוחלות, זאת בטלה דעתה אצל כל הנשים. ע"ש. [ועוד יתכן דמה שהתחייב לה הוא רק אם תנהג כדת משה וישראל, כנוסח הכתובה, אבל אם תנהג בדבר אחד לא כפי דת משה וישראל, על זה לא נשבע, וצ"ע].

וגם בדבר שאינו אורחא דמילתא שמוחלת לו, הרי בלאו הכי נחלקו הראשונים אם האיש חייב להשכיר עצמו להביא מזונות לאשתו או לא, שדעת ר"ת (כתובות סג א) שאינו חייב להשכיר את גופו להביא מזונות. ואף שדעת רבינו אליהו שחייב האיש להשכיר את עצמו לפועל להביא מזונות לאשתו. וכ"פ הרמ"א (אהע"ז סי' ע' סעיף ג'), מכל מקום כבר כתב הגר"א שדעת רוב הפוסקים כר"ת. וכל שכן אם האשה נישאת לבן תורה, שעל מנת כן נישאת לו שיביא לה סך זעום מהכולל, וסברה וקיבלה, ובזה יש לומר דלכולי עלמא אין חיוב להשכיר עצמו לפועל להביא לה מזונות. דהוי כמחילה. ואי לא תימא הכי, היאך כל האברכים עוברים על חיוב מזונות, שלדעת הרמב"ם והרבה ראשונים הוא חיוב מן התורה, ודל מהכא השבועה, לכאורה עוברים על דין תורה. ועל כרחנו לומר דהוי כאשה שמחלה על מזונותיה, וסברה וקיבלה. ולפי זה גם על השבועה אינם עוברים. [חלק מהמקורות בענין שבועה זו, הם על פי המבואר בספר משפט הכתובה, שהאריך בזה בטוב טעם ודעת. עש"ב].

דעת גדולי דורינו שליט"א בענין השבועה

וזכורני, שבשנת תשל"ג מרן אאמו"ר סידר קידושין לאחד מתלמידיו, שלמד בישיבת בית התלמוד בירושלים, ובעת שמרן אאמו"ר ערך את השבועה חמורה כפי מנהגינו, ראש הישיבה הגאון הרב שוורצמן שליט"א נזדעק והעיר בכעס למה עושים זאת ומכשילים את החתן לעבור על שבועה חמורה. ובאותה עת עמד לצדו של הרב שוורצמן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, ואמר לו, האם כבודו יודע מה המקור לשבועה זו, והשיב שאינו יודע שום מקור לזה, ואינו מבין זאת. ואז אמר לו הגרב"צ חלק מהמקורות הנ"ל, והסביר לו שמנהגינו מיוסד על פי דעת גדולי הדורות, שהוא בא במקום חרם דרבינו גרשום, ויש לו יסודות איתנים בהלכה, ואין לזלזל במנהג ישראל מדורי דורות, וקיבל הדברים. ועיין בספר משפט הכתובה שהביא בשם מרן אאמו"ר שליט"א, כי חלילה לבטל את מנהג השבועה כלל, ואין לשמוע לקול מערערים אשר כריסם קטנה מצפרני האחרונים הנ"ל. וגם אין לשנות מהשבועה ולצמצמה ממה שעשו בדורות שלנו. ואין להמנע כלל, והרי הוא עצמו משביע את החתנים בכל יום. וכן השיב הגרב"צ אבא שאול שליט"א במכתב בזה"ל: אודות מנהג הספרדים להשביע את החתן בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה, ויש שערערו על זה מחשש שיעבור על השבועה וכו', הנה לענ"ד אין לבטל מנהג הראשונים שקטנם עבה ממתנינו, שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך, [מזמן הרמב"ם ולכל הפחות מזמן מרן השלחן ערוך כנ"ל], ויש ליישב את כל הערותיו, דחשש איסור ביטול השבועה, כיון שהוא מושבע ועומד מהר סיני על שאר כסות ועונה, ואין השבועה חלה בין כך על מה שמושבע ועומד מהר סיני, ואף בכולל כשיטת רוב הראשונים האומרים דבביטול מצוה לא שייך איסור כולל, כמבואר בתוס' (שבועות כד א). ובפרט בשבועה בנ"ד שאינו מוציא אותה בפיו, וגם אין בו הזכרת ה'. והשבועה הזו הועילה רק לענין ד' דברים, שלא ימשכן תכשיטיה, ושלא ישא אשה על אשתו, ולא יגרשנה בעל כרחה, ולא יצא מגבולות ארץ ישראל בלא ידיעתה. ואני יודע אודות כמה אברכים שעמדו לברוח מנשותיהם לחו"ל ומכח שבועה זו אסרתי להם. ולכן ראוי להמשיך במנהגינו כפי מסורת רבותינו ואבותינו, ואני תמה על אותם ראשי ישיבות מאחינו האשכנזים, אשר עורכים חופה וקידושין לתלמידיהם מבני עדות המזרח, ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות אינם מוכרחים לסדר את הכתובה, ויתנו לאחר לעשות כן. עכ"ד. ועוד הביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שלא הסכים עם מנהג כמה מרבני אשכנז שאינם משביעים את החתנים הספרדיים.

ונזדעק עליהם שאי אפשר לחשוב את עצמנו חכמים מחכמי הדורות הקדומים. גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר, שהוא אינו מתנגד לחתן ספרדי שישבע, רק נותן קריאת הכתובה לרב ספרדי והוא יעשה הכל כמנהג. ובקונטרס השבעתי אתכם הוסיף, שאמר לו הגרשז"א לא יכול להיות שראש ישיבה ימנע מהחתן לישבע, שהרי זה מנהג שנהגו כן בכל הדורות, וכל אלה שנהגו לישבע ימשיכו במנהג זה. ע"כ.

אמור מעתה שאין לנו לבטל מנהג הקדמונים שנהגו כן על פי דעת מרן השלחן ערוך, או מזמן הרמב"ם. ופוק חזי במנהגים שנהגו בהם אחינו האשכנזים, ששומרים עליהם בכל משמר וכבבת עיניהם, ואין משנים כי הוא זה ממנהגם, ואילו מנהג של אבותינו שנקבע על פי גדולי הדורות, ארזי לבנון ארזי קומה נ"ע, היאך רוצים לבטלו במחי יד. ואילו הרמ"א היה כותב שבועה זו בודאי שהיו מחזיקים בה כל יוצאי אשכנז, חסידים וליטאים, ולמה אנו לא נחזיק ביתר שאת וביתר עוז במנהגינו המיוסדים על פי דעת מרן זיע"א, וכל גדולי התורה ענקי הרוח הספרדיים.

עין יצחק חלק ג' עמ' שנג

חופת ציון (מוצפי) עמ' רמז

בית חתנים (הרב משה פנירי) חלק א פרק ח סעיף נב עמ' רלד (קישור)

שבועה חמורה

נב. לאחר מכן ימשיך בקריאת הכתובה, וכשיגיע לתיבות "וגם נשבע", יושיט ידו לחתן וישביע אותו לעיני העדים בתקיעת כף[עז], לקיים את כל חיובי הכתובה[עח] (ואם לא ראו העדים את השבעת החתן,

---

לא ראו העדים קבלת הקנין

לבאורה לא גרע מלא קבלו קנין כלל דמהני לקבלו אח"כ, וכ"ש בכה"ג שקבלו אלא שהעדים לא נתנו לבם לזה שיש להכשיר אם יקבלו שוב קנין מהחתן לעיני העדים.

מנהג בני אשכנז

יש הנוהגים לקבל הקנין לאחר הקידושין ולפני החופה, ולאחר מכן חותמים עליה העדים (מהרי"ל הל' נישואין, מהר"ם מינץ סי' קט, מרדכי גטין סי' שמב), וכן הוא מנהג ירושלים (עדות לישראל עמ' יב, וכן היה מנהגו של הגרש"ז אוירבאך זצ"ל הובא באפריון שלמה ובקובץ מבקשי תורה קובץ כז עמ' יד).

ויש הנוהגים לקבל הקנין לאחר מעשה הנישואין, דהיינו בגמר אמירת שבע ברכות הנישואין (הרוקח סי' שנד, מחזור ויטרי עמ' תקפט, ספר האורה עמ' קפב).

ויש נהגו שקבלת הקנין וחתימת העדים נעשים קודם לקידושין (במהר"ם מינץ הנ"ל כתב שכן מנהג פולין, שו"ת שיבת ציון סי' ע, שולחן העזר ח"ב עמ' מה שכן מנהג הונגריה, עדות לישראל שכן מנהג קהלות אשכנז), וישנו מנהג נוסף והוא שהעדים חותמים קודם הקידושין ואילו קבלת הקנין נעשית לאחריהם, ולא חשו בזה למיחזי כשיקרא כיון שעוסקים באותו ענין (מרדכי גטין סי' שמב, וע"ע בשו"ת מהר"י ברונא סי' צד שכתב ליישב המנהג, וגם הגרש"ז אוירבאך זצ"ל שם כתב ליישב שרשאי החתן לשעבד עצמו ונכסיו גם קודם הקידושין, ומצד מיחזי כשיקרא שכתוב שאמר ליה והוי לי לאנתו, אין לחוש שכל זמן שהשטר נמצא אצל מסדר הקידושין ועדיין לא נמסר לחתן לא חשיב עדות כלל. וגם בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' פא לאחר שהביא דברי האג"מ חאה"ע סי' ק שפקפק על המנהג, הביא ראיה למנהג מדברי הריב"ש שהובא בב"י חו"מ סי' נב ומדברי המ"מ פ"ט מאישות הלט"ז, ולכן אם עשו קנין אין לחוש למוקדם).

עז. **שו"ת** שמחה לאיש שם, טוב לישראל להגר"א חיון

ע׳ בהערה פב). **מנהג זה הנהוג אצל רוב ככל הספרדים ובני עדות המזרח, מקורו קדום וכבר מאות בשנים נהגו כן, החל מזמן הרמב״ם ולאחר מכן בזמן מרן הבית יוסף ובזמן המחנה אפרים, החקרי לב, מרן החיד״א והבן איש חי, וכן העידו בעלי ספרי המנהגים בדורות האחרונים**[עט]**; הטעם למנהג היות וחרם דרבינו גרשום שלא לישא יותר מאשה אחת, לא פשט בכל קהלות עדות המזרח, הוצרכו לתקן שבועה לחתן שלא ישא אשה אחרת עליה**[פ].

בתשובות שבסוף הספר ד׳ יח, שיש להשביעו תוך כדי קריאת תיבת ״וגם נשבע החתן הנזכר״.

עח. **שבט** בנימין סי׳ שא, שבכתובות של צפת וירושלים שכותבים חיוב הכתובה עם התנאים בשטר אחד מבלי להפסיק ביניהם, ובסוף כתוב קנין ושבועה לקיים כל הנ״ל, נראה שהשבועה חוזרת על כל חיובי הכתובה, והביא דבריו בארץ חיים אה״ע סי׳ סו, וע׳ בהערה פב. ונראה שאע״פ שבתחלה לא תקנו שבועה אלא שלא יגרשנה בעל כורחה ולא ישא אחרת עליה, אח״כ גלגלו השבועה גם על שאר התנאים (הגר״ח נאה בשיעורי תורה עמ׳ שא).

עט. **כן** מוכח מדברי הלב שמח סי׳ ב שכבר בזמן הרמב״ם נהגו להשביע החתן שלא ישא אשה אחרת על אשתו, וכ״כ הנוה שלום אב״ד אלכסנדריה בדיני אישות סעיף ב, ובשו״ת משפטי עוזיאל ח״ב אה״ע סי׳ פא, שנהגו בזה כבר בזמן הרמב״ם והרשב״א. וכן מבואר בדברי מרן בשו״ע בסדר החליצה המובא אחרי סי׳ קסט בסעיף מו, שיש להשביע החתן בעת הנישואין שלא ישא על אשתו, וכן מבואר בשו״ת הרדב״ז ח״ד אלף רצ״ב, במבי״ט ח״א סי׳ קא, במחנה אפרים סי׳ א, בדברי מרן החיד״א בשו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ לח אות מח, בחקרי לב ח״ג יו״ד סי׳ פז, בתעלומות לב ח״ב אה״ע סי׳ ה, בשו״ת חיים ושלום ח״א סי׳ ו, בשו״ת רב פעלים ח״ב אה״ע סי׳ כח, בשו״ת הון יוסף ס״ס א, בארץ חיים אה״ע סי׳ סו סעיף א, בנהר מצרים בהלכות כתובות אות יד, ובנתיבי עם לסי׳ סו סעיף יא.

פ. **כן** מוכח מדברי השו״ע אה״ע סי׳ א מסמיכות הסעיפים י, יא, יב, וכמבואר ביד אהרן שם בהגב״י, וכן משמע מערוך השולחן סקל״ב, וכן

ע׳ בהערה פב). **מנהג זה הנהוג אצל רוב ככל הספרדים ובני עדות המזרח, מקורו קדום וכבר מאות בשנים נהגו כן, החל מזמן הרמב״ם ולאחר מכן בזמן מרן הבית יוסף ובזמן המחנה אפרים, החקרי לב, מרן החיד״א והבן איש חי, וכן העידו בעלי ספרי המנהגים בדורות האחרונים**[עט]**; הטעם למנהג היות וחרם דרבינו גרשום שלא לישא יותר מאשה אחת, לא פשט בכל קהלות עדות המזרח, הוצרכו לתקן שבועה לחתן שלא ישא אשה אחרת עליה**[פ].

בתשובות שבסוף הספר ד׳ יח, שיש להשביעו תוך כדי קריאת תיבת ״וגם נשבע החתן הנזכר״.

עח. **שבט** בנימין סי׳ שא, שבכתובות של צפת וירושלים שכותבים חיוב הכתובה עם התנאים בשטר אחד מבלי להפסיק ביניהם, ובסוף כתוב קנין ושבועה לקיים כל הנ״ל, נראה שהשבועה חוזרת על כל חיובי הכתובה, והביא דבריו בארץ חיים אה״ע סי׳ סו, וע׳ בהערה פב. ונראה שאע״פ שבתחלה לא תקנו שבועה אלא שלא יגרשנה בעל כורחה ולא ישא אחרת עליה, אח״כ גלגלו השבועה גם על שאר התנאים (הגר״ח נאה בשיעורי תורה עמ׳ שא).

עט. **כן** מוכח מדברי הלב שמח סי׳ ב שכבר בזמן הרמב״ם נהגו להשביע החתן שלא ישא אשה אחרת על אשתו, וכ״כ הנוה שלום אב״ד אלכסנדריה בדיני אישות סעיף ב, ובשו״ת משפטי עוזיאל ח״ב אה״ע סי׳ פא, שנהגו בזה כבר בזמן הרמב״ם והרשב״א. וכן מבואר בדברי מרן בשו״ע בסדר החליצה המובא אחרי סי׳ קסט בסעיף מו, שיש להשביע החתן בעת הנישואין שלא ישא על אשתו, וכן מבואר בשו״ת הרדב״ז ח״ד אלף רצ״ב, במבי״ט ח״א סי׳ קא, במחנה אפרים סי׳ א, בדברי מרן החיד״א בשו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ לח אות מח, בחקרי לב ח״ג יו״ד סי׳ פז, בתעלומות לב ח״ב אה״ע סי׳ ה, בשו״ת חיים ושלום ח״א סי׳ ו, בשו״ת רב פעלים ח״ב אה״ע סי׳ כח, בשו״ת הון יוסף ס״ס א, בארץ חיים אה״ע סי׳ סו סעיף א, בנהר מצרים בהלכות כתובות אות יד, ובנתיבי עם לסי׳ סו סעיף יא.

פ. **כן** מוכח מדברי השו״ע אה״ע סי׳ א מסמיכות הסעיפים י, יא, יב, וכמבואר ביד אהרן שם בהגב״י, וכן משמע מערוך השולחן סקל״ב, וכן

נג. יש מרבני דורינו שבאו לערער על מנהג זה[פא], ויש מהם שהגדילו לעשות ואינם משביעים חתן ספרדי ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם אינם רוצים להשביע את החתן בעצמם, יתנו לרב ספרדי שיקרא את הכתובה וישביע אותו. ובפרט שיש ליישב את כל ההערות והערעורים שעל המנהג[פב].

מוכח מדברי החיים ושלום והרב פעלים שם, ומשדי חמד מערכת אישות סי׳ ב עמ׳ 243-4, וכן מפורש להדיא בשיעורי תורה להגר״ח נאה עמ׳ שא, ובנהר מצרים הלכות פו״ר ואישות אות ב.

פא. **מאמר** הגר״מ מאזוז שליט״א בירחון אור תורה (גליון כב - שו, גליון כג - לב), ותוכן דבריו שאין צורך לכלול ולהשביע את החתן על כל חיובי הכתובה, ואם לא יפרנסה ולא יכבדנה כראוי לה, יעבור על איסור דאורייתא, ועוד שבזמנינו שאין העם יראים מחומר שבועות וביטלו בתי הדין את כל השבועות המפורשות בשו״ע חו״מ, יש לבטל גם את עיקר השבועה, ועוד שכיום החוק אוסר לישא שתי נשים וא״כ אין צורך בשבועה כלל.

פב. **לגבי** הטענה שהחתן עשוי לעבור בכל יום על איסור דאורייתא אם לא יפרנסה ויכבדנה כראוי, הנה מבואר באחרונים ששבועה זו שמשביעין את החתן בתקיעת כף, כיון שאין בה לא שם ולא כינוי והוא מושבע מפי אחרים, ואינו עונה אמן ולא מרכין ראשו, אין כאן חומר שבועה דאורייתא ואינה אלא מדרבנן (וע׳ מ״ש להלן פ״ט הערה נט). כ״כ בשו״ת עבודת השם (חאה״ע ס״ס כז), בחקרי לב (ח״ג יו״ד סי׳ פז), המהר״ח פאלאג׳י בשו״ת חיים ושלום (סי׳ ו), טוב לישראל למהר״א חיון (ד׳ יח ע״ב), מהר״י אבולעפיא בפני יצחק (ח״ב ד׳ סב ע״ב), בטהרת הבית (ח״א סי׳ ה הערה יח עמ׳ רפג), ובשו״ת יבי״א (ח״ז אה״ע סי׳ ב אות ג).

נמצא א״כ שהשבועה באה רק כדי לאיים על החתן לקיים כל התנאים, ואין לנו לשנות ממנהג אבותינו שנהגו כבר מזמן מרן והמבי״ט ועד היום להשביע את החתן. וכן היה מנהגו של מו״ר הגרב״צ אבא שאול (שליט״א) זצ״ל להקפיד על זה, וחייב כל חתן ספרדי לישבע וגם את אותם שלא הסכימו מתחילה לישבע. ועתה נתפרסם בשו״ת קול אליהו חאה״ע סי׳ א מכתבו של הגרב״צ אבא שאול לגדול אחד, בו כתב ליישב המנהג לישבע, וגם יצא חוצץ כנגד אותם רבנים אשכנזים שאינם משביעים חתן ספרדי ואינם מוכנים

לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים, וסיים שאם רוצים בברכות, אינם מוכרחים לסדר את הכתובה ויתנו לאחרים לעשות כן. עכת"ד. וידוע שגדולים מרבני אשכנז בדורינו מניחים לחתן ספרדי לנהוג כמנהגו, ואף אם כובדו בסידור הקידושין, הניחו לרב ספרדי לקרוא את הכתובה ולהשביע את החתן ומהם הגרש"ז אוירבאך זצ"ל ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א.

יש בכתובה שבועה ולא השביעו

במכתבו של הראש"ל הגר"א בקשי דורון שליט"א, בו העיר על כמה מפרטי הדינים שהבאנו, כתב שאם חתמו העדים על כתובה שכתוב בה "וגם נשבע החתן שבועה חמורה" ולמעשה לא השביעוהו, שקר הוא ועל שקר מעידים בחתימתם, וכשהעיר לראש ישיבה אחד שלא רצה להשביע, העביר הלה קו על תיבות אלו מבלי לקיים את המחק, ויצא שכרו בהפסדו. עכת"ד. ולכאורה יש להכשיר כתובה זו בדיעבד, דומיא דכתובה שכתוב בה "דחזי לכי מדאורייתא" שהדין שיעבירו קולמוס על תיבת מדאורייתא וא"צ בקיום וכמ"ש לעיל הערה א, דה"נ כיון שיש כמה עדות מבני ספרד שאינם נשבעים, יתלו הבית דין שמחקוה מפני שבטעות נתנה לו כתובה בנוסח הזה, וגם לא דמי להיכא שהיה כתוב קנין בכתובה ולא קנו מידו דשאני התם שאין כתובה ללא קנין וזהו שקר בדבר שהוא מגופו של שטר משא"כ שבועה שאינה אלא דבר צדדי, אמנם י"ל דגם לא דמי לתיבת דאורייתא שאינה שקר ממש שהרי יש סוברים כך ואיכא למיתלי שטעו ונתנו לו כתובה כאותה שיטה והעדים לא באו להעיד אלא על מה שראו עיניהם ושמעה אזנם שהחתן דנן הסכים להתחייב על שעבודי הכתובה והסכומים משא"כ לגבי שבועה שכתוב שהחתן נשבע ונמצאו מעידים על שקר. אמנם אם העבירו קולמוס על תיבות אלו קודם החתימה ללא קיום, פשוט שיש להכשיר שהרי לא היה שקר בשטר בשעת החתימה, ואף שאין על זה קיום הרי כל קיום לרעת האשה שאין בו חשש לזיוף אינו בדין שיפסול הכתובה, ע' באורחות רבנו הקה"י (ח"ה עמ' מד - מה) שפעמים העביר קולמוס ולא קיים ונתן טעם לדבר כי הכל רואים מה שנמחק (ברור שהמדובר שם הוא באופנים שאין בו חשש לזיוף מצד האשה). ומ"מ ברור שמלכתחלה קודם לחתימת העדים, יש לקיים את העברת הקולמוס ולכתוב: תיבות וגם נשבע החתן שבועה חמורה עד באמת, הועבר עליהם קולמוס ודין קיומה.

ואם נזכרו לאחר החתימה, אין תקנה אלא ע"י שישביעוהו עתה בפני אותם העדים, ואין לחוש למיחזי כשיקרא שהעדים מעידים שנשבע והאמת לא כן, וכמ"ש המרדכי הובא

חתימה על הכתובה

נד. לאחר קריאת הכתובה, יחתמו עליה שני עדים כשרים[פג] - אותם צריך לייחד הרב מסדר הקידושין, והמנהג בדרך כלל שעדי

ברמ"א סי' סו שאותם החותמין בכתובה לפני הקידושין לאו שפיר עבדי משום מיחזי כשיקרא, שהרי מצינו להש"ך (בחו"מ סי' לט סקל"ח) שגם אם כתבו וחתמו קודם שיבוא לידי מעשה, כיון שהמעשה עומד להתקיים ליכא משום מיחזי כשיקרא. ועוד שהיכא שעיקר השטר הוא אמת והמיחזי כשיקרא הוא בדבר צדדי, ס"ל לר"ת (בתוס' גטין פ ע"א ד"ה שם) לגבי שינה מקום הלידה בגט, שאין השטר נפסל כשנשתנה בו דבר שאינו צריך, ובנד"ד שהשבועה אינה מעיקר השטר ואפשר היה להשביעו בנפרד מבלי להזכיר זאת בכתובה, יש להורות שישביעו החתן עתה בפני אותם העדים, ועי"כ להכשיר הכתובה, ואם אינו מוכן לישבע יכתבו חדשה ויקרעו את הישנה.

מצוי טובא כשמסדרי החופה הם רבנים מיוצאי אשכנז, וגם בעריכת חופה לחתן ספרדי נוהגים שקבלת הקנין מיד החתן וחתימת העדים על הכתובה נעשים לפני הקידושין (כמו שנתבאר לעיל הערה עו), ולצערינו היות וחלקם אינו משביע את החתן, הרי שחזרנו שוב למצב הנידון שמופיעה שבועה בכתובה ולא השביעו את החתן, ולהאמור יש להשביעו בשעת קריאת הכתובה או לאחריה.

לא ראו העדים השבעת החתן

לכאורה לא גרע מלא נשבע כלל דמהני לישבע אח"כ, וכ"ש בכה"ג שנשבע אלא שהעדים לא נתנו לבם לזה - שיש להכשיר אם ישביעוהו שוב לעיני העדים.

פג. **חתימת** העדים מחוייבת מן הדין, כדמוכח מדברי הרמ"א (סי' סו ס"א) שכתב שאין לעדים לחתום על הכתובה אלא לאחר שקבל החתן קנין לפניהם, וכ"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סי' צד) שהנוהגים לקבל קנין ואין חותמין עד אחר כמה ימים, נמצא שאינו נותן לכלה אלא ניירא בעלמא ולא סמכא דעתה, ואם בא עליה אח"כ הוי בעילת זנות, וכ"כ ביפה ללב (ח"ד סי' נה סק"ו) שכתיבת כתובה היינו לחתום בה, וכן מבואר בתשובת הרדב"ז (ח"ד סי' קעד) שנשאל אודות המנהג במצרים שכותבין הכתובה ובליל החופה נוטלין קנין מהחתן על תנאי הכתובה, ולפעמים

שלא לבטל המנהג להשביע שבועה חמורה

ומעתה אין לנו לבטל מנהג הקדמונים להשביע את החתן שבועה חמורה בכתובה. והנה מקור המנהג להשביע את החתן שבועה חמורה, הוא על פי המבואר בבית יוסף (אבן העזר סימן א'), שלא החרים רבינו גרשום מאור הגולה שלא לישא אשה על אשתו, אלא עד סוף האלף החמישי. ושכ"כ בשלחן ערוך (סעיף יא) שטוב לתקן בחרמות ונידויים שלא ישא אשה על אשתו. וכן כתב עוד בשלחן ערוך בהלכות חליצה (סימן קסט אות מו), דאף על גב דליכא חרם דרבינו גרשום, שהרי לא גזרו אלא עד סוף האלף החמישי, מכל מקום כל אדם משביעין אותו בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו וכו'. ע"ש. ואמנם בשי למורא (סימן א') העיר, דהיכן מצא הבית שמואל דבר זה שכל אדם משביעין אותו בשעת נישואין שלא ישא אשה על אשתו, וגם המנהג אינו כן. ע"כ. ומבואר שהבין שאת סדר החליצה כתב הב"ש, ולא מרן השלחן ערוך. אך כבר העירו על זה האחרונים שזה אינו, אלא סדר החליצה כתבו מרן עצמו, וכמו שכתבו הלבוש (בפירוש סדר החליצה), ומרן החבי"ב בכנסת הגדולה (סימן קסט הגהות הטור ס"ק עה), והגאון רבי עקיבא איגר בהגהותיו (סימן א').

נמצא שכבר מזמן מרן השלחן ערוך נהגו להשביע את החתן בשבועה חמורה. ובספר נוה שלום (חזן, דיני אישות סעיף ב') כתב, שהמנהג להשביע את החתן בשעת החופה שלא ישא אשה על אשתו אלא אם כן שהתה עשר שנים ולא ילדה, הוא מנהג קדום מזמן הרמב"ם, כמבואר בתשובת הרמב"ם הובאה בספר לב שמח. ע"כ.

ומצינו להרבה מגדולי האחרונים שהעידו על מנהגינו לפחות בחמש מאות השנים האחרונות, להשביע את החתן בשבועה חמורה, ובהם, בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן אלף רצב) שכתב, שנהגו עתה להשביע את הבעל על כל תנאי הכתובה. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת המבי"ט חלק ב' (סימן נ') בזה"ל: ונשבע בשבועה חמורה ובתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא וכו' לגמור ולקיים כל הכתוב לעיל. ע"כ.

וכן כתב בנו בשו"ת מהרי"ט חלק א' (סימן ס' וסי' קיח), שמעשים בכל יום שכותבים בכתובות, שנשבע שלא ישא אחרת עליה בחייה. ע"ש.

וכן כתב ביד אהרן אלפנדארי (סימן א') בשם מהר"י בן לב ז"ל, דחרם דרבינו גרשום לא פשט בספרד, והראיה לכך שנהגו לכתוב בכתובות נשבע שלא ישא אשה אחרת עליה, ושכ"כ גם כן הרב משפט צדק.

וכן כתב בשו"ת מהרח"ש (סימן מז), שרגילין לכתוב בכתובות שלנו תנאים רבים, ובכללם, שלא ישא אשה אחרת עליה, ולבסוף כדי לגמור ולקיים את כל הנזכר לעיל קנינא מפלוני וכו' ונשבע שבועה חמורה וכו', ומגו דחיילא אשאר תנאים חיילא נמי שלא לישא אחרת. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם (אבן העזר סימן כז), שהיו נשבעין בשבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעין באמת, ועל דעת ג' רבנים מפורסמים, לקיים את כל הכתוב לעיל בלי ערעור כלל ועיקר. ושם (סימן קכז) כתב, שהשבועה נותנת תוקף יתר לכתובה להחמיר בה בכל ספק ספיקא. ע"ש. וכן כתב המהראנ"ח במים עמוקים חלק ב' (סימן סז).

וכבר כתבו מהר"י אבולעפייא ומרן החיד"א (בשם הגדולים), שהמהר"י בן לב, ומהרשד"ם ומהרש"ך חשובים בזמננו כהרי"ף הרמב"ם והרא"ש. וכן כתב בספר ויקרא אברהם (בכללים שבסוף הספר).

גם מהר"ם אמאריליו כתב בסוף ספר תורת חיים למוה"ר חיון שמואל, שמנהגנו לכתוב בכתובות שלנו שהבעל נשבע שלא יגרשנה בעל כרחה ושלא ישא אחרת עליה. וכן כתב מהר"ם אלשיך (סימן עח), ומהר"ם חאגיז (בשתי הלחם סימן כח), והמחנה אפרים (סימן א'). ע"ש.

גם מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן לח אות מח) כתב, שהמנהג פשוט בארץ ישראל שכותבים בכתובה בלשון הזה, ונשבע שבועה חמורה על זה [שלא ישא אשה על אשתו] ועל שאר התנאים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת בית יהודה עייאש

(חושן משפט סימן ד') שהבעל מקבל על עצמו בשבועה לקיים כל פרט מהתנאים הנזכרים בכתובה. ובספר ארץ חיים סתהון (אבן העזר סימן א') כתב כן בשם מהר"ח מוצירי, והרב הון יוסף, ומהרי"ד אבולעפייא, והרב כד הקמח, והרב ויקרא אברהם. וכן כתבו החקרי לב (חלק ג' יורה דעה סימן פז), ומהר"ח פלאג'י בחיים ושלום חלק א' (סימן ו'). וכן כתב בשו"ת תעלומות לב חלק ב' (אבן העזר סימן ה') על דברי מרן בסימן א' [טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים על מי שישא אשה על אשתו], שלכן נהגו בערי תוגרמא וארץ ישראל להשביע החתן שלא ישא אחרת עליה כדי לכופו לקיים שבועתו. ע"כ. וכן כתב הגרי"ח בשו"ת רב פעלים חלק ב' (אבן העזר סימן כח), שכן מנהג ארץ ישראל. ע"ש. וגם במרוקו בהרבה מקומות נהגו להשביע, וכמו שכתב בשו"ת משפט וצדקה ביעקב חלק א' (סימן סט). ע"ש. וכן מצאו בכתובתו של הרב ויאמר יצחק. וראה במה שהאריך בזה בשו"ת שמע שלמה חלק ה'. ע"ש. [והגאון בעל שאגת אריה (בקונטרס חיי יוסף שבסוף ספר טורי אבן) כתב, דאף שמצד הסברא נראין דברי האומרים שבמקום ביטול מצות פריה ורביה לא גזר רבינו גרשום, מכל מקום עמא דבר להחמיר כדברי האחרונים דאי אפשר להתיר אלא בהסכמת מאה רבנים. ולאו דוקא מאה רבנים, אלא אפילו בתלמידי חכמים שהגיעו להוראה די. וע"ש שכתב, שאין הדבר מוחלט אצל כל הפוסקים אם חרם דרבינו גרשום קיים גם לאחר האלף החמישי. ע"ש].

היאך לא חששו להשביע מחשש שלא יפרנס ויכבד כראוי

והנה יש שהעירו על המנהג, שמאחר והדורות הולכים ויורדים, היאך אפשר להשביע כל אחד, דאם לא יפרנסנה, או שלא יכבדנה כראוי, יעבור על השבועה. ולא נאמרה שבועה זו אלא בדורות קודמים שהיו יראי שמים ויראים משבועות, אבל בזמנינו שבתי הדין ביטלו את כל השבועות המבוארות בשלחן ערוך חושן משפט, למה נחזיק בשבועה דוקא על הכתובה.

אך הגם שיש להשיב על הטענות כאשר יבואר להלן, עכ"ז למרות כל הטענות נגד השבועה, אין בכוחנו לבוא ולבטל מנהג כזה קדום, שיסודו מדברי מרן הש"ע, ואין נחוש למה שלא חשו הקדמונים. ובאמת ניחזי אנן, האם בזמנם לא היו רבים שלא היו יכולים לעמוד כל ימי חייהם בכבוד האשה, או ליתן לה מזונות כפי כבודה, ועם כל זה לא חשו שמא לא יכבדנה איזה פעם אחת, או לא יתן לה מזונות, האם היו מלאכים בזמנם, ואם כן למה לנו לחוש למה שהקדמונים לא חשו לו.

ומה שבאמת לא חשו לשבועה חמורה זו, על כרחנו לומר או שאין השבועה מתייחסת לפרט זה שאי אפשר לעמוד בו, והשבועה חלה רק לד' דברים, שהם: שלא ישא אשה על אשתו, שלא יצא לחו"ל בלא ידיעתה, שלא ימשכן תכשיטיה, ולא יגרשנה בעל כרחה (ראה להלן).

ועוד י"ל שכוונת השבועה היא למה שהוא דרך העולם, ובדרך כלל, שהרי בדרך כלל ינהג עמה בכבוד ויתן לה מזונות. ולא יתנהג עמה מנהג של שפחה, שעל ידי שמכינה לו כל צרכיו ומנקה את ביתו יבוא לנהוג בה בזלזול כאחת השפחות. ובפרט שלדעת הרב נחלת שבעה (סי' יב) מה שכתבו בכתובה ואוקיר אינו ענין בפני עצמו, אלא נמשך לפניו ולאחריו, ואוקיר ואכבדך, ובמה, שאפרנסנה לכבדה במלבושים, וכדר"י דקרי למאני מכבדותא. ע"ש. ואמנם בשו"ת בנימין זאב (סי' נ') כתב ואוקיר היינו ואכבדך, עכ"פ ענין הכבוד אינו שייך לפגיעה או דיבור כנגדה, אלא שלא ינהג בה מנהג זלזול.

ועוד, שהרי זה ברור שאם האשה מוחלת בפירוש אינו עובר על שבועתו, וגם אינו צריך התרה על זה. שאל"כ מי שכתבו לו בכתובתו הדירה בארץ ישראל, לא יוכל כל ימיו לעבור להתגורר בחוץ לארץ עד שיתיר את שבועתו, ומבואר באחרונים דרשאי לצאת לחו"ל ודי בהסכמתה. וע"כ דכשהיא מתרצית אין שום שבועה. ואף על פי שיש הרבה פעמים שאין האשה מוחלת על מה שאינו מכבדה כראוי, הנה אם זה דבר שמסתמא לא נשבע אדעתא דהכי, אמרינן אדעתא דהכי לא נשבע, וכמו שכתבו בזה הפוסקים בכיו"ב, ראה בגט פשוט (סימן קיט אות לד). ובמחנה אפרים (סימן ב') שאם לא ילדה אשתו בנים, אינו צריך התרה אף שלא פירש כן בכתובה. ואפילו אם האשה אומרת בפירוש שאינה מוחלת.

אם הוא בדבר שאינו מתקבל על הדעת, גם כן י"ל דאדעתא דהכי לא נשבע. וכבר כתב הרדב"ז בחלק א' (סימן תקט) דאורחא דמילתא שבשביל דוחק המזונות מוחלת כל תנאי שבעולם, וכיון דסתם נשים מוחלות, זאת בטלה דעתה אצל כל הנשים. ע"ש. [ועוד יתכן דמה שהתחייב לה הוא רק אם תנהג כדת משה וישראל, כנוסח הכתובה, אבל אם תנהג בדבר אחד לא כפי דת משה וישראל, על זה לא נשבע, וצ"ע].

וגם בדבר שאינו אורחא דמילתא שמוחלת לו, הרי בלאו הכי נחלקו הראשונים אם האיש חייב להשכיר עצמו להביא מזונות לאשתו או לא, שדעת ר"ת (כתובות סג.) שאינו חייב להשכיר את גופו להביא מזונות. ואף שדעת רבינו אליהו שחייב האיש להשכיר את עצמו לפועל להביא מזונות לאשתו. וכ"פ הרמ"א (אהע"ז סימן ע' סעיף ג'), מכל מקום כבר כתב הגר"א שדעת רוב הפוסקים כר"ת. וכל שכן אם האשה נישאת לבן תורה, שעל מנת כן נישאת לו שיביא לה סך זעום מהכולל, וסברה וקיבלה, ובזה יש לומר דלכולי עלמא אין חיוב להשכיר עצמו לפועל להביא לה מזונות. דהוי כמחילה. ואי לא תימא הכי, היאך כל האברכים עוברים על חיוב מזונות, שלדעת הרמב"ם והרבה ראשונים הוא חיוב מן התורה, ודל מהכא השבועה, לכאורה עוברים על דין תורה. ועל כרחנו לומר דהוי כאשה שמחלה על מזונותיה, וסברה וקיבלה. ולפי זה גם על השבועה אינם עוברים. [חלק מהמקורות בענין שבועה זו, הם על פי המבואר בספר משפט הכתובה, שהאריך בזה בטוב טעם ודעת. עש"כ].

ובניסן תשל"ג מרן אאמו"ר סידר קידושין לאחד מתלמידיו, שלמד בישיבת בית התלמוד בירושלים, ובעת שמרן אאמו"ר ערך את השבועה חמורה כפי מנהגינו, הרה"ג רבי דב שוורצמן זיע"א נזדעק והעיר בכעס ברבים שמכשילים את החתן לעבור על שבועה חמורה. ועמד שם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, ואמר לו, האם כבודו יודע מה המקור לשבועה זו, והשיב שאינו יודע מקור לזה, ואינו מבין זאת. ואז אמר לו הגרב"צ חלק מהמקורות הנ"ל, והסביר לו שמנהגינו מיוסד על פי דעת גדולי הדורות, ויסוד המנהג בא במקום חרם דרבינו גרשום, ואין לזלזל במנהג ישראל המובא בב"י וברדב"ז, והוא מנהג קדום מדורי דורות. ועיין בספר משפט הכתובה שהביא בשם מרן אאמו"ר זיע"א, כי חלילה לבטל את מנהג השבועה כלל, ואין לשמוע לקול מערערים אשר כריסם קטנה מצפרני האחרונים הנ"ל. וגם אין לשנות מהשבועה ולצמצמה ממה שעשו בדורות שלנו. ואין להמנע כלל, והרי הוא עצמו משביע את החתנים בכל יום.

וכן השיב הגרב"צ אבא שאול זצ"ל במכתב בזה"ל:

אודות מנהג הספרדים להשביע את החתן בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה, ויש שערערו על זה מחשש שיעבור על השבועה וכו', הנה לענ"ד אין לבטל מנהג הראשונים שקטנם עבה ממתנינו, שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך, [מזמן הרמב"ם ולכל הפחות מזמן מרן הש"ע כנ"ל], ויש ליישב את כל הערותיו, דחשש איסור ביטול השבועה, כיון שהוא מושבע ועומד מהר סיני על שאר כסות ועונה, ואין השבועה חלה בין כך על מה שמושבע ועומד מהר סיני, ואף בכולל כשיטת רוב הראשונים האומרים דבביטול מצוה לא שייך איסור כולל, כמבואר בתוס' (שבועות כד.). ובפרט בשבועה בנ"ד שאינו מוציא אותה בפיו, וגם אין בו הזכרת ה'. והשבועה הזו הועילה רק לענין **ד' דברים**, שלא ימשכן תכשיטיה, ושלא ישא אשה על אשתו, ולא יגרשנה בעל כרחה, ולא יצא מגבולות ארץ ישראל בלא ידיעתה. ואני יודע אודות כמה אברכים שעמדו לברוח מנשותיהם לחו"ל ומכח שבועה זו אסרתי להם. ולכן ראוי להמשיך במנהגינו כפי מסורת רבותינו ואבותינו, ואני תמה על אותם ראשי ישיבות מאחינו האשכנזים, אשר עורכים חופה וקידושין לתלמידיהם מבני עדות המזרח, ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות אינם מוכרחים לסדר את הכתובה, ויתנו לאחר לעשות כן. עכ"ד.

ובקונט' השבעתי אתכם הביא בשם הגרי"ש אלישיב זיע"א שלא הסכים עם כמה מהרבנים האשכנזים שאינם משביעים את החתנים הספרדיים, ונזדעק עליהם שא"א לחשוב על עצמנו חכמים מחכמי הדורות הקדומים. גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר, שהוא אינו מתנגד לחתן ספרדי שישבע, רק נותן קריאת הכתובה לרב ספרדי והוא יעשה הכל כמנהג. והוסיף בקונטרס הנ"ל, שאמר לו הגרשז"א: לא יכול להיות שראש ישיבה ימנע מהחתן לישבע, שהרי זה מנהג שנהגו כן בכל הדורות, וכל אלה שנהגו לישבע ימשיכו במנהג זה. ע"כ.

אמור מעתה שאין לנו לבטל מנהג הקדמונים שנהגו

כן על פי דעת מרן הש"ע, או מזמן הרמב"ם. ופוק חזי במנהגים שנהגו בהם אחינו האשכנזים, ששומרים עליהם בכל משמר וכבבת עיניהם, ואין משנים כי הוא זה ממנהגם, ואילו מנהג של אבותינו שנקבע על פי גדולי הדורות, ארזי לבנון ארזי קומה נ"ע, היאך רוצים לבטלו במחי יד. ואילו הרמ"א היה כותב שבועה זו בודאי שהיו מחזיקים בה כל יוצאי אשכנז, חסידים וליטאים, ולמה אנו לא נחזיק ביתר שאת וביתר עוז במנהגינו המיוסדים על פי דעת מרן זיע"א, וכל גדולי התורה ענקי הרוח הספרדיים.

ומכאן יש להעיר עמ"ש בקובץ מבקשי תורה (כרך ח קובץ מ עמ' יח) לבטל מנהג הספרדים להשבע בכתובה. ע"ש. והכותב התעלם מכל המקורות הנ"ל, והרי מנהג זה הונהג כבר בדורו של הרמב"ם.

על חתן ספרדי להקפיד לקחת כתובה ספרדית

ולפני שנים היו כמה רבנויות נותנים כתובות לחתנים

ספרדים, שכתוב בהם דחזי ליכי מדאורייתא, עד שמרן אאמו"ר עורר על כך, וכיום שינו הדבר, שהרי דעת מרן השלחן ערוך דכתובה הוי מדרבנן, וכדעת הרמב"ם (פרק י' מהלכות אישות) דכתובת בתולה וכל שכן אלמנה היא מדרבנן. וכן דעת הרי"ף, והראב"ד, והרמב"ן, והרשב"א, והריטב"א, והר"ן, והרב המגיד, ורבינו חננאל, ורבינו שמחה, והמאירי, ורבינו ישעיה הראשון. וכולם חולקים על סברת ר"ת ור"י דסבירא להו דכתובה דאורייתא. והילכך הני דכתבי דחזו ליכי מדאורייתא, טעותא היא [ודלא כמו שכתב הרא"ש בפרט זה]. וכמו שכתב כן הרמב"ן, ומחמת לשון זה אינה גובה כולו, אלא שעדיין גובה בתקנת חכמים כאילו לא כתב לה כלום. וכן דעת הריב"ש (סימן סו). לפיכך על חתן ספרדי להקפיד לקחת כתובה ספרדית שלא כתוב בה דחזו ליכי מדאורייתא. שהרי הרמב"ן והר"ן כתבו, שאם כתב דחזו ליכי מדאורייתא, אין כל תוקף לכתובה, וכתובה פסולה היא, שהרי מדאורייתא לא מחייב ליה מידי, ורק במקום שאין כותבין גובה מתקנת חכמים. ולכן אף שבכתובה של נוסח אשכנז כתוב דחזו ליכי מדאורייתא, על רבני הספרדים בכל אתר ואתר לעמוד על המשמר לכתוב כתובה ספרדית כפי דעת כל גדולי הפוסקים הנ"ל. דהיינו דחזי ליכי בלבד, שאם לא כן נמצא כשוהה עם אשתו בלא כתובה, שהרי כתובה פסולה היא. וכמבואר דין זה באורך בשו"ת יביע אומר חלק ג' (חלק אבן העזר סימן יב). ושם האריך הרחיב בדעת הפוסקים ראשונים ואחרונים בעיקר דין כתובה אי הוי מדאורייתא או מדרבנן, ואם גובה מכסף צורי או מכסף מדינה. ע"ש.

ושוב ראיתי בפסקי דין רבניים חלק ט' (עמוד 158) שדן באחד שנישא על פי כתובה אשכנזית, שיש בה חרם דרבינו גרשום, והיה מי שרצה לדמות זאת למה שנפסק בשו"ע חו"מ (סי' ס"א סי"ג): מי שטוען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ, ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים, אין שומעין לו. ומקור הדין מתשובת הרשב"א (סי' תרכ"ט), דחזקה שהעידו עדים בע"פ, ועל פיו חתמו בו, ואם אין אתה אומר כן לא הנחת חיוב לעם הארץ, ולא על הנשים, שכולם יטענו כן, ואין אלו אלא דברי תימה, אבל מה אעשה שכבר הורה זקן [רבינו מאיר] ויושב בישיבה חכם עם איש שיבה, עכ"ל. ועל זה כתב מרן הב"י: ואיני יודע למה נחבא אל הכלים משום דחזא גברא, כיון דתיובתא לא חזא, ולענין הלכה ס"ל כדברי הרשב"א, משום דאם לא כן לא שבקת חיי, דכל עמי הארץ יאמרו כן.

אולם לא דמי, דדוקא לגבי סכום הכתובה אנן סהדי

שדרך בני אדם לשים לב על ענינים כיוצא באלה, מה שאין כן בנוסח הכתובה אין אדם שם לב לכך, ורובם אינם יודעים על קיום נוסחאות שונים בכתובה, ואינם יודעים כלל איזה נוסח דוחפים להם כשנרשמו לנישואין, וזה אחד המעשים הבלתי הוגנים של רושמי הנישואין, הנותנים לזוג כתובה כפי רצונם, ורומסים ברמה מנהגי עדות אחרות אשר הם בנויים על יסודות איתנים מדור דור, על פי פסקי חכמי הדורות אשר היו מעולם, ואין לתת כתובה אשכנזית לזוג ספרדי, שהיא פסולה לנו, כי תנאיה ומשפטיה, חדר"ג הירושה וכל משפטי הכתובה כמנהג אשכנז, תקנות שו"מ, ובבתולה דחזו ליכי מדאורייתא, ועוד ועוד, בלתי מקובלים על העדות הספרדיות. ואילו שאלנו את הבעל בשעתו האם ברצונך לצאת ממנהגי הספרדים ומפסקי חכמיהם

משפט הכתובה (הרב אליהו בר שלום) חלק ה עמ' קו-רסב